DUMITRU HÎNCU

Timpuri şi aa/ me/ni.

Vol. 2

Coperta: MĂDĂLINA ANGELESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României HÎNCU, DUMITRU
Timpuri și oameni... / Dumitru Hîncu. - București: Vivaldi, 2011-
vol. 1
ISBN 978-973-150-061-4
Vol. 2. - 2013. - ISBN 978-973-150-088-1

821.135.1-94

TIMPURI ȘI OAMENI de DUMITRU HÎNCU

DUMITRU HÎNCU

> gî
oa/me/ni.

vol. 2

Editura VIVALDI
București, 2013

Tudor Arghezi în 1919

Scrisori din detenție...

Cele două Războaie Mondiale au fost - e adevărat, din rațiuni foarte diferite - perioade prea puțin faste pentru desfășurarea talentelor marelui poet care a fost Tudor Arghezi. în cel dintâi conflict, rămas în Capitala invadată de armata germană, a colaborat la *Gazeta Bucureștilor,* faptă care, după înfrângerea Puterilor Centrale, i-a atras detenția și condamnarea la doi ani de închisoare pentru „colaborare cu inamicul", calificare de care s-au bucurat și alte mari nume ale vieții intelectuale ca Al. Tzigara-Samurcaș, Martha Bibescu, Ioan Slavici - care n-au avut, totuși, parte de aceeași soartă - sau o seamă de ziariști. Nu și-a executat, totuși, pedeapsa, întrucât după câteva luni, mulțumită intercesiunii lui Nicolae lorga, a fost grațiat, ceea ce l-a determinat să-i adreseze istoricului telegrame și scrisori de

mulțumire.

La finele anului 1919, i-a scris, de pildă, „an de an, bunele urări de decembrie ale recunoștinței din tot timpul“. Sau cu un alt prilej: „Urări de necurmat, de puternică și îmbelșugată tinerețe" (a se vedea Nicolae lorga - *O viață de om așa cum a fost.* Ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, Editura Minerva, 1976).

După fericita.încheiere a acestui episod, între cei doi a izbucnit însă o furibundă și realmente „necurmată" polemică. Deși, nu e mai puțin adevărat, pentru literatura română episodul a avut și o fericită urmare, anume volumele *Flori de mucigai* și *Poarta neagră* ale lui Arghezi. Despre care, în *Istoria literaturii române...,* G. Călinescu a arătat că zugrăvesc „atmosfera închisoarei" în „pagini de amintiri, de compătimire cu cei suferinzi și de psihologie a delincvenței".

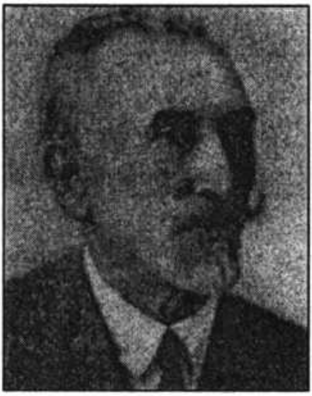
în cursul celui de-al Doilea Război Mondial, Arghezi s-a dovedit, dimpotrivă, un adversar al Germaniei - care-și schimbase și ea între timp cizmele, din imperiale în naziste -, publicând vitriolantul pamflet *Baroane* la adresa lui Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar al celui de-al Treilea Reich. Act pentru care autoritățile vremii l-au sancționat cu internarea în lagărul de la Tg. Jiu.

Dar revenim la scrisorile expediate de Arghezi din detenție la sfârșitul verii și la începutul

toamnei 1919. Ele sunt conservate în Arhiva „St. Georges" de la Biblioteca Națională. Deși le-am descoperit mai demult, am ezitat să le dau publicității dintr-un scrupul ușor de înțeles, dacă avem în vedere multitudinea de lucrări, studii, articole despre opera și personalitatea lui Arghezi pe de o parte, iar pe de altă parte lipsa unei bibliografii complete în care să poată fi detectat tot ce s-a scris despre el, evitând astfel

primejdia unei involuntare, dar nu mai puțin supărătoare repetiții.

Scrisorile sunt datate 28 august, 1 și 7 septembrie 1919. După cum se poate vedea, ele au avut un unic deținător, despre a cărui identitate nu putem decât conjectura. Poetul i se adresa invocându-i mereu gradul și dând a înțelege că bunăvoința sa, putea cântări greu în fața instanțelor militare care-i judecau pe cei incriminați.

Generalul Arthur

Dacă, însă, ținem seama de circumstanța că între 29 noiembrie 1918 și 26 septembrie 1919 generalul Arthur Văitoianu a fost ministru de război în cabinetul I.C. Brătianu, iar între 27 septembrie și 30 noiembrie 1919 a preluat chiar șefia Guvernului, mi se pare că putem fi îndrituiți a crede că el a fost cel căruia i se adresa Arghezi cu apelativul „Domnule General" și cu expresii ce doreau să vădească un mare respect.

Considerent ce poate fi, mi se pare, cu succes coroborat și cu cele afirmate de poet în scrisoarea din 28 august, în care a ținut să arate: „Am fost și înaintea războiului și în timpul și după terminarea

lui interpretul exact - apreciat și de Dv. - al politicii D-lui Brătianu și - ciudat! - tocmai în timpul guvernării D-lui Brătianu sunt dat în judecată și condamnat".

Mai presus de toate și chiar de argumentele invocate de poet în apărarea sa - argumente uneori destul de deconcertante - rămâne, însă, certitudinea existenței acestor scrisori, care pun în lumină vicisitudinile unei perioade mai puțin cunoscute din viața celui care a fost și rămâne unul dintre piscurile poeziei românești.

Văcărești, 28 August 1919

Confidențial

Onorate Domnule General,

Vă cer iertăciune că Vă scriu. De la întoarcerea Dv. în țară am pornit de mai multe ori să o fac, dar o rațiune de inoportunitate, pe care de data asta izbutesc să o înving, m-a îndepărtat continuu de la impulsul meu spontaneu.

Știți, poate, că sunt închis, dimpreună cu patru colegi de presă, dintre care unii V-au fost și V-au rămas recunoscători și devotați. Capriciile rău informate ale unor adversari fanteziști ne-au dus în fața Curții Marțiale, care amestecându-ne pe toți în același dosar și în aceeași cauză, ne-a condamnat pentru articole de ziar, scrise sub ocu-pație, la pedepse în disproporție cu vina noastră -

dacă vină a fost - fără să se fi ostenit cineva să se oprească la antecedentele inculpaților și să facă deosebirile de rigoare.

Am fost și înaintea războiului și în timpul și după terminarea lui interpretul exact - apreciat de altfel și de Dv. - al politicii Dlui Brătianu și - ciudat! - tocmai în cursul guvernării D-lui Brătianu sunt dat în judecată și condamnat. S-a făcut cu mine o nedreptate de care nu pot crede că cei în drept nu-și dau socoteală. Tot ce regret este că ați lipsit din țară; un proces atât de bizar, care să tragă la răspundere cinci gazetari pentru politica dusă în Muntenia de trei grupări politice cunoscute, sub ochii Dv. nu se putea face. Ne găsim acum, Domnule General, în perioada recursului nostru la Casație, fixat la 19 Septembrie. Timp de patru luni, am cerut în diverse rânduri punerea noastră în libertate și cu regularitate ne-am izbit de o rezistență misterioasă și cu atât mai puțin explicabilă, cu cât în guvernul actual avem prieteni care ne-au dat făgăduieli formale și cu cât pentru acest guvern care ne ține închiși fără folos, avem - lucrul vă va părea absurd dar e real - cea mai sinceră și mai dezinteresată admirație.

în ultimele zile, am informații precise că s-au pregătit la Curtea Marțială toate formalitățile punerii noastre în libertate și că pe ziua de ieri liberarea trebuia să fie fapt împlinit. Aseară, mi-a parvenit însă știrea - nu pot aprecia exactitatea ei - că evenimentul a fost amânat cu trei-patru zile și

în vederea unui decret de amnistie politică pe care guvernul l-ar lansa retrăgându-se de la putere.

Nu știu ce trebuie să cred și ce să aștept. Domnule General, vă rog să interveniți Dv. la Dl. Brătianu pentru noi. Stăm închiși de 9 luni de zile. Suntem cu toții niște scriitori săraci, în sarcina cărora nu s-a rostit la proces nimic degradant, nimic rușinos. Unii dintre noi și-au dus convingerile prea departe, poate, și n-au știut să-și pună condeiului frâu; dar nimic mai mult. Avem familii grele, care suferă crunt povara privațiunilor și a detențiunii noastre.

Mă rog inteligenței și inimii Dv. interveniți de urgență la Dl. Brătianu ca să nu fim lăsați în închisoare, la discreția unui viitor guvem, indiferent sau dușmănos.

Sunt mai multe soluții pentru punerea noastră în libertate:

1. Liberarea până la judecarea recursului în Casație, admisă de toate autoritățile competente, care au referat, dar încă neordonate;
2. Amnistia politică;
3. Art. 144 din Codul Justiției Militare, care prevede că „Generalul comandant al circumscripțiunii poate suspenda executarea hotărârii, sub condițiile de a informa îndată Ministerul de Război". Aceasta ar echivala cu anularea din oficiu a sentinții. Generalul în competența căruia cade circumscripția noastră este D. General Rujinski.
4. Grațierea, până la o amnistie mai tardivă.

Știu, Domnule General, că nu sunteți omul jumătăților de măsuri și că voința Dv. poate totul când se hotărăște. Nu se poate să voiți cele ce vă cer și să nu se împlinească imediat.

Port pe obrajii mei, încă proaspătă, mângâierea cu care m-ați concediat în ziua mobilizării. în numele sentimentului de încredere pe care l-ați pus în mângâierea de atunci - și pe care îl merit intact și astăzi - vă rog să faceți pentru noi gestul ce-1 așteptăm.

Asigurându-Vă de recunoștința unor gazetari care nu sunt nici cei mai slabi nici cei mai de lepădat din presa românească, nu prea bogată în pene de valoare, sunt al Domniei Voastre prea supus servitor,

I.N. Theodorescu-Arghezi.

10

Duminică, 7 Septembrie 1919 Onorate Domnule General,

Au trecut abia 10 zile de la data scrisorii precedente, căreia superioara Domniei Voastre înțelegere i-a acordat o atât de hotărâtă și caldă ospitalitate, încât nu am destule cuvinte și nu voi avea destule fapte ca să vă mulțumesc - și o nenorocire, o reală și implacabilă nenorocire, consecință directă a detențiunii mele, mă lovește.

Pentru a doua oară în 9 luni de închisoare îmi dispare singurul meu copil - un băiat de 14 ani - demoralizat de absența mea de acasă. Prima dată, el a plecat la începutul lui Mai. Disperat de această nouă osândă, adaosă la osânda dăruită de Curtea Marțială, m-am plâns atunci frumosului cavalerism al unui adversar, d-lui lorga, și d. lorga a intervenit la Rege pentru grațierea mea. Tot ce am obținut în Mai, cu multă întârziere ierarhică, a fost o liberare condiționată de 5 zile, inutil supravegheată de un agent, pentru căutarea copilului.

De atunci încoace n-am încetat să mă tem că o prelungită lipsă a mea de la domiciliu poate provoca repetarea unui act ușor de înțeles din partea iresponsabilității aventuroase a unui copil scăpat de sub directiva și controlul părintelui, singura eficace. Mi s-a pus în vedere de nenumărate ori liberarea mea și am așteptat zi cu zi făgăduitul ordin de liberare provizorie până la recurs, al d-lui General Rujinski. Dacă acest ordin venea acum o săptămână, dacă venea acum patru zile, astăzi copilul meu ar fi fost lângă mine.

Considerați, Vă rog, întreita mea tragedie morală. Prizonier fără altă vină decât aceea de-a fi scris la lumina zilei și în știința tuturor articole de ziar care nu se deosebesc în esența lor de substratul credințelor profesate

11 actualmente în presa națională, asist la descompunerea treptată a familiei mele cu conștiința neputinții de a remedia dezastrul ei.

Gândiți-Vă că această situație se poate agrava - dacă mai comportă agravare - prin aceea că băiatul meu poate fi târât de la o zi la alta, sub influența ispitei, în rândul derbedeilor; mă înfior să accentuez cu o nuanță mai mult îngrijorarea mea de tată...

Infățișați-Vă, Domnule General, întregul tablou tumultuos al sufletului meu în momentul în care îmi permit încă o dată să vă scriu și spuneți-Vă, Domniei Voastre înșivă, dacă această povară nu-i prea grea pentru mine; căci nu sunt nici Profet nici Titan ca să mă bucur de zestrea durerilor acumulate, gigantice, dar un simplu scriitor, preocupat de distilarea ideilor și a imaginilor prin vârful mărunt al penei, în flacoane efemere de hârtie.

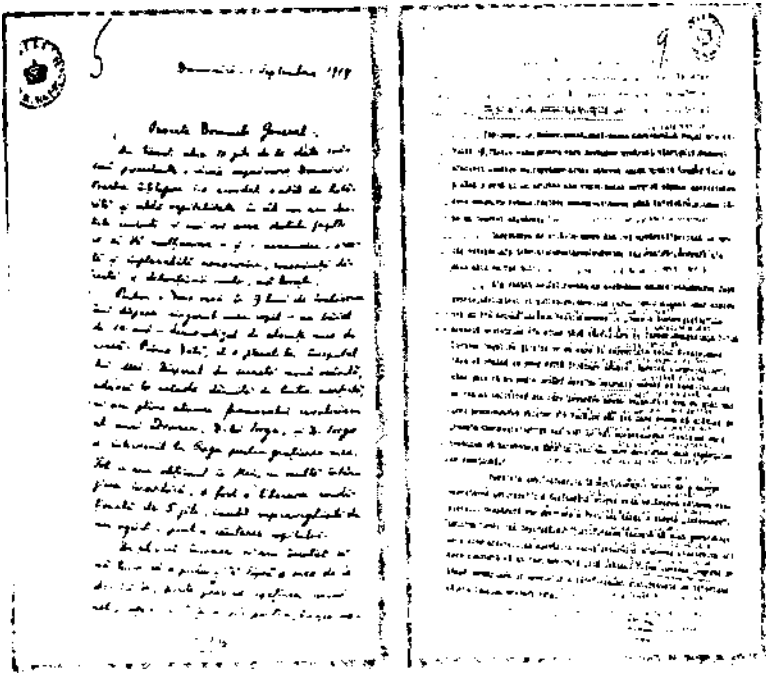
Domnule General, Vă cer respectuos o intervenție cu caracter excepțional. Faceți ca să fiu pus în libertate provizorie până la recurs - mai sunt 12 zile, infinit de lungi, până la 19 Septembrie și fiece oră ce trece îmi îngreunează problema regăsirii fiului pierdut. Vă suplic să interveniți de îndată. Garantez cu onoarea mea - singura-mi avere, rămasă însă intactă - că nu voi încerca să mă folosesc de libertatea provizorie spre a mă dosi

de răspunderile mele și Vă rog bizuiți-Vă în demersul ce veți binevoi să-l faceți pe invariabilitatea ei.

în așteptarea febrilă a rezultatului sunt, Domnule General, dintre slugile Domniei Voastre cea mai plecată.

I.N. Theodorescu-Arghezi

Memoriul ziariștilor: T eodorescu-Arghezi Grossman-Tăutu Kamabat Slavici

1/9/1919

Din punct de vedere penal, nici casna comisarului regal n-a izbutit să fixeze vina pentru care trebuiau urmăriți ziariștii. Dosarul afacerii noastre nu cuprinde nimic altceva decât urmele trudei sale de a găsi o vină și un articol din Codul

Penal care să împace necesitatea de a acuza cu ceea ce faptele noastre, stoarse până la sleire, puteau lăsa în teascul acuzării.

13

încercarea de a căuta unora din cei urmăriţi pricini de ordin militar n-a izbutit. Cercetarea surselor Siguranţei generale n-a adus nici ea mai mult.

S-a simţit astfel nevoia de a rămâne asupra singurului fapt precis, mărturisit şi public, pe care, din capul locului, nici unul dintre noi nu l-a ascuns niciodată: colaborarea la *Gazeta Bucureştilor.* La această acuzaţiune s-a ajuns însă târziu. Era şi firesc. Conştiinţa d-lui Comisar Regal, ca şi a celor pe care îi reprezenta zelul D-sale, nu-1 lăsa să rămână cu prea multă împăcare asupra *Gazetei Bucureştilor,* când ştia că nu poate urmări problema, nici pe patronii morali ai ziarului, nici pe cei ai politicii din care izvorâse acest organ. Şi-i era cu atât mai greu procurorului militar s-o facă, cu cât îşi dăduse seama că, alături de *Gazeta Bucureştilor* şi mai mult decât aceasta, erau chestiuni care trebuiau să intereseze într-un grad mai mare dreptatea unui împărţitor de sancţiuni.

Deci n-a avut nimeni, la început, curajul trist de a începe cercetarea politicii din teritoriul ocupat prin urmărirea câtorva ziarişti...

Neapărata lor arestare a fost mai întâi o

simplă „internare" într-un hotel din Capitală, sub justificarea ciudată că sunt periculoși armatelor aliate. E, în adevăr, în capul dosarului afacerii noastre un act care constată că am fost arestați „din ordinul d-lui Comisar General pe lângă Comandamentul armatelor aliate". Așa am stat, privați de libertate câteva luni, în același hotel.

Era firesc ca numai după ce s-ar fi început urmărirea factorilor răspunzători ai politicii din teritoriul ocupat să se purceadă la orânduirea unui proces - moral sau juridic - al *Gazetei Bucureștilor.* Simțul de dreptate trăia încă și în spiritul celor mai pasionați dintre potrivnici.

A fost prin urmare, nevoie de arestarea prealabilă a D-lor Lupu Kostache, Virgil Arion, Nenițescu etc., pentru

14 ca să ni se dea și nouă, celor internați, un mandat de arestare în regulă.

Așa am văzut atunci - un moment - că se pune chestiunea politicii de sub ocupație în cadrul și în temeiul ei adevărat. în această considerare a lucrurilor așteptam cu seninătate orice fel de judecată.

Dar mare ne-a fost uimirea și revolta când, după cinci luni de preventă inutilă și stearpă, văzurăm că se desface, în chip artificial și monstruos de nedrept, chestia *Gazetei Bucureștilor* de complexul de activitate în care

ziarul acesta nu era decât un auxiliar.

Căci, e la îndemâna tuturor, nu numai a investiga- țiunilor unui procuror, situația reală a *Gazetei Bucureștilor* în vremea ocupației.

A fost cândva

Palatul Sturdza

întors din ultima-i misiune diplomatică - la Ankara - la 27 septembrie 1945 Alexandre Telemaque constata îndurerat:[1]

„Se dărâmă Palatul Sturdza, clădirea ce a

1 Al. Telemaque și-a așternut amintirile în șase file dactilografiate păstrate în Biblioteca Academiei Române.

adăpostit timp de patruzeci de ani Ministerul de Externe.

Câte evenimente și amintiri ale trecutului diplomatic al țării noastre se leagă de acest Palat. Nu cred că poate exista o singură ființă simțitoare de trecut care să nu se fi simțit, străbătută de o rază de melancolie la auzul sau văzul dărâmării acestei clădiri.

„...Trecând mai acum câteva zile prin fața lui și văzând cum unii muncitori, cu târnăcoapele în mână, desprindeau cărămidă cu cărămidă, iar alții cu ciocanul sau cu unelte speciale desprindeau parchetul de podeală, ușile și geamurile de pervazuri și ramele de fier foijat de la scări și balcoane, un puternic fior de cucernică amintire m-a dus cu gândul înapoi la zilele lui martie 1906.

Citisem într-adevăr, publicat în ziare la acea epocă, deschiderea unui concurs pentru admiterea de copiști în cele opt locuri vacante la Ministerul Afacerilor Străine.

Deși eram licențiat în Drept de câteva luni, n-am stat o clipă la îndoială și m-am prezentat la acel concurs cu speranța că, odată admis în minister, voi cuceri și alte grade, mai însemnate, prin depunerea unei munci sârguitoare.

Când am pășit pragul acestui palat, ca mic funcționar administrativ, portofoliul Ministerului Afacerilor Străine era deținut de generalul Iacob Lahovary. Acesta era al doilea Ministru pe care îl

adăpostea Palatul Sturdza. Primul său locatar cu titlul de mai sus a fost dl. I.C. Brătianu, din inițiativa căruia Ministerul a părăsit localul din Str. Dionisie, total impropriu pentru un asemenea departament, spre a se stabili la Capul Podului[2], la început chiriaș, iar peste patru ani ca proprietar, contra valoarei sumei de 500.000 lei vărsată erezilor Prințului Sturdza, cunoscut de toți contemporanii sub numele de «Beizadea Vițel»".

Stăruind apoi asupra altor câteva personalități care s-au perindat în fruntea Ministerului - Alexandru Djuvara, Titu Maiorescu, I.G. Duca sau Nicolae Titulescu, Al. Telemaque a încheiat această evocare cu o apăsătoare nostalgie:

„... Eleganța, bunul-gust, spiritul subtil și ales ce dominau cercurile noastre intelectuale și mondene făceau ca acele festivități să poată rivaliza cu cele mai selecte saloane ale Apusului. Ele - după părerea mea - aveau o notă în plus, ce le-o dădea nelipsitul taraf condus de renumitul Cristache Ciolac. Acest strălucit șef de orchestră prindea după ureche (el neputând citi nici o notă muzicală) orice bucată de muzică, până și cele mai clasice. Marele său temperament artistic făcând să treacă toate melodiile prinse cu urechea prin

---

2 Referire la Podul Mogoșoaei, vechea denumire a Căii Victoriei, iar Capul Podului se afla în Piața Victoriei de astăzi.

alambicul sufletului extrem de emotiv le dădea cu așa măiestrie, încât auditorii rămâneau adânc subjugați de accentele incomparabil de vibrante ce ieșeau de sub arcușul său parcă fermecat.“

Mult mai revelatoare și mai cuprinzătoare sunt, însă, amintirile lui Camil Demetrescu despre propriile-i trăiri și întâmplări din Palatul Sturdza.

Intitulate „Note și relatări", au rămas și ele inedite și au fost evocate - nu din vina lui - abia între 1980 și 1985. Acum nu sunt, probabil, mulți care să fi auzit fie și de numele lui. Dar nici generațiile mai vechi nu au putut afla mai mult. în ziarul „Adevărul" din 11 octombrie 1947 cititorii săi au fost informați doar că:

„Aseară s-a anunțat arestarea lui Camil Demetrescu, fost secretar de legație în Ministerul de Externe. El a fost arestat la Institutul Francez de înalte studii din București, unde fusese ascuns din luna august. "

Și tot același ziar, dar la 13 noiembrie, a publicat informația:

,,CAMIL DEMETRESCU, 15 ani de temniță grea, 5 ani degradare civilă și confiscarea averii. Motivul: *urmărit pentru participarea la complotul pus la cale de conducerea partidului național-*

țărănesc. “ Fără să se precizeze și ce rol a jucat el în cele întâmplate. Pentru noi cei de astăzi explicația este, evident, la îndemâna oricui, se instaurase dictatura comunistă și presa trebuia și ea să devină un vehicul al noii ideologii, al noii puteri.

Efectuând, de fapt, șaptesprezece ani de închisoare - în pușcăriile Galați, Sighet, Malmaison, Jilava, Pitești, Dej - Camil Demetrescu a dat, totuși, întâietate în amintirile lui tumultuoasei sale cariere diplomatice.

Și a început prin a relata examenele la care a fost supus spre a putea intra în Ministerul de Externe.

„Tatăl meu a fost cel care m-a sfătuit să mă prezint la concursul de intrare în Corpul Diplomatic. Am făcut-o sub condiția să mă prezint cu cele ce știam deja din alte învățături sau lecturi, fără să mai muncesc din nou pentru un succes nesigur; de învățat am învățat întotdeauna bine. Iar cititul a devenit cu vârsta și condițiile mele speciale o adevărată boală (Maladie care s-a cam rărit astăzi. - n.n.). Totuși, față de seriozitatea concursului, de două ori nu am reușit și mai nici la al treilea examen. Când, culmea, am intrat, poate, datorită tatei care nu concepea așa ceva. Niciodată n-a intervenit pentru mine. Dimpotrivă, când am fost respins la Dreptul comercial și le-am spus părinților, odată ajuns acasă, că mă mira că

profesorul Fințescu îmi dăduse roșie în loc să-mi dea neagră, cum aș fi meritat, îl văd pe tata că-mi spune surâzând: „M-am întâlnit cu Fințescu și l-am întrebat de ce ți-a dat mai mult decât meritai, mi-a spus: Pentru că tot a mișcat ceva. Dar să știi, Die Consilier, că până astăzi nu mi s-a întâmplat așa ceva, ca tatăl unui student să mă întrebe de ce i-am dat fiului său

19 mai mult decât merita și ca un student să găsească că i-am dat prea mult. Până astăzi, când am excepția, regula a fost ca părinții să găsească că le-am dat prea puțin, nu prea mult. Să-i spui tânărului domn că voi avea la toamnă ochii pe el.“ Să-mi vie rău când am auzit, pentru că și așa Fințescu nu avea nevoie de recomandație ca să aibă ochii pe cei ce fuseseră deja respinși. Dacă nu să mai aibă și un motiv special. Și toată vara, zi de zi, am supratocit cele trei volume groase de Drept comercial și l-am mobilizat seară de seară pe bietul tata, care mi-o făcuse, să mă asculte. La examen nu-mi venea să cred că eu eram acela care știa atât de impecabil. Parcă nici lui Fințescu, care m-a plimbat prin toată materia și, la sfârșit m-a invitat să mă ridic în picioare ca să vază toți cum poate un student de casă bună să ia bilă albă cu elogii după ce fusese respins prima oară. Mi-a oferit să lucrez doctoratul cu dânsul în Drept comercial internațional și să mă ia ca asistent. Dar am plecat la armată și totul s-a schimbat.[44]

„... Revenind la protecția involuntară a tatei ce a jucat, datorită identității de nume, la concurs asista și Secretarul general al Ministerului, Gh. Paraschivescu- Frăsinet, fără a examina. El avusese pe vremuri un proces în care judecase tata, care nu-1 cunoștea. Dar i-a dat câștig de cauză pentru că așa era drept.

Când unii membri ai Comisiei au recomandat mărirea numărului de locuri scoase la concurs, el și-a însușit părerea, care a fost adoptată și de

Subsecretarul de Stat V. Rădulescu, o ilustrație a vieții noastre economice și financiare, examinator imparțial; restul comisiunii îl alcătuiau marele avocat, membrul Consiliului juridic Emilian Pantazi. Figură de om nepărtinitor, dar care privind toate de sus, urmărea cu atenție pe candidați și cu un ușor dispreț la rigoare, înaltul său nivel intelectual și, desigur moral, să fi găsit scuza aceasta și o evidentă

 osteneală datorată vârstei. De altfel, o subtilă eleganță discretă îl făcea remarcabil printre oamenii și ei eleganți. Până la urmă a rămas ostil majorității comisiunii. Un membru important al acesteia a fost Ion Ciontu, capabil director economic, energic și bun la suflet, căruia un candidat i-a spus odată: „Ce tarif vamal, comme vous avez raison, Monsieur!“[3]

Proba scrisă a concursului era constituită din două lucrări: una de Istorie diplomatică, în franțuzește, iarăși materie de bază și alta de Drept internațional public, în românește. Fiecare probă dura două ore și nota medie era de cel puțin șase. Numărul candidaților pe un loc era de zece, doisprezece. Ținând seama de o prejudecată lungă în alte epoci, anume aceea că se intra cu protecție,

---

3 Acest tarif vamal, câtă dreptate aveți, Domnule! (în fr. în original)

lucrul nu ținea la o comisiune atentă, lăsând deoparte că lucrările scrise erau pecetluite. In fine, pentru că nu putea fi de crezut că membrii unei comisii, atât de numeroși, și de remarcabili, puteau constitui un fel de bandă riguros pusă la punct pentru înșelătorie. De asemenea, pregătirea candidaților nu era de neglijat și numărul lor mare nu ușura deloc frauda.

Când m-am referit mai sus la criteriul numirii directe în cariera diplomatică n-am înțeles să exprim un blam. Intr-o lume aleasă și într-un mediu adecvat se găseau destui oameni bine, cu destulă independență personală. Și, în ce mă privește, prețuiesc mult răspunsuri ca acela dat de Agentul nostru Ghica cancelarului Gorceakov, zis Leul, poreclă la care el însuși ținea mult. Anume, când acesta l-a primit pe Agentul nostru și l-a însărcinat, foarte de sus, i-a ordonat aproape, să transmită prințișorului său o comunicare din partea Leului, Agentul nostru l-a asigurat pe Leu că nu va întârzia să comunice Alteței Sale Serenissime Prințul Carol acea comunicare din partea „regelui anima- lelor.“ De a rămas Leul gură casă! Sau Agentul nostru de la Viena, Bălăceanu, care, după Serviciul divin de pomenire a Țarului Alexandru II, i-a spus Ambasadorului rus formula creștinească, pe atât de tradițională: „Que la terre de la Bessarabie lui soit legâre“[4], atunci

4 Ușoară să-i fie țărâna Basarabiei (în fr. în original)

când i-a prezentat condoleanțele respective. Sunt răspunsuri care te dispensează cu brio de un magna cum laude la oricare examen.

„Titulescu, cât era de ocupat, prezida toate examenele numai ca să asigure o dreaptă selecție a celor mai buni și să-și dea seama că erau bine pregătiți în exegeza Comentariului..., am încercat în două rânduri să iau examenul fără succes. Odată mi-am oferit mie însumi un sfert de scuză prin faptul că cinci locuri au fost reținute de Rege la cererea Dnei Lupescu.

...M-am ales de la aceste două concursuri cu cele câteva cuvinte frumoase și urări de succes adresate can- didaților de un Titulescu în vervă și elegant, care deschidea concursul și ne invita să nu ezităm să ne împrospătăm forțele servindu-ne, în timpul celor două ore, din tratațiile ce ni se ofereau: felurite sandvișuri și răcoritoare oferite de Capșa pe tăvițe grele de argint ale Palatului Sturdza și în cupele de cristal cu stema țării purtate din când în când pe la fiecare dintre noi.“

*

* *

Cum vedem, Camil Demetrescu n-a precizat când a luat parte la primul concurs, cât timp a fost în armată sau când au avut loc ultimele două concursuri amintite. Faptul că ele au fost prezidate de Nicolae Titulescu ne ajută, însă, să înțelegem că trebuie să le situăm înainte de finele lunii august

1936 când marele diplomat a fost demis în condiții total dezonorante pentru regimul din epocă.

în schimb, odată intrat în Corpul diplomatic - angajat de Mihai Antonescu - Camil Demetrescu ne permite să pătrundem în toate ungherele fostului Palat Sturdza:

„Am fost numit director adjunct al cabinetului Ministrului și al Cifrului, însărcinat cu conducerea acestui din urmă serviciu. Dar continuam a lucra și pe lângă Gh. Davidescu, Secretarul general și Director politic, al cărui colaborator apropiat eram din 22 mai 1942, când fusesem detașat la cabinet. în consecință, lucram în două birouri, unul la Cifru, unde eram singur și care dădea în încăperea mare a Serviciului unde lucrau echipele zilnice după un anume program care asigura atât permanența, cât și intensificarea lucrului prin intrarea în program la orele de vârf, când soseau telegramele în cel mai mare număr... Toate aceste încăperi, mari sau mai mici, dădeau pe partea dinspre șoseaua Bonaparte, ultima având și o latură în Piața Victoriei. Un coridor al scării de marmură dădea într-o frumoasă odaie de baie îmbrăcată în faianță albă cu desene albastre de epocă, iar un coridor care se făcea din primul era întunecos de tot. El dădea în fostul cabinet al Directorului Protocolului, ilustrat multă vreme de

Kanzler.[5] (Acest termen era suficient pentru a-1 indica pe Gh. Grigorcea, fost diplomat austro-ungar, ca și vărul său Vasile. Ambii, bucovineni, transferați la Unire în serviciul României Mari. Foarte priceput, specializat chiar în chestiuni de reprezentare. Toți ceilalți ambasadori, câți erau, trebuia să-i denumești. Singur era numai Kanzlerul. înalt, slab, cu mustăți mici, fuma impasibil și fără contenire dintr-o țigară de foi al cărei scrum cădea, când îi venea timpul, pe un splendid costum de lână cenușie englezesc. Cum să-i fac un bucluc? Să-1 pun rău cu Martha Bibescu, oferindu-i o fotografie care numai de pașaport nu era. O fotografie mare, de expresie și la Martha B. era expresie nu glumă, dar nici măcar nu încăpea cu toată fața în locul anume al fotografiei - care din această cauză fusese tăiată pe de lături, în toate părțile. Și ceea ce se vedea mai bine erau ochii, de o mare frumusețe. Cu o mică exagerare asta era toată fotografia! „Dragă, mă pui rău cu Martha? Și ochii simt atât de frumoși." „- Dar, Die Ambasador, asta-i toată fotografia." Nu-i, dar nu o cunoști pe Martha?" Din acest salon se pătrundea în salonul mare al Protocolului, unde lucrau ceilalți membri ai Direcției și în camera mică din fund se devotau

5 Cancelar (în germană).

stâlpii Direcției, Dnele Irina Mihăescu și Dorina Teodorescu. Mai ales prima. Desigur, și în alte ministere au fost funcționare devotate, dar ca la noi greu îmi vine să cred.“

„Pe aceeași parte cu aceste camere în șir era construită în zid camera blindată, unde se păstrau tratatele încheiate de România.

Un salon cât toată lungimea palatului din capăt în capăt, în care se intra prin uși-porți impunătoare decorate cu cristale, lucrate pe mai bine de o treime din lățimea construcției, despărțea încăperile de care am vorbit deja de cele din față, aproape simetrice ca și stilul exterior al palatului, un baroc fistichiu împănat cu detalii neoclasice, totul în gen sfârșit de secol XIX agravat de gusturile excentrice ale lui Beizadea Vițel, se regăsea, bineînțeles, și în interiorul palatului; în toate aceste, totuși frumoase, mari încăperi, sub forma multor bronzuri, stucaturi aurite, tavane lucrate în chesoane, marmori albe, profirii și verzi, oglinzi mari din plafon până în podea sau mici încrustate în ziduri, încadrate de diferite sorturi de marmură. în aceste saloane, spuneau gurile rele, se plimba descendentul lui Mihalache Sturdza, dimineața, cu vițelul abea fătat pe care zilnic îl ducea în brațe până creștea. De

24 aceea, spuneau aceiași, ordonase asemenea dimensiuni pentru saloane. Care, e adevărat, se puteau despărți prin niște uși de cristal mat, cu figuri cizelate care se puteau închide. în acest decor, o greoaie, masivă mobilă, denumită Bonfaso, canapele și fotolii mari de tot, lemnul alb cu armături groase și capete de lei, brocart de culoare vișinie. O pisică refugiată într-o zi de iarnă s-a speriat îngrozitor când a văzut cât avea de cercetat colț cu colț. De aceea, balurile sau recepțiile mai mici sau chiar dansul într-un asemenea cadru erau pline de culoare și agrement. Nu e inutil să precizez că servea Casa Capșa, cânta jazzul Albahari și altele asemenea. Parchetul pe care se pășea era cu desenele lui vechi, unul dintre cele mai frumoase din câte am văzut ca și sobele de scumpă faianță, mărețe în forma lor mărită de cucoane în malacov. Fistichiu, fistichiu, dar cred că în sufletul fiecăruia dintre cei care au lucrat acolo amintirea lui rămâne puternică și caldă.“

Descriind și momente amuzante din existența cotidiană a locatarilor Palatului Sturdza, Camil Deme- trescu a notat: ... „La atmosferă contribuia și un aperitiv deseori posibil datorită unui economat bogat înzestrat cu șuncă, salam de Sibiu, brânzeturi și bere bună. Pe neașteptate pentru noi, cel care a decis să fie așa seria a fost tocmai seriosul nostru șef Davidescu. Și lucru nu tocmai obișnuit, o pisică. Așa ceva nu se mai pomenise în Palatul Sturdza. în birourile lui cele

mai selecte, într-o zi de iarnă grea, spre seară îmi lăsasem blana afară, în salon, pe o mobilă Borghese, ca să nu mă surprindă, cumva Davidescu, că întârziez prea des. El nu spunea nimic, dar se uita. Buzești intră în birou și-mi spune: „Cămile, pe blana ta doarme o pisică." Ies, iau pisica slabă moartă, care este bine primită în birou chiar de Davidescu care spune că așa ceva nu mai văzuse în minister și că se îndoia

25 sale diplomatice, cu puternice amprente asupra istoriei noastre.

Căci dacă cele de mai sus ne-au ajutat să pătrundem, e adevărat cu mare întârziere și numai prin amintiri, în saloanele fostului Palat Sturdza, să cunoaștem personaje și situații, uneori chiar hazlii, ele sunt doar frânturi din primul capitol al „Notelor și relatărilor[11] lui Camil Demetrescu care ne mediază implicarea lui în evenimente cu reverberații importante asupra pregătirii actului de la 23 august 1944.

Nicolae Titulescu în arhive vieneze

Se plãnuia un atentat?

în primăvara anului 1934, Direcțiunea Poliției Federale din Viena a primit un mesaj urgent din București. O copie a lui se află acum în Arhiva diplomatică a Ministerului de Externe austriac, unde l-am găsit cu prilejul unor cercetări mai îndelungate.

în afară de antetul expeditorului, originalul e în limba germană. lată-i textul (în traducere):

România
Ministerul de Externe
Direcțiunea Generală a Poliției
Direcțiunea III **Confidențial**

Din mai multe locuri am fost informați că cetățenii bulgari al căror nume și date mai amănunțite vă comunicăm în Anexă, deși s-ar putea ca ei să se deplaseze cu nume false și ca cetățeni ai altor state, intenționează să comită un atentat împotriva domnului Nicolae Titulescu, Ministrul de Externe, în timp ce acesta călătorește în afara granițelor românești.

Vă rugăm, cu titlu de reciprocitate, să binevoiți a lua măsurile de securitate necesare cu ocazia trecerilor sale prin țara Dumneavoastră, precum și să ne precizați dacă amintitele persoane pot fi posibili atentatori, comunicându-ne rezultatele acestor investigații.

Director General **Director**
Semnătura **Semnătura**

Abachrift,

Reman 1*

Ministerul De Interne

Direcțiunea Generala A Politiei

Direcțiunea XII.

Vertranljcte,

An die
BundeapollseIdirektion

Vir warden von verschiedenen Se1ten Info ne iert.daca die bulgari- achen StaataangehJJrigen.deren Raaen sent nMhoren Daten wlr Ihnen an- 1iegond bekonntgeben,-dle aber eCglioherweiee avoh alt falsohen PMsaei® al* Angehbrlge anderer Staaten reison dttrften-beaboiohtigen,eln Attentat gegen Herrn Nioolae Titulescu,Minister des Xusaeren.aussufUhren ui dieses wtehrond der Soit,«o derselbe ausserhalb dor ruaMnlaohen landou,^ grenten reiat. j

Vlr bitten Sie, unter den Titel der ''ogonsoitigkolt, veranlasson su wollen,dase die nlStlgen “icherheltaaaaanateMn wtehrond seiner Raise durch Ihr Land ergriffon warden,sowie auote die Peststallung der ange- gebenen Porsonon ala ovtl.AttentMter,unter glelehsoitiger gUtigoter Mi t to Hung des Resultatea Ihrer dleabesUglioteen Mltarbeit.

Gene raid1rektor,

Unteraoterift.

Dlroktor, »

Răspunsul primit de autoritățile românești se află, probabil, în țară. La Viena, rezultatele investigațiilor efectuate și obținute au fost comunicate și Cancelariei Federale, Biroul Probleme Externe, prin următorul raport:

Către
Cancelaria federală. Probleme externe
Viena, 23 iunie 1934

Direcția generală a Poliției din București a informat Direcția Poliției Federale, printr-o scrisoare sosită la 18 iunie 1934, că pe baza informațiilor primite din partea autorităților bulgare cetățenii bulgari Chiru Drangoff și Gh. Osmankoff plănuiesc un atentat împotriva Ministrului de Externe român cu ocazia prezențelor sale în afara granițelor românești. în același timp, ne-a solicitat ca în cursul trecerilor sale prin teritoriul federal să fie întreprinse măsurile necesare și investigații în legătură cu cetățenii bulgari mai sus amintiți.

Chiru Drangoff, în vârstă de 28 ani, absolvent al Facultății de Drept, născut la Skoplje, în Macedonia, cetățean bulgar și Gh. Osmankoff. absolvent al Seminarului bulgar din Constantinopol (de aproximativ 45 ani, născut la Prilop) n-au fost semnalați până acum la Viena. S-ar putea, însă, ca cei doi să se afle sau să se fi aflat clandestin la Viena.

Conform unor informații aflate în posesia Poliției federale, Chiru Kirill Drangoff, născut în 1917, fiu

al colonelului Boris Drangoff, mort pe teritoriul macedonean, a fost declarat erou național, nu se știe dacă în Bulgaria sau Macedonia. După intrarea iugoslavilor în Skoplje, s-a refugiat la Sofia, unde s-ar afla atât mama, cât și fratele său Boris. Conform informațiilor furnizate în 1932 de

Ambasada Regatului Iugoslav din Viena, Kirill Drangoff care, după cât se pare, face parte dintr-o organizație revoluționară macedoneană, ar fi venit la Viena, via Budapesta și ar fi intrat în contact cu Ivan Percevic. La Budapesta ar fi avut legătură cu Ioan Perac.

După informații confidențiale parvenite Poliției federale în 1927, Drangoff ar fi membru al unei grupări teroriste și ar fi participat la atentate teroriste.

Gh. Osmankoff, născut într-o familie bulgărească din zona Macedoniei anexată de Serbia s-a refugiat la Sofia, unde locuiește. După cât se pare, Osmankoff face parte dintr-un Comitet al emigranților, în care ocupă o poziție subalternă.

Având în vedere cele de mai sus, Direcțiunea Poliției federale are onoarea de a vă aduce la cunoștință că va lua măsurile cuvenite spre a asigura securitatea Ministrului de Externe român în cazul opririi sau a trecerii sale prin Viena. Concomitent, au fost luate măsuri de arestare a lui Chirii Drangoff sau Gh. Osmankoff dacă aceștia s-ar ivi la Viena. In acest sens a fost informată și Direcția Generală a Poliției din București.

Semnătură indescifrabilă

Pr-[£]bIV~?451/[3]A—

Kien, ar 23,J uni 1934.

"rangoff Cbiru (£iru), Osnar.koff Gh.; angeblicb geplanter Anschlas aut den tgl. runanischen Minister des Aeusseren Nicolae Tit...

pr2<H[r].O

An

■7

das BUndeskanzlerant,Auswartige Angelegenhe iten,

in

C i e n .

"ie Generaidirektion der i'olizei in Buharest hat nit dem tn AB schrift angeschlossenen, bei der oundespolizeidirektion am 18.Juni ,934 eingelangten Schreiben TOD 14.Juni 1934 mitgeteilt,dass nach don bulgarischen Behorden zugekommenen Informationen die bulgarisoh ^taatsangehbrigen Chiru Drangoff und Gh-Osrankoff gegen den konigli runanischen Minister des Aeusseren Nicolae Titulescu vahrand seines Aufenthaltes ausserhalb der runanischen Landesgrenzen ein *ttentat zu verilben beabsichtigen.Gleichzeitig vurde das Ersuchen gestellt, vâhrend der Reison des t'inisters durcb das Bundosgpbiet dla nbtlgen Sicherheitsvorkehrungen zu treffen und nach den oben genannten bulgarischen [b]taatsangehorigen zu forschen-

Chiru Drangoff , Absolvent der ReoHsfakullât, 2B Jahre alt,in Skoplje in IZakedonien geboren, bulgarischer StaetaangehBrlger aowle ein Gh»Osnankoff . Absolvent des hulgarischen Senina in Aonatantinopel (ungofâhr 45 Jahre alt, in Prilep geboren), eind

N. Titulescu străbătea deseori Austria în călătoriile sale spre Geneva, la Liga Națiunilor, al cărei președinte a și fost un timp sau spre Paris, unde era mereu bine primit, cum o atestă și acest Raport al ambasadorului austriac în capitala Franței:

Paris, 23 aprilie 1934

Zl.Dos/31
Vizita Domnului ministru
de Externe român la Paris
1 Anexă

<u>Confidențial </u>Domnule Cancelar Federal!

în seara zilei de 16 a sosit la Paris într-o vizită oficială domnul Ministru de Externe al României însoțit de soția sa. în gară a fost salutat, în numele ministrului, de Rochat, Șeful de Cabinet al domnului Ministru de Externe Barthou și condus la apartamentul rezervat de guvern la Hotel Ritz.

în ziua de 17, a avut loc la Elysee un dejun oferit de Președinte în onoarea oaspetelui, la care au participat membrii Legației române și cei mai înalți fiincționari francezi. în după-amiaza aceleiași zile, domnul Titulescu a avut o îndelungată convorbire cu domnul Barthou, iar seara a oferit, după cum au relatat ziarele, o recepție în cinstea miniștrilor Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

în ziua de 18, în după-amiaza zilei, după ce mai întâi a conferit cu domnul Prim-Ministru și cu domnul Barthou, a continuat aceste convorbiri doar cu domnul Barthou. Iar seara, la Legația României a avut loc un dineu la care au fost invitați domnii Doumergue, Barthou, Herriot și Tardieu care s-au scuzat.

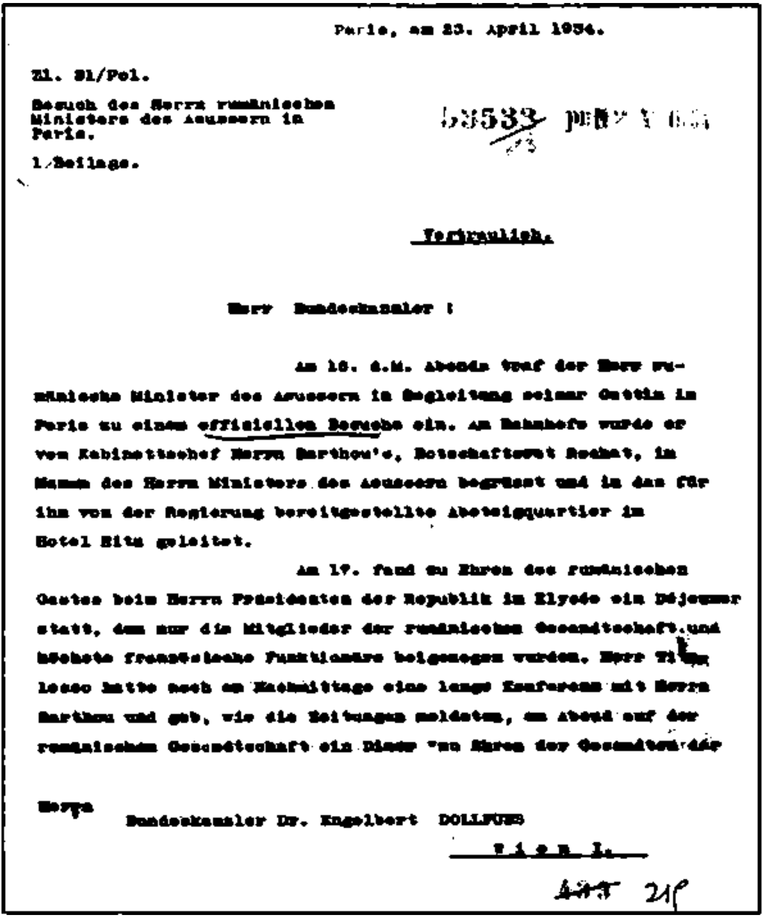
în ziua de 19, domnul ministru al României a oferit, la Legația română, o recepție la care a fost invitat întreg corpul diplomatic.

Cu aceasta a luat sfârșit, după cum s-a anunțat, vizita oficială a domnului Titulescu.

La sosirea sa domnul Ministru de Externe român a fost elogiat de întreaga presă locală în lungi și elogioase articole. Au fost subliniate, deopotrivă, marile sale calități de om de Stat de mult timp cunoscute și faptul că este „purtătorul de cuvânt calificat al Micii Antante”. De aceea, s-a mai afirmat, a și fost atât de importantă actuala sa vizită”.

Domnului Cancelar Dr. Engelbert Dollfuss

Viena

Paris, am 23. April 1934.

Zl. 31/Pol.

Besuch des Herrn rumänischen Ministers des Aeussern in Paris.

1 Beilage.

53533 [illegible]

Vertraulich.

Herr Bundeskanzler !

Am 16. d.M. Abends traf der Herr rumänische Minister des Aeussern in Begleitung seiner Gattin in Paris zu einem offiziellen Besuche ein. Am Bahnhofe wurde er vom Kabinettschef Herrn Barthou's, Botschaftsrat Rochat, im Namen des Herrn Ministers des Aeussern begrüsst und in das für ihn von der Regierung bereitgestellte Absteigquartier im Hotel Ritz geleitet.

Am 17. fand zu Ehren des rumänischen Gastes beim Herrn Präsidenten der Republik im Elysée ein Déjeuner statt, dem nur die Mitglieder der rumänischen Gesandtschaft und höchste französische Funktionäre beigezogen wurden. Herr Titulesco hatte noch am Nachmittage eine lange Konferenz mit Herrn Barthou und gab, wie die Zeitungen meldeten, am Abend auf der rumänischen Gesandtschaft ein Diner zu Ehren des Gesandten der

Herrn

Bundeskanzler Dr. Engelbert DOLLFUSS

Wien I.

Ce a urmat se știe. La numai o lună după ce Cancelaria federală a fost informată despre un posibil atentat împotriva lui Nicolae Titulescu - atentat care n-a avut loc nici atunci, nici mai târziu - la 28 iulie 1934 a căzut, însă, sub gloanțele unui grup de naziști, cancelarul federal, atentat despre care Direcțiunea Poliției n-a aflat decât după ce crima a fost comisă.

În izvoare diplomatice germane

Istoriografia românească, dar și cea străină s-au ocupat circumstanțial de rolul lui N. Titulescu în direcționarea politicii externe a României, de acțiunile și inițiativele sale internaționale. Mai puțin investigate au rămas, însă, ecourile și comentariile pe care personalitatea lui Nicolae Titulescu le-a trezit în intimitatea cabinetelor ministeriale și, îndeosebi, judecățile despre omul Titulescu văzut cu ochii celor care, într-o împrejurare sau alta, au intrat în contact cu el. Căci și omul Titulescu era o apariție de excepție, care a suscitat nenumărate reacții admirative, dar și adversități tenace atât în țară, cât și peste hotare.

Rapoartele diplomatice germane interbelice și, în primul rând, evident, cele ale miniștrilor plenipotențiari germani acreditați la București, interesați în evoluția politicii externe a României, dar, cum vom vedea, și alte surse au insistat frecvent și amănunțit atât asupra implicațiilor pe care le aveau demersurile politice ale lui Titulescu, cât și asupra laturilor umane ale manifestărilor sale. Cum referirile la cele dintâi ar reclama dezvoltări și analize ce s-ar întinde pe multe pagini, în cele ce urmează voi stărui, îndeosebi, asupra caracterizărilor făcute omului

Titulescu, care sunt, de altfel, nu mai puțin revelatoare pentru înțelegerea epocii, dar și pentru urmărirea drumului străbătut de Titulescu de la un cap la altul al carierei sale politice.

Primul testimoniu despre N. Titulescu văzut în această ipostază ne este mediat chiar de cel dintâi ministru plenipotențiar german numit în post la București odată cu reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Germania după Primul Război Mondial. Este datat 30 decembrie 1921 și e, de fapt, un comentariu la numirea lui Titulescu ca ministru al României la Londra - după ce fusese o vreme ministru de finanțe în primul guvern Averescu - așadar de la primii lui pași în diplomație. Raportul lui Hans Freytag, ministrul german, destul de amplu, obligă să ne mărginim la pasagiile cele mai semnificative: *„Titulescu este, fără îndoială, un om foarte capabil, dar și fantast și foarte nedisciplinat. Reforma lui financiară este, teoretic, bine fundamentată, dar absolut inutilizabilă în condițiile românești, și întrețesută cu prevederi din toate legislațiile străine posibile.*

Titulescu trăiește pe picior mare și este personal un risipitor. In ce măsură și-a păstrat mâinile curate în materie bănească, în corupția generalizată și dezmățul de aici e greu de spus. în public n-a fost, însă, niciodată acuzat de presă, cum s-a întâmplat, în nenumărate rânduri, cu colegii lui.

A studiat în Franța și acest lucru a înrâurit, probabil, asupra orientării lui politice. în ultima vreme simpatiile lui franceze par a fi slăbit, totuși. Dar, oricum, anti- german nu este

Evident, mai ales ultimele cuvinte din raportul

lui Freytag sunt elocvente pentru unghiul de vedere din care diplomația germană lua act de omul Titulescu și de

37 acțiunile sale, adică disponibilitatea sau indisponibilitatea sa către bune relații cu Germania.

Prin această prismă trebuie, de altminteri, considerat și un raport al lui Hoesch, ambasadorul german la Paris, către ministrul său Gustav Stresemann, datat 5 februarie 1928, din care spicuiesc:

„Titulescu a venit azi la mine - scria Hoesch - *pentru o convorbire de o oră. Utilizându-și întregul arsenal actoricesc, a încercat să mă convingă de marele preț pe care-l pune spre a face ca relațiile cu Germania să fie nu numai normale, cum se spune, ci prietenești, adăugând, în același timp, că, desigur, n-ar putea concepe o slăbire a strânselor legături ale României cu alte țări.*

Este însă un fapt - rezuma mai departe Hoesch spusele lui Titulescu - *că dintotdeauna Germania a fost aceea care a înțeles cel mai bine România, unde a jucat un rol de prim rang. Și deși, din cauza evenimentelor războiului, n-ar fi posibil ca Germania să-și recâștige în România fosta poziție antebelică, se poate, totuși, prea bine concepe ca ea să redobândească o poziție politică importantă și, îndeosebi în puternica-i poziție economică. El însuși are nevoie de Germania în România și-și dorește ca pe viitor în dezbaterea problemelor importante pentru România să se poată adresa nu numai lui Briand și Chamberlain, ci și lui Stresemann. Pentru atingerea acestui țel este, însă, absolut necesară rezolvarea litigiilor financiare pendinte între Germania și România ".*

într-adevăr, amintitul contencios împiedica de opt ani normalizarea relațiilor dintre cele două țări.

Până a se ajunge la acest fericit sfârșit, negocierile dintre cele două părți au înregistrat suișuri și coborâșuri, iar uneori și momente dure, cum rezultă dintr-un amplu raport al lui Gustav Stresemann, datat 20 februarie 1928, în care ministrul german a făcut și aceste remarci acide asupra manierei de a discuta a lui Nicolae Titulescu:

38

„Domnul Titulescu m-a vizitat azi după-amiază, pe la 5, la hotelul din Cap Martin. în convorbirea care a durat circa două ore, a vorbit aproape numai el. Mai multe încercări de a-l întrerupe au eșuat, întrucât el își relua numaidecât considerațiile. în plus, se exprima într-o limbă păsărească, amestecând trei limbi, engleză, franceză și germană, iar în timp ce vorbea se plimba tot timpul de la un capăt la altul al încăperii, întrerupându-se singur din expunere prin exclamații ca «Hei, Oh», sunete guturale sau întrebări sugestive de felul: «în situația asta, dumneavoastră ați fi procedat altfel?» sau «Ce să fi făcut?», la care fără a aștepta un răspuns, continua tot el să vorbească”.

■ Iț

im ttklut ***utr Uit Fcrtaetsung der***

Bttpradiunp,

tn Btrr fttuleetn* ftnliw *vtrJSSt, un* «le A HUHMAF HM

f«H *M* M *ba/ebea,* perpta&:rt«n *utr, dat teii*

«*tn«n* 4««ue* (H £«a *•» *erwtdern uBnta, Br toi

tu fariur atu gaiutn Oadtm-* JtvR*r«t« *tn Oenf

taetterbaapretiieD, icrn/ toh th* »agtt, dat teh

Miff Obatandet Ham tftntatarhldtruktor Sitter

btttten vdrde, **HM*** ***Cetif tu*** **■<PMfH.** ***1 irigau itll***

In ***Oenf der Belt-***

pun** ***Rarltiur*** **JMUBAP** ***/eitgclept verde*.***

Cap Itertfn, den SO. Fa bru.tr

IfitC.

gat. St rateu aan.

Ultima filă a Raportului lui Gustav Stresemann, ministru de Externe al Germaniei între 1923 și 1929 (când a murit)

39

Un alt raport cam din aceeași perioadă - mai exact din 11 aprilie 1929 - ne mijlocește, însă, o viziune mai amabilă și mai la obiect asupra poziției lui N. Titulescu în problema raporturilor cu Germania. Autorul, *A Dufour- Feronce* - pe care nu l-am putut identifica mai de aproape - i se adresa în acești termeni directorului Kopke din Ministerul de Externe german:

„Informatorul meu este un prieten al lui Titulescu, despre care mi-a relatat următoarele, pe care vi le transmit chiar cu riscul de a vă comunica lucruri cunoscute.

...Mai cu seamă de la vizita comună la Roma, Titulescu îl prețuiește în mod deosebit pe domnul ministru dr. Stresemann. II consideră unul din cei mai clarvăzători bărbați de stat din Europa, atât în politica internă, cât și în cea externă, având în toate privințele o desăvârșită încredere în dr.

Stresemann.

Titulescu este, printre români, principalul promotor al ideii unei cât mai strânse cooperări economice cu Germania. El consideră că economiile celor două țări sunt complementare și, mai ales, că România poate dobândi multe avantaje din relații economice strânse cu Germania.

II cunosc foarte bine pe informatorul meu. II văd zilnic și îl consider un om foarte loial. După părerea mea, el nu afirmă ceva fără a fi convins că-i adevărat. E uimitor de devotat lui Titulescu și a terminat cu cuvintele că Titulescu este un om foarte leal, ba chiar sentimental de leal, că adeseori se ghidează în politică după considerente umane, iar încrederea într-o personalitate de frunte a unei țări îl determină să orienteze în același sens și politica externă a țării sale. De aici, actuala aplecare către Germania și nimic nu i-ar fi mai agreabil decât o depășire

a tuturor diferendelor dintre Germania și Franța, pentru ca România să nu mai aibă de ales între aceste două mari puteri.

De aceea, Titulescu este un adversar al ultimului mare împrumut românesc făcut la Paris. El ar fi preferat să-l împartă între Berlin și Paris. ”

Odată cu venirea naziștilor la putere și cu trecerea acestora la o agresivă politică de revizuire a tratatelor de pace de la Versailles, Nicolae Titulescu - campion al principiului securității colective și al statu-quo-ului în Europa - va începe, însă, să fie privit la Berlin mai întâi cu o nedisimulată suspiciune, iar apoi considerat un ireductibil vrăjmaș. în decembrie 1933, ministru al Germaniei la București era contele von

Schulenburg, care mai târziu va deveni el însuși un inamic convins al nazismului și va sfârși prin a fi spânzurat, pentru participarea la complotul contra lui Hitler din vara lui 1944, în sinistra temniță de la Plotzensee. Dar atunci, către sfârșitul anului 1933, într-un raport către von Neurath, ministrul de externe al guvernului de la Berlin, von Schulenburg a înțeles să adopte o poziție ambiguă față de Titulescu.

Mai întâi i-a făcut un portret caricatural, oarecum în același spirit cu acela al lui Stresemann, comunicând superiorului său că:

„ România are în domnul Titulescu un ciudat ministru de Externe. Care nu e mai niciodată la București. Iar când este totuși uneori, este de cele mai multe ori bolnav. în fine, când e și prezent și sănătos, își invită în aceeași dimineață sau după-amiază o duzină de oaspeți, încât pentru fiecare întrevedere nu mai are, în cel mai bun caz, decât un sfert de oră. Iar în cursul acestui sfert de oră, d. Titulescu vorbește, cu o volubilitate sudică, numai el și doar rareori îi mai lasă și pe oaspeți să strecoare un

 cuvânt. In aceste condiții, pentru diplomații de aici e foarte greu să aibă un schimb de idei fructuos cu ministrul de externe român."

Cu toate acestea - se subînțelege - von Schulenburg a izbutit să discute timp de o jumătate de oră cu ministrul român, care s-a folosit de prilej spre a-și expune poziția sa față de Germania. *„El socotește* - a raportat ministrul german - *că e pe nedrept suspectat că ar nutri gânduri neamicale față de Germania. Dimpotrivă, tocmai contrariul e adevărat. Convingerea sa*

foarte fermă este că, în propriul ei interes. România ar trebui [sublinierea lui Schulenburg -«.«.] *să întrețină cele mai bune relații cu Germania... întreținerea unor bune relații cu Germania este cu atât mai ușoară pentru România, cu cât, între cele două țări abia dacă există vreun punct de fricțiune. Numai în problema revizuirii* [tratatelor - *n.n.J nu poate aștepta Germania să afle România alături de dânsa... în fine,* a mai arătat ministrul, *nimeni n-ar putea demonstra că el ar fl luat vreodată poziție împotriva Germaniei, atâta vreme cât n-a fost în joc problema revizuirii ”.*

în răspunsul lui, von Schulenburg s-a voit deopotrivă abil și discret insidios. L-a asigurat pe Titulescu că nici el nu întrevedea vreo posibilitate de fricțiune între cele două țări atâta vreme - a adăugat el - cât minoritatea germană și comerțul german sunt tratate nediscriminator *„ și cât timp România nu se situa împotriva Germaniei pe tărâmuri în care interesele ei imediate nu o cer’’.* După care s-a arătat convins că Titulescu avea să găsească curând prilejul *„ să arate lumii prin fapte adevăratele sale sentimente față de Germania. ”*

Cam agasat de străvezia intenție de presiune, N. Titulescu s-a mulțumit să replice „dulce-acru” - cum a

42 raportat von Schulenburg - că, într-adevăr, n-o să lase să treacă neutilizată o asemenea ocazie.

Politica externă a României nu se putea inspira, însă, decât din propriile ei comandamente, dintre care cel mai imperativ era, firește, apărarea integrității teritoriale a țării. Iar în fața tendințelor expansioniste ale Germaniei naziste, N. Titulescu trebuia, evident, să caute pretutindeni unde o

putea face, în vest ca și în est, contraponderi pe care să le poată opune intențiilor de modificare a echilibrului de forțe instaurat după prima conflagrație mondială. Era însă o politică ce îi atrăgea puternice adversități în cercurile revizioniste de peste hotare, dar și în mediile de dreapta din țară, ce nu se dădeau în lături de a-1 stigmatiza chiar ca pe un aliat al bolșevismului, când nu utilizau împotrivă-i epitete și mai lipsite de sens și bun-simț.

în aceste circumstanțe, Titulescu făcea, din când în când, apel la semnificative gesturi de amiciție față de Germania, în speranța de a transmite Berlinului semnale cât mai veridice asupra adevăratelor linii directoare ale politicii sale.

Cum s-a întâmplat, de pildă, la plecarea ministrului plenipotențiar Dehn-Schmidt. De obicei, la micul dejun protocolar oferit cu acest prilej erau poftiți membrii legației respective și câțiva fiincționari superiori ai Ministerului de Externe român. De astă dată, cum aflăm din raportul lui Dehn-Schmidt, datat 21 februarie 1935, lucrurile s-au petrecut cu un deosebit fast, deși ministrul german nu rămăsese în post la București decât o lună jumătate. Dar să-i dăm chiar lui cuvântul, întrucât ceea ce a urmat pune în lumină o latură caracteristică a metodelor la care apela uneori Titulescu:

„La 19 ale acestei luni, d. ministru de externe Titulescu a dat în cinstea mea un mic dejun de adio. La

43 *intrarea principală a Ministerului de Externe au fost plasați cuirasieri din regimentul de gardă. La micul dejun au luat parte: ministrul de interne, I. Inculeț, ministrul de justiție Vaier Pop, ministrul comerțului Manolescu- Strunga, inspectorul general al armatei și aghiotantul regal generalul N. Condiescu, maestrul de ceremonii al Curții I. V. Stârcea, subsecretarul de stat al Ministerului de externe Savel Rădulescu, subsecretarul de stat al Ministerului de Interne Eugen Titeanu, subsecretarul de stat al Ministerului Comerțului Gh. Leon, subsecretarul de stat al Ministerului Agriculturii M. Cancicov, subsecretarul de stat al Ministerului Finanțelor V. Rădulescu, ministrul Franței, marchizul d'Ormesson, ministrul Austriei baronul Havenschild, ministrul danez Biehring, ministrul Olandei Hubrecht, secretarul general al ministerului ambasadorul Arion, șeful Direcției presei din Ministerul de Externe Eugen Filotti, consilierul de legație din Direcția de protocol E. Zarifopol, secretarul particular al lui Titulescu, consilierul de legație von Pochhammer și atașații dr. Krause-Wichmann și von Rantzau.*

In timpul micului dejun, Titulescu a ținut următorul discurs:

«Domnule ministru! Guvernul regal român regretă sincer plecarea dumneavoastră. Sunt însărcinat să vă arăt cât de mare e simpatia pe care v-ați câștigat-o într-un răstimp atât de scurt.

Dar chiar dacă șederea în România a fost scurtă, ea v-a dat posibilitatea să vă convingeți cât de adâncă este dorința țării mele de a întreține bune relații cu (ara dumneavoastră.

Noi dorim pacea și considerăm că cooperarea internațională este unicul mijloc de a o menține».

Raportul are cinci pagini și cuprinde *in extenso* discursul lui Titulescu și răspunsul lui Dehn-Schmidt, care - evident măgulit - a ținut să adauge că ziarele din 21 februarie au publicat pe larg textul ministrului de externe român și numele participanților la micul dejun.

Noutatea și proporțiile date evenimentului au produs, se pare, impresia dorită, întrucât, la 26 februarie, von Pochhammer, însărcinatul cu afaceri al Legației germane, a ținut să raporteze la rându-i:

„ Desigur, o atât de neobișnuită cinstire a unui trimis ce nu și-a putut exercita misiunea decât timp de șase săptămâni a dat prilej la comentarii. Presupunerea ce s-a impus, poate, în primul moment este că ea se dorea o «demonstrație» împotriva intempestivei rechemări și, în genere, împotriva metodelor Germaniei de astăzi, lipsită de orice temei; afirmații fără efecte practice ce nu corespund cu maniera de a acționa a unui realist ca Titulescu. Ele ar contrazice, de altfel, și actuala-i politică care pleacă de la premisa înlăturării dezacordurilor dintre Germania și România și a nimicirii «legendei atitudinii sale antigermane».

Dimpotrivă, manifestarea n-a lăsat niciunui participant vreo îndoială asupra faptului că ea fusese dorită ca un gest amical față de Germania, *iar asigurarea dată de Titulescu că «le deșir sincere de son pays d'entretenir avec l'Allemagne des rapports de cordiale amitie» (dorința sinceră a țării sale de a întreține raporturi de prietenie cordială cu Germania) nu era doar o simplă formă de politețe ”.*

Cursul evenimentelor se împotrivea, se știe, unei politici de echilibru. Disensiunile dintre marile

puteri generau antagonisme tot mai acute. Ele cereau alinierea fie la un bloc, fie la altul, fără a ține seama de interesele

45 speciale ale terților. în aceste circumstanțe, poziția României și a ministrului său de Externe devenea și ea din ce în ce mai delicată, cum rezultă foarte semnificativ dintr-un amplu raport al noului ministru german la București, Wilhelm Fabricius, datat 29 aprilie 1936, deci cu puțin înainte de înlăturarea lui Titulescu de la conducerea politicii externe românești.

„Ministrul de externe Titulescu - a comunicat astfel Fabricius - *m-a primit ieri-seara la locuința sa particulară. M-a salutat ca pe un vechi cunoscut cu care s-a întreținut la Ankara în ziua ieșirii Germaniei din Liga Națiunilor.*

în convorbirea care a urmat, mi s-a plâns amar, în repetate rânduri, că la Berlin are o presă proastă și că nici guvernul nu vrea să știe de dânsul. Când, pe vremea lui Stresemann, era în termeni buni cu Berlinul - context în care mi-a amintit de conferința ținută de el la Berlin - se plângea Moscova de el, deși Moscova avea atunci bune legături cu Berlinul; acum, când se are bine cu Moscova, se plânge Berlinul de dânsul, deși el e mereu același Titulescu. Eu i-am replicat că, între timp, întreaga politică europeană a suferit schimbări și că la Berlin există ferma convingere că politica pactelor franco-rus și cehoslovaco- rus este îndreptată împotriva Germaniei. La aceasta, Titulescu mi-a răspuns că acum 3 săptămâni a făcut ministrului de externe al Reichului propunerea de a se întâlni, propunere care n-a găsit, însă, un teren fertil. El regretă sincer acest lucru, întrucât politica românească are, și acest

lucru trebuie bine înțeles, doar un singur (el: menținerea României în actualele ei granițe. Pacea este interludiul dintre două războaie. El se teme de război, mai ales pentru că acesta s-ar putea purta între Germania și Rusia. Iar dacă armatele acestor două mari popoare ar

46 *mărșălui una împotriva celeilalte, România ar fi antrenată în acest vârtej. El mă poate asigura că n-a acordat niciodată Rusiei dreptul de trecere pe teritoriul românesc și nu-l va acorda niciodată. România se va împotrivi la trecerea oricăror trupe străine, fie germane, fie rusești".*

Citind astăzi acest text, ce să admirăm mai mult din argumentarea lui Titulescu, adevărat cântec de lebădă al marelui diplomat? Faptul că a întrevăzut din 1936 pustiitorul război germano-sovietic? Că a intuit de atunci teribilele consecințe pe care un astfel de conflict le putea avea asupra României? Sau că, interpret lucid al intereselor permanente ale țării, a încercat să le apere doar pe acestea, numai pe acestea?

Fără îndoială că și unele și altele. Dar, în același timp, să stăruim, măcar în gând, o clipă și la drama personală a acestui om care a trebuit să navigheze în ape atât de învolburate, lovit de neînțelegerea și vrajba unora și altora din afară, dar - din păcate - și din lăuntrul țării.

Louis-Louis Dreyfus

Un Consul General Onorific de odinioară

Alături de reprezentanțele diplomatice oficial acreditate în alte țări, acestea pot fi reprezentate și onorific de personalități de prestigiu cu notorie influență în viața publică sau economică ce se dovedesc, astfel, de mare utilitate pentru promovarea intereselor comune.

Dar citind numele din fruntea acestor rânduri, lectorii lor se vor simți, poate, în primul rând, tentați să facă o apropiere cu Alfred Dreyfus, căpitanul evreu cu același nume, eroul „Afacerii” care a încins spiritele în Franța sfârșitului de secol XIX, implicând în condamnarea falselor învinuiri ce i s-au adus figuri ca Emile Zola - cu celebrul roman „J’accuse” - sau Georges Clemenceau, viitorul prim-ministru francez din timpul Primului Război Mondial. Și, de aceea, mă simt obligat să arăt că - în urma cercetărilor întreprinse - am putut stabili că era vorba doar de o potrivire de nume și că în Franța patronimicul Dreyfus e destul de răspândit.

Și încă o precizare nu lipsită de interes. Reprezentarea intereselor țării noastre în Franța avea o veche tradiție în familia lui Louis-Louis Dreyfus, întrucât și tatăl acestuia

48 fusese numit în aceeași calitate de consul onorific al României de regele Carol I.

Activitatea lui Louis-Louis Dreyfus este elocvent ilustrată, atât prin bogata-i corespondență particulară, cât și prin cea oficială, aflate în păstrarea Arhivei M.A.E. Fondul Paris, Consulate onorifice, dar puțin cercetată până acum.

Singura dificultate de a o prezenta este aceea de a alege exemple cât mai semnificative, întrucât publicarea integrală a respectivei documentații ar necesita, probabil, un volum.

încerc, dar, să evoc mai întâi câteva episoade din relația lui Louis-Louis Dreyfus cu Ion I.C. Brătianu.

în ianuarie 1922, acesta din urmă devenise președinte al Consiliului de Miniștri și, la aflarea știrii, consulul onorific i-a trimis numaidecât următoarea telegramă (în franceză):

București

Președinte Brătianu

Respectuoase și cordiale felicitări

Louis Dreyfus

La care a urmat imediat răspunsul:

București. Președinte 12.31. 11’30

Louis Dreyfus

53 rue St. Dominique

Paris

Foarte mișcat de atenția dumneavoastră, convins de sentimentele dumneavoastră păstrez amintirea numeroaselor dovezi de prietenie pe care ni le-ați arătat.

Ion Brătianu

Și cum mai aflăm dintr-o scrisoare a lui Lidvre, reprezentantul lui Louis Dreyfus la București, consulul onorific nu se mulțumise doar cu laconica telegramă, ci luase și alte măsuri, cum rezultă din următoarea scrisoare:

Louis Dreyfus 0s

Dragă domnule Louis

23 ianuarie 1922

Am primit ieri depeșa dumneavoastră. Am comandat imediat buchetul, pe care mi-ați cerut să îl trimit. în ciuda frigului intens care deteriorează florile de Nisa, vânzătorul mi-a putut prezenta azi-dimineață un impresionant mănunchi de trandafiri albi, roz și liliachii, alcătuind un mare și frumos buchet. A fost trimis azi- dimineață doamnei I. Brătianu cu o carte de vizită „ Din partea domnului Louis Dreyfus, cu respectuoasele sale omagii ”.

în cursul zilei de ieri am avut o întrevedere cu domnul Victor Antonescu (ce avea să fie numit curând după aceea ministru plenipotențiar la Paris - n.n.). *Se întorcea tocmai, în mare ținută, de la o recepție la Curte unde avusese loc botezul prințului Mihai și casa era plină de vizitatori care-l așteptau. Am izbutit, totuși, să am o discuție destul de îndelungată. Nu vă relatez în amănunt convorbirea, întrucât n-a rezultat mare lucru. Iar domnul A. mi-a confirmat că, în pofida dorinței sale de a rămâne aici, era aproape sigur că va pleca curând la Paris. întrucât privește politica generală a guvernului și, mai ales, politica sa financiară și economică care ne interesează direct, d. A. mi-a declarat că e prea devreme spre a spune ceva serios, dat fiind că nici chiar d. Vintilă* (Brătianu -

n.n.) *nu e încă fixat, întrucât trebuie să analizeze mai întâi situația. M-a sfătuit chiar să mai aștept puțin înainte de a*

50 *mă duce să-l văd pe acesta în legătură cu contractul în curs și cu polițele ce se apropie de scadență. In ce privește eventuala liberalizare a comerțului, d. A. e mai degrabă sceptic, dat fiind ideile d. Vintilă, pe care de multă vreme le cunoaște.*

(Fragment)

Imediat după cele de mai sus a intervenit, însă, un neașteptat „incident de parcurs”, pricinuit de măsurile luate de I.G. Duca, care, devenit tot atunci ministru al afacerilor străine, hotărâse, din rațiuni de economie, să închidă o serie de legații și consulate. în ce-1 privește pe Louis Dreyfus, constatându-se eroarea făcută, măsura a fost imediat retrasă și urmată de regretele celui care o luase, cum rezultă din scrisoarea de mai jos:

Copie

Legațiunea României *Paris 22/2 1922*

în Franța

Vă rog să comunicați din parte-mi cele ce urmează

Către: Domnul Louis-Louis Dreyfus, fostul nostru Consul General:

„Socotesc de datoria mea să repar fără întârziere nedreptatea săvârșită în ceea ce vă privește, după toate serviciile pe care dumneavoastră și regretatul dumneavoastră părinte le-ați adus timp de mulți ani României.

V-ași fi foarte îndatorat dacă m-ați autoriza să vă numesc Consul General Onorific al României la Paris. Sentimentele de prietenie pe care n-ați

încetat să ni le arătați mă fac să nădăjduiesc că răspunsul dumneavoastră va fi afimativ ”.

Și, astfel incidentul a fost închis, iar la foarte scurt timp după aceea în ziarul „Viitorul”, din 19 martie, se

51 putea citi următoarea notă, sub titlul: „Studenții de la Paris și gestul d-lui Dreyfus”:

„ Guvernul francez, prin legea din 18 februarie 1922, a votat un credit de 480.000 de franci pentru a veni în ajutorul studenților români din capitala Franței.

Cum formalitățile pentru ordonanțarea acestei sume cereau timp, d. Louis Dreyfus a luat frumoasa și generoasa măsură de a avansa, din contul acestui credit, suma de 284.000 de franci destinată să fie repartizată între 474 studenți.

La mulțumirile pe care guvernul francez le aduce d-lui L. Dreyfus, evident că România adaugă călduroasele sentimente de gratitudine pentru frumosul gest pe care acest bun filo-român l-a făcut în favoarea studenților români de la Paris ”.

La un moment dat, Louis Dreyfus s-a pomenit, însă, în fața unei solicitări care l-a uimit peste măsură. Drept care i-a cerut lămuriri lui Lievre, la București. Dar despre ce era vorba? Un domn, pe care nu-1 cunoștea și care semnase Georges Greciano, îl rugase să-i facă serviciul de a transmite Marelui Rabin al Franței, a cărui adresă n-o cunoștea, o scrisoare „în idiș” - specificase trimițătorul - în legătură cu manuscrisul său „Pâre Jean”, aflat în lectură la Emest Flammarion, cunoscutul editor francez.

Până la urmă, din informațiile primite de la

Lievre și, mai ales, dintr-o scrisoare cu antetul Ministerului Afacerilor Străine din București și următorul cuprins, a găsit, totuși, explicația neobișnuitei misive.

52

București, 13,9,27
Direcțiunea Presei
Ministerul Afacerilor Străine

Domnule,

D. Ernest Flammarion s-a înapoiat. Sper că Marele Rabin al Franței va binevoi să-i spună o vorbă despre cartea mea „Pere Jean". în momentul de față scriu o lucrare despre evreii din România și nimeni nu se va putea îndoi de nepărtinirea mea după publicarea manuscrisului aflat acum în lectură la librăria Flammarion. Aci alăturat, vă trimit un articol despre familia mea care l-ar putea interesa pe d. J.Lewy. (Marele Rabin-n.n.).

Mulțumindu-vă călduros pentru marea dumneavoastră amabilitate, vă rog, domnule, să-mi primiți expresia celor mai distinse sentimente.

Georges Greciano

în noiembrie același an, însă, un eveniment dureros - moartea lui Ion LC. Brătianu - l-a afectat profund pe Louis Dreyfus care, în cursul unei vizite la București fusese găzduit cu multă amabilitate în casa defunctului, cum rezultă din scrisoarea Elisei Brătianu ca răspuns la sincerele sale condoleanțe.

24 decembrie 1927

București
Dragă domnule

Simt prea bine cu ce suflet de prieten îmi împărtășiți durerea. Dumneavoastră, care-l cunoșteați pe cel pe care îl plâng, care știați ce fericită și mândră eram că-i completam viața și-i puteam fi de oarecare folos în toiul atâtor griji - deseori fără număr și fără nume - puteți știi poate mai bine decât oricine ce nemăsurată mi-e durerea.

întristata mărturie de simpatie, evocarea amintirilor de dată atât de recentă mi-au fost de mare preț, iar vizita ce ne-ați făcut-o în casa noastră, în care ați fost primit cu o inimă atât de prietenoasă, nu parcă ieri s-ar fi întâmplat?

Gândurile dumneavoastră delicate m-au mișcat foarte mult și n-ași putea să vă exprim îndestul, dumneavoastră și doamnei Dreyfus, emoționatele mele mulțumiri și întreaga mea recunoștință.

Elisa Brătianu

Scrisoarea prin care Grigore Gafencu îi solicita lui Louis Louis Dreyfus sprijinul său pentru publicarea unui număr special al ziarului „Argus” consacrat relațiilor economice franco-române:

Louis Dreyfus era, de altfel, cunoscut și prețuit de toată lumea bună a Bucureștiului interbelic. Căci era îndatoritor, gata oricând să ajute, să fie de folos. Lucru prea bine cunoscut și de Irina Procopiu, doamna de onoare a reginei Maria care, la 17 octombrie 1930, i-a scris:

Dragă domnule Dreyfus

Am un prieten care ar dori să plaseze bani în Franța și mi-am spus că cel mai potrivit ar fi să vă cer d-tră sfatul; el ar dori ca acești bani să-i mai aducă ceva; știe că dobânzile nu sunt prea mari în Franța, dar că, totuși, trebuie să existe vreun mijloc ca banii să-i poată raporta ceva.

Vă rog să mă iertați că vă plictisesc cu cererea mea, dar mi-ați dat de atâtea ori dovezi de prietenie, că risc să o fac cerându-vă de mii de ori iertare.

54

Sper că tânăra pereche (fiul lui Dreyfus se căsătorise cu puțin timp înainte - n.n.) *locuiește aproape de dumneavoastră și că vă puteți bucura de fericirea ei.*

Vă rog să mă reamintiți doamnei Dreyfus și să fiți convins de caldele mele sentimente de prietenie.

Irina Procopiu

După câțiva ani a fost rândul lui I.G.Duca să mulțumească pentru buna primire de care se bucuraseră, el și soția sa, din partea lui Louis Dreyfus cu ocazia vizitei lor la Paris, scriindu-i:

Dragă domnule,

întors la București, primul meu gând spre dumneavoastră se îndreaptă. Țin să vă spun cât de mișcați am fost, atât eu, cât și soția mea, de tot ce ați făcut pentru noi, dumneavoastră și doamna Dreyfus. N-a existat delicată atenție pe care să n-o

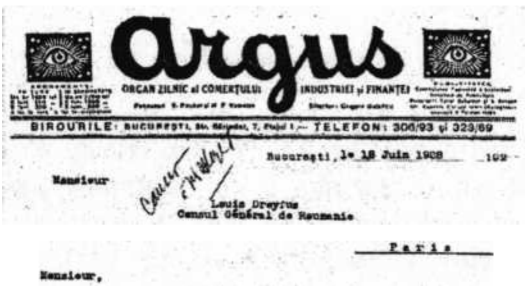
fi avut față de noi și grație dumneavoastră avem o amintire de neuitat a șederii noastre la Paris. Soția mea e acum foarte gripată, dar imediat ce se va face bine îi va scrie doamnei Dreyfus. în ce mă privește, eu mi-am reluat obișnuita activitate, cu plictiselile și grijile pe care le comportă în aceste vremuri de gravă criză.

Sper să am plăcerea să vă revăd curând, iar până atunci vă rog, scumpe domnule Dreyfus, să prezentați doamnei Dreyfus cele mai respectuoase omagii și să fiți convins de sincera și cordiala mea amiciție.

I.G.Duca

Cunoscându-i-se influența și prestigiul de care se bucura în multe cercuri ale societății franceze - în calitatea

55 sa de om de afaceri, de parlamentar, de proprietar al ziarului *l'Intrasigeant,* Louis-Louis Dreyfus era rugat să intercedeze în cele mai diverse probleme. în iunie 1928, Grigore Gafencu - viitorul diplomat și ministru de externe - l-a rugat, de pildă, pe L.Dreyfus să intercedeze pe lângă „industriașii și comercianții francezi” pentru ca aceștia să subvenționeze publicarea unui număr special al ziarului *Argus, Organ zilnic al Comerțului, Industriei și Finanței,* consacrat industriei franceze și, în felul acesta, să stimuleze relațiile economice dintre cele două țări.

Argus
ORGAN ZILNIC al COMERȚULUI INDUSTRIEI și FINANȚEI
BIROURILE: BUCUREȘTI ... TELEFON: 306/93 și 323/69
București, le 18 Juin 1928
Monsieur
Louis Dreyfus
Consul Général de Roumanie
Paris
Monsieur,

Caaa*las*nt X'int4r*t qua vaua partaa aux affair r*u*aln*. nana n*ua paroattana da vaua anvayar •• mmCr* da X'Argua •*n»a*ri aux ralaticna iaananlquaa aagX*-r*u*ain*a.-**

Vaua avans acaayS A *lu*i*ur«a rri**a da fair* un aanblabl* nuair* pour Xa Franca oala nana n'avana paa pu avalllar un laUrit mrffiaant auprla dai industrial* ai da a aaaearțant* franțala nanant cat vanu da tantar un nauval aaaal,*ar 1'Industria franțali* davraU profitor an prenlar llau.du aanaour» prial- eax qua Xa Franca daxma aotuaUenant aux flpanaș* r*aaniQaa.>**

Un uunSra apdolal da 1'Argus «anoacrfi X X'industria franaalaa davralt avoir un* p«rU« d'ardre pratlqua iattdlat*:daa obs fa d'lnduatrla franaalaa davraiant dannar leur* a via *t lauri oou.alla au auj*t daa prabldaoa Ceon<miquMr«un*lns t X'ordro du Jaur.-*h*nln d* f«r (natfrlaX raulant^laaoaatlvaa,ralia,t-raata nawaaux,panta,atalata.).aautaa țravaux ȘdllltAiroa (aanatrualiana da quart!«ra antiara i Suoareat,pavata-- r®»»,«*nallaatl*n,a*ndnlta* llaatriqnaaata.atei).natruotla» da partaS?? at da bataaux,*aniana autaaabllaa.dutlllasa agri**!* •«•.•«*;»*■ articla* d*vr*nt dtra Xgalaaent Carit*en**rnant lai principala» branch** d**xp*rt*^|**

Scrisoare a lui Grigore Gafencu cu antetul ziarului pe care-l patrona —prin care solicita sprijinul lui Louis Dreyfus - spre a obține colaborarea cercurilor industriale franceze pentru un număr

consacrat relațiilor economice franco-române.

Iar la 19 martie 1931 Legația română din Paris „și-a luat libertatea” - cum se exprima Nota ei - i-o recomanda „foarte călduros” pe domnișoara Felicia Paraschivescu care își asumase „dificila misiune de a acționa în vederea strângerii relațiilor de prietenie franco-române în domeniul economic”. Domnișoara respectivă - asigura Nota Legației - obținuse colaborarea „unor înalte personalități franceze” în vederea publicării unei reviste intitulate *Documents Franco-Roumains.* Iar întrucât și Louis Dreyfus era interesat de succesul unei cauze „dragi tuturor”, era solicitat să sprijine „din punct de vedere practic” acest demers.

La 11 martie 1932, d-na Zoe Mârzescu, văduva fostului ministru liberal George Mârzescu, decedat în urmă cu 5 ani, i-a trimis lui Louis Dreyfus o scrisoare în care - amintindu-i „situația actuală a României” - îi solicita „binevoitorul sprijin moral și material”, oferindu-i ... spre cumpărare „două mari covoare românești și două mari covoare persane”.

Toate acestea constituiau totuși, aspecte mai mult sau mai puțin minore ale activităților de consul general onorific ale lui L.Dreyfus. Cele care le caracterizau cu adevărat erau de altă natură. O notă telefonică primită, la biroul lui, de la G.Diamandi, Ministrul Plenipotențiar român, îl înștiința:

Ministrul Agriculturii se află de 24 ore la Paris. O convorbire între el și d. L. Dreyfus mi se pare absolut necesară.

îl rog insistent pe L. D. să-mi telefoneze <u>încă astăzi</u> la ora 11 în vederea unei întâlniri la Legație.

După cum o carte de vizită a Elenei Văcărescu, de asemenea remisă la birou, avea următorul cuprins:

Delegată a României la Societatea Națiunilor, roagă pe d. Louis-Louis Dreyfus, dacă acest lucru nu îl deranjează, să treacă pe la dânsa miercuri 28 oct. ora 3 după-amiază în vederea unei convorbiri.

Iar o scrisoare personală a lui L. Dreyfus adresată lui Nicolae Titulescu la 12 ianuarie 1933 comunica acestuia:

Domnule Ministru,

Am onoarea să vă confirm că Banque de Paris et des Pays-Bas a vărsat în contul meu, la ordinul Ministerului Afacerilor Străine al României și în conformitate cu instrucțiunile Băncii Naționale, suma de: franci 250.000 - pentru care vă exprimăm sincerele și respectuoasele noastre mulțumiri.

îngăduiți modestului dumneavoastră colaborator și sincer prieten ca, la acest început de an, să vă facă cele mai bune urări de sănătate și fericire, la fel ca și doamnei Titulescu, căreia vă rog să binevoiți a-i prezenta expresia deferentelor mele omagii de simpatie.

Adaug o dorință și aș fi fericit, în ce mă privește, să pot contribui cât mai bine și pe toate tărâmurile la prosperitatea nobilei dumneavoastră țări, sub egida binevoitoare a marelui om de Stat căruia îi sunt adresate aceste rânduri.

Vă rog să primiți, dragă domnule Ministru,

expresia respectuoasei și devotatei mele simpatii.

E.S. Domnul Titulescu
Ministerul Afacerilor Străine
BUCUREȘTI
România

58

Anumite împrejurări făceau, totuși, ca de la un moment dat, lui Louis Dreyfus să-i fie tot mai greu să împace multiplele lui ocupații cu îndatoririle de consul general onorific. încât, probabil că în urma unei convorbiri purtate între cei doi, la 14 octombrie 1933 Cabinetul lui Nicolae Titulescu i-a adus la cunoștință:

Romanoleg Paris pentru domnul Louis Dreyfus
Consul General.

Am plăcerea să vă anunț, dragă prietene, că Majestatea Sa Regele a binevoit să semneze Decretul prin care fiul dumneavoastră Jean Florae Louisy Dreyfus a fost numit Consul onorific al României la Paris. Mă felicit că am putut asigura continuitatea marilor servicii pe care dumneavoastră și familia dumneavoastră le-ați adus României. Cu cele mai cordiale sentimente.

Titulescu

Ceea ce n-a însemnat, însă, că Louis Dreyfus a întrerupt sau slăbit legăturile cu țara noastră ori că ar fi devenit mai puțin sensibil la problemele și nevoile ei. O atestă, printre multe altele, și această

scrisoare adresată Irinei Procopiu:

12/2 37 Scumpă Doamnă,

Soția mea și cu mine, ca de altfel toți adevărații prieteni ai celor două țări, am fost nespus de fericiți să aflăm că, după atât de multe și dureroase încercări, M.S. Regina Maria se simte mai bine. Pot să vă rog, scumpă

59 *doamnă și prietenă, să depuneți la picioarele ei mult respectuoasele și devotatele mele sentimente? Peste câteva zile eu voi pleca să zăbovesc scurt timp printre alegătorii mei la Senat în Alpii-Maritimi și cu acest prilej nădăjduim, atât eu cât și sofia mea, să achiziționăm proprietatea defunctei Lady Rothermere; e modestă, dar confortabilă, aproape de Grasse și Cannes, dominând de departe Mediterana cu o priveliște ce se întinde mult în larg. Am fi foarte onorați și fericiți dacă Majestatea Sa ar binevoi, oricând ar dori, să considere această reședință mereu deschisă pentru Ea.*

Vă rog, scumpă doamnă, să primiți asigurarea sentimentelor mele de simpatie și respect.

L.L.D.

în curgerea lui, timpul s-a dovedit, însă, necruțător atât față de regină, cât și față de expeditorul scrisorii. Departe de a se fi ameliorat, starea reginei Maria s-a înrăutățit tot mai mult și, după un an, ea a trecut în neființă. Dar și pentru Louis Dreyfus păreau să se acumuleze sumbre presimțiri, exprimate de el într-o scrisoare către Ecaterina Titulescu, aflată la Cap d’Ail.

20/7/39

Scumpă Doamnă,

Am părăsit Alpii Maritimi, unde voi reveni peste câteva zile. însă de la 1 august voi pleca în Elveția, unde sunt mai puțin cunoscut și poate mai puțin necunoscut decât în Franța. Cred, totuși, din tot sufletul în justiția imanentă. Marele Titu (cum îi spuneau cei apropiați lui Titulescu - n.n.) *o va constata într-o bună zi, mai*

60 *apropiată decât o crede vulgum pecus. Prin care mă refer la curtezani* (bineînțeles cei din anturajul lui Carol al II-lea - n.n.).

Soția mea va fi încântată să vă întâlnească; ea va rămâne toată luna august la l'Ousteau (lângă Grădinile VHmorin), Boulevard du Litoral, Antibes. Telefon Antibes 404-303.

Afectuoase sentimente Ministrului, iar pentru dumneavoastră, scumpă Doamnă, expresia omagiilor mele de n are simpatie.

Doamnei Titulescu
La Primavera
Moyenne Corniche
Cap d'Ail.

în fine, scrisoarea din voluminosul dosar al consulului general onorific atestă și cum a fost răsplătit cel care, urmând o Inimoasă tradiție familială, adusese atâtea servicii României.

în gravele circumstanțe ale primăverii anului 1940, când dezastrul armatei franceze nu mai lăsa nicio îndoială, iar ocupația hitleristă se anunța de neînlăturat, Louis Dreyfus a socotit că un pașaport românesc i-ar putea conferi o oarecare siguranță

lui și familiei sale. Dar răspunsul primit din partea reprezentanței sale din țară i-a arătat că, în pofida inteligenței și priceperii sale în multe domenii, de astă dată se înșelase. Căci iată răspunsul primit, cu antetul firmei:

Louis Dreyfus Cie *București, 4 aprilie 1940*
Adrese Telâgrafique
„ Sesostris ”
Reg. com Bucharest No 634/1933
Reg. com Braila 42/31

Dragă domnule Louis,

Am primit la timp onorabila dumneavoastră scrisoare din 13 martie, dar nu pot să vă răspund decât acum în legătură cu semnarea pașapoartelor pentru cetățeni români. Printr-un vechi prieten, d. Vasile Trifu, fost ministru plenipotențiar, care vă cunoaște personal, am întreprins cercetări discrete la Ministerul Afacerilor Străine și iată răspunsul pe care l-am primit de acolo.

Acum circa 1 Vi an a intrat în vigoare un nou regulament care limitează dreptul ambasadelor, legațiilor și consulatelor conduse de consuli de carieră de a emite și semna pașapoarte. E vorba, așadar, de o măsură de ordin general, dictată, probabil, de împrejurări excepționale, luată la începutul anului 1938, pe vremea guvernului Goga.~

In rest, domnul Trifu vă felicită că ați scăpat de grijile pricinuite de aceste pașapoarte, afirmație la

care eu am preferat să nu-i răspund, spunându-mi că dumneavoastră priviți prin altă prismă această problemă.

Al dumneavoastră foarte devotat Gheorghiu

într-adevăr, domnul Gheorghiu - despre care nu mai știm astăzi mare lucru - avea dreptate când credea că Louis Dreyfus vedea cu totul altfel lucrurile. Dar voluminosul dosar care îl privește nu ne spune nimic despre ceea ce a gândit sau cum a reacționat. Și s-ar putea prea bine ca el să fi împărtășit, pur și simplu, soarta multor altor francezi. Despre care știm cum au sfârșit.

Cercetând mai demult colecțiile unor reviste vest-germane, în vederea unei cărți la care lucram,

Perioada bucureşteană a lui Paul Celan

am încercat dubla surpriză de a da peste un număr din „Zeitschrift fiir Kulturaustausch“ (publicație editată de Institutul pentru Relații Internaționale din Stuttgart) consacrat în întregime lui Paul Celan și în care unele din cele mai substanțiale colaborări sunt semnate de vechi prieteni ai poetului, scriitori din țara noastră, ca: Maria Banuș, Nina Cassian, Ov. S. Crohmălniceanu, Petre Solomon, Horia Deleanu sau Marcel Aderca.

Textele lor reproduc, de fapt, referatele pe care le-au susținut în cadrul unui colocviu internațional organizat de Uniunea Scriitorilbr din România în colaborare cu Institutul de Cultură al R. F. Germania din Capitală, colocviu ce a avut ca obiect - cum arăta Cuvântul introductiv al numărului din „Zeitschrift fllr Kulturaustausch“ - situarea în adevărata-i lumină a perioadei bucureștene din viața și creația lui Celan, perioadă care, din pricina unei

 documentări lacunare, fusese doar tangențial

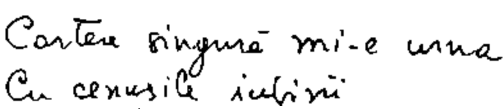
amintită de exegezele de până atunci ale operei acestui poet, poate cel mai mare poet de limbă germană din epoca postbelică. Lacună cu atât mai regretabilă, cu cât - așa cum a reieșit din dezbaterile colocviului - tocmai în acest răstimp a ajuns Celan la ireversibila conștiință a chemării și a specificității talentului său, iar afecțiunea și prețuirea - mai mult ajutorul pe care La găsit în multe privințe aici - au avut un puternic ecou în sufletul lui traumatizat de tragedia asasinării întregii sale familii de către naziști și l-au însoțit cu amintirea lor, mereu proaspătă, de-a lungul întregii sale vieți, ceea ce explică, desigur, nenumăratele referiri ce pot fi aflate în scrisorile și declarațiile lui de mai târziu despre prietenii bucureșteni.

Maria Banuș a evocat „Două momente: începutul și sfârșitul". Adică momentul primei cunoștințe - prin intermediul „înțeleptului și omului de inimă care a fost Alfred Margul Sperber" - când Paul Ancei a venit, timid, la dânsa acasă cu copia dactilografiată a unui manuscris ce i-a relevat numaidecât un poet cu o lume și muzicalitate proprie și apoi, după douăzeci de ani, la Paris, când l-a vizitat în micul lui apartament de lângă Trocadero. Tânărul de odinioară, ce primise calm, fără efuziuni, ca pe un lucru firesc laudele cu care poeta îi comentase, în 1946, manuscrisul, devenise între timp Paul Celan, adică imul dintre cei mai mari poeți de limba germană din epoca postbelică, dar gloria nu-i adusese nicio mulțumire; era cumplit de îmbătrânit, chinuit de o neostoită. durere lăuntrică, ce avea să culmineze, de altfel, cu nevroza care, până la urmă, l-a dus la un sfârșit tragic.

Nina Cassian a creionat o „Schiță la portretul din tinerețe al poetului". Și unul și celălalt aveau o nestrămutată încredere în harul lor, dar niciunul din ei nu publicase încă vreun volum. Epoca pe

care o trăiau era o vreme „a marilor nădejdi și a celor mai cutezătoare visuri", așa cum o

înțelegeau amândoi. Dar, spre deosebire de prietenii săi bucureșteni, căutătura și zâmbetul lui Paul Ancei erau adesea umbrite de o ușoară ceață. Poeta și poetul aveau multe afinități elective și tot atâtea comune preferințe: Apollinaire, Esenin, Desnos, Eluard. Și cu toate acestea, între ei nu s-a putut stabili atunci o punte durabilă de comunicare. Cu o cuceritoare sinceritate, Nina Cassian mărturisea: „Deși ne unea același fel de a fi și ne simpatizam reciproc, cred că lui Paul nu-i plăcea genul meu. Vitalitatea mea peste măsură de turbulentă și de agresivă contrazicea ideea pe care el și-o făcea despre feminitate, chiar dacă îndărătul ei ghicea poeta, ce nu corespundea cu temperamentul lui interiorizat și contemplativ. El avea încredere în talentul meu, dar pe mine mă interesa atunci, mai ales, recunoașterea marelui Ion Barbu și mai puțin aceea a colegului ce avea să-și ia numele de Paul Celan.“

Cartea singură mi-e urna
Cu cenușile iubirii

O dovadă semnificativă a amiciției dintre Ion Barbu și Nina Cassian

Apoi prietenii bucureșteni au aflat și s-au bucurat de marile succese ale lui Celan la Paris, dar când Nina Cassian l-a regăsit, după decenii, acolo, el se afla într-o acută stare depresivă. Au vorbit, deopotrivă, franțuzește și românește, Paul Celan voia să știe tot ce se mai întâmplase cu prietenii de odinioară, dar când a venit vorba despre dânsul, a mărturisit că suferea mult din pricina „răcelii, a indiferenței și a agresivității[11] lumii în care trăia, față de care vulnerabilitatea și fragilitatea poeziei sale nu-1 puteau îndeajuns apăra. Când s-au despărțit, după alte câteva întâlniri, s-au sărutat și îmbrățișat de parcă atunci s-ar fi cunoscut pentru prima oară.

Ultima dată, Nina Cassian l-a văzut pe Celan la GiJttingen, într-un film pe care Institutul Goethe l-a prezentat traducătorilor adunați acolo. Restul e - vorba poetei - tăcere.

Ovid S. Crohmălniceanu l-a cunoscut pe Paul Celan prin 1947 - sau ceva mai devreme, nici el nu-și mai amintea exact data - dar în orice caz, datorită lui, în numărul din 2 mai al acelui an revista „Contemporanul[11] a publicat, în traducerea lui Petre Solomon, celebrul poem „Fuga morții“ („Die Todesfuge[11]). în „Fragmente dintr-o amintire[11] - cum se intitulează textul său - criticul a mai povestit despre câteva întâlniri bucureștene cu Celan, despre comunitatea lor spirituală și, din nou, ca și cele două poete, despre ultima revedere, la Paris, când cel ce avea să recurgă la ireparabilul act al sinuciderii era indubitabil marcat de semnele apropiatului dezastru.

Foarte bine a cunoscut „Etapa bucureșteană a lui Paul Celan[11] Petre Solomon, care a oferit o imagine mai nuanțată despre personalitatea

apropiatului său prieten, o imagine ce ne lasă să întrevedem și un Celan plin de umor, jovial, mare amator de jocuri de cuvinte și paradoxuri și

66 încrezător în perspectivele ce păreau a i se deschide după anii de tenebre pe care-i trăise în ghetou și în lagăr. Pe vremea aceea, Celan a lucrat într-o editură bucureșteană, unde se îndeletnicea cu „confruntarea[44] textelor traduse de alții, dar a făcut și câteva traduceri proprii din limba rusă, semnate A. Pavel. Oricum, așa cum Celan însuși avea să-i serie lui Petre Solomon din Paris, la 12 septembrie 1962, răstimpul dintre 1945 și 1947, petrecut la București, a fost pentru el o perioadă „de aur[44], prin contactele umane de care a beneficiat. „Am cunoscut - și am tradus - o serie de mari poeți francezi. (La fel cum am cunoscut și „floarea[44] poeziei germane). Mulți dintre ei și-au exprimat bunele sentimente față de mine, închinându-mi cărțile lor sau în dedicații. Dar am avut, e mult de atunci, și poeți-prieteni: asta a fost între '45 și '47 la București. „Și n-am s-o uit niciodată[44] - avea să-și amintească poetul în ultimii lui ani de viață. Printre acești „poeți-prieteni[44] s-au mai numărat, în afară de cei deja amintiți, Al. Philippide, Vladimir Colin, Veronica Porumbacu și o seamă de poeți de limbă germană. în fine, în aceeași ordine de idei, un amănunt deloc lipsit de însemnătate: printre puținele lucruri pe care Celan le-a luat cu el atunci când, în 1947, a plecat la Viena, a fost și o scrisoare a poetului Sperber către Otto Basil, directorul revistei literare „Plan[44], care i-a deschis drumul către notorietate și apoi, din plin, meritata celebritate.

După cum rezultă din textul: „Amintiri despre Paul Celan[44], Horia Deleanu l-a cunoscut pe poet înaintea tuturor celor de mai sus, și anume la scurtă vreme după izbucnirea celui de-al Doilea

Război Mondial, când amândoi audiau cursurile de limbă și literatură franceză la Universitatea din Cernăuți. Celan a rămas acolo - și a avut parte de destinul cunoscut - dar Horia Deleanu a fost prins

67 și dus departe de vălmășagul evenimentelor, până când, fără ca niciunul dintre ei să și-o fi putut imagina, s-au reîntâlnit la București. Horia Deleanu devenise, între timp, redactor-șef la prima versiune postbelică a revistei „Veac nou“ și, în această calitate, l-a recomandat pe Celan la editura „Cartea rusă“[6 7 8 9 10]. Atât unul, cât și celălalt învățaseră între timp, deși în împrejurări diferite, limba lui Pușkin și Gogol și se cufundau în lectura lui Dostoievski, Cehov, Esenin, ale căror opere îi fascinau deopotrivă, își arătau unul altuia ce scriau și se comentau reciproc. Așa se face că Horia Deleanu a posedat o sumă de însemnări autografe ale lui Celan, printre care chiar primele două pagini ale... tezei sale de licență, citită, rătăcită de poet și reconstituită aidoma, grație uimitoarei sale memorii.

Marcel Aderca și Paul Celan au fost colegi la editura „Cartea rusă“, unde s-au și împrietenit și au frecventat un cerc comun de tineri care, despovărați de apăsarea războiului abia sfârșit, discutau cu pasiune literatură, ascultau muzică, glumeau sau dansau. „Cu o excepție totuși: Paul Celan - a arătat Marcel Aderca în referatul său

---

6 Desființată după plecarea ocupantului sovietic în iunie 1956. Curând
7după aceea a fost dărâmată și clădirea din Calea Victoriei unde
8funcționase, clădire aflată pe actualul spațiu verde din fața teatrului
9„Odeon".

intitulat „Amintire despre prietenia mea cu Paul Celan“. - El era mai sceptic, mai circumspect, mai reținut. La veselia, la optimismul nostru el răspundea cu un zâmbet îngăduitor, grijuliu mereu să nu i se lase pradă, dar nici să nu-1 tulbure[14]. Și mai departe: „Cu toții îi prețuiam spiritul scânteietor și inteligența. Și îl iubeam pentru simpatia pe care ne-o arăta. Știam că se simțea bine cu noi. Căci găsea anumite puncte de contact cu tinerii care, ca și el, voiau să-și încerce norocul în artă[11].

Și astfel, din mărturie în mărturie, din amănunt semnificativ în „fericite" completări, numărul închinat de „Zeitschrift fur Kulturaustausch" perioadei bucureștene a lui Paul Celan s-a constituit într-o amplă imagine a personalității poetului, într-un moment crucial al devenirii sale, a prietenilor săi și a unei epoci, aceea imediat următoare sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial.

1920-1930

România în cărți și reviste

în deceniul care a urmat primei conflagrații mondiale, România a fost intens vizitată de oameni de afaceri, politicieni, scriitori, ziariști, profesori străini și, de aici, un mare număr de cărți și articole care i-au fost consacrate.

Una din primele cărți a purtat chiar titlul LA ROUMANIE NOUVELLE (Libraire Felix Alcan, Paris, 1922). Autorul, Marcel Gillard a fost interesat de noile stări de lucruri sub trei aspecte:

- Societatea românească și minoritățile etnice,
- Criza economică,
- Evoluția vieții politice.

Și la capătul celor constatate a conchis: „Războiul a rupt lanțurile tuturor românilor. Foștii supuși ai Rusiei și Austro-Ungariei și-au cucerit libertatea. Populației de la sate din Vechiul Regat i-a adus libertatea economică și egalitatea politică.

La 14 iunie 1917 Adunarea Națională întrunită la Iași a modificat articolele 17 și 59 din Constituția de la 1866 transformând, astfel, întreaga structură internă. România latifundiarilor și a statului unitar a fost înlocuită de România votului universal. Liberali și conservatori, cu excepția grupării Marghiloman rămasă la București sub ocupația germană s-a pus, în fine, de acord, în această solemnă circumstanță, să-și sacrifice prerogativele și

70 privilegiile sociale și să dea istoriei românești un fel de 4 august[11]”.

Văzând în toate acestea semnele unei „Noi Românii”, „necunoscută” până atunci, Marcel Gillard a afirmat chiar că:

„Până în 1914 cele trei silabe ale cuvântului România sunau destul de confuz în urechile franceze. Curiozitatea noastră se întindea până la cei mai apropiați vecini, dar nu ajungea la hotarele Europei răsăritene și balcanice.”

Din carte nu rezultă cu ce prilej și în ce calitate s-a aflat Gillard în țară, dar din cele de mai sus se poate vedea că nu cunoștea defel tracutul relațiilor franco-române.

Cu mult înainte de 1914, Jules Michelet[12] a publicat, de pildă, ca Apendice la volumul „La Pologne martyre” un frumos și doct text despre „La langue moldo-valaque”. Cei interesați cunosc, desigur, strânsele relații care au existat între Michelet și alți contemporani de-ai lui cu fruntașii pașoptiști aflați în exil la Paris după înăbușirea Revoluției de la 1848.

Acum mă rezum să citez, în traducere, doar două fraze din articolul lui Michelet:

„Puiu e un cuvânt plin de gingășie pentru tot ce e iubit.”

Sau

„Fermecătoarea floare căreia noi îi spunem foarte prozaic muguet în valahă *lăcrămioară,* este o denumire înduioșătoare, delicioasă.”[13]

---

11 Moment emblematic al Revoluției franceze din 1789.

12[a] Jules Michelet (1798-1874), profesor, istoric, cu simpatii declarate pentru mișcările revoluționare ale epocii.

13 Mai mult despre Jules Michelet, dar și despre alți scriitori francezi care au abordat teme românești a scris Charles Drouet, profesor la Universitatea din București, în revista ***Paris-Bucharest*** (iunie 1924). Revista a

Gillard n-a stârnit comentarii ce ar fi meritat să fie luate în seamă.

în schimb, un an mai târziu, în 1923, un mare scandal a provocat în presa bucureșteană un pretins roman al jurnalistului francez Andre Joubert, intitulat *Femmes sans pudeur* și tipărit de editura „Paris” din București, str. Edgar Quinet nr. 10.

ANDRtJOUBERT

FEMMES SANS PUDEUR!

MOEURS ROUMA1NES

EDITIONS .PARIS’
10, RIC EDGAR QLSW.T, BUCAltST
1923

O parte din recenzenți au tradus titlul cărții prin „Femei fără rușine”, alții prin „Femei nerușinate”. Dar toate opiniile exprimate au fost la fel de virulente. în ziarul „Viitorul” din 17 februarie, într-un articol semnat cu pseudonimul Petronius, autorul s-a lansat într-o diatribă

început să apară din aprilie 1922, deci în același an cu cartea lui Gillard.

împotriva tuturor străinilor care nu voiau să înțeleagă că „un popor nu se cunoaște în danțurile la modă, în hainele

copiate din jurnalele la modă, în maimuțăria câtorva Jouisseurs”.

Acest mediu superficial și grotesc este tot atât de românesc, cât de puțin franțuzesc este același mediu la Paris.

După câteva zile, în „Universul” din 25 februarie, citând mai multe pasaje licențioase din carte Radu R. Rosetti și-a exprimat dezgustul față de „necuviinciosul care, câștigându-și pâinea pe pământul mult răbdător al țării românești” nu avea nici măcar scuza că a descris o parte a societății în care trăiește, fiindcă avid de leul nostru scăzut s-a grăbit să mai lipească și o bandă pe copertă: *Lisez ce livre d’un Franțais qui a su penetrer l’ăme roumaine,* în traducere: Citiți cartea aceasta a unui francez care a știut să PĂTRUNDĂ SUFLETUL ROMÂNESC!

Rămâi trăznit”

Și după alte luări de poziție similare, urmarea a fost că la 2 martie, „Viitorul” a anunțat:

„Azi la 10 dim. membrii guvernului s-au întrunit în consiliu sub președinția d-lui I.C. Brătianu.

S-a hotărât expulzarea lui Joubert, autorul necuviincioasei cărți „Femei nerușinate”.

Și astfel „cazul Joubert” a fost dat uitării. Cu atât mai firesc, cu cât în anii care au urmat ecourile venite de peste hotare au fost tot mai favorabile, mai încurajatoare.

în iulie 1925, revista pariziană „La Vie”, bunăoară, a închinat un număr special cu tema:

„Care sunt cele mai importante motive pentru strângerea legăturilor cu România”: Primul articol a purtat semnătura lui Edouard Herriot, atunci primar al orașului Lyon și președintele Camerei deputaților. Ulterior, o știm, Herriot a fost de mai multe ori prim-ministru, iar în timpul celui de-al Doilea

Război Mondial, după ocuparea Franței de către Germania nazistă a fost arestat și internat într-un lagăr.

Traducerea integrală a textului său reclamă multe pagini. Dar sunt suficiente și câteva fragmente spre a ilustra atitudinea lui Edouard Herriot față de „România Mare”, cum se intitula articolul.

„România - a scris el - este unul din elementele esențiale pentru opera de reconstrucție generală ce se impune de la finele războiului.

... Ați putea afla în Franța mulți „conducători” care și-au dat osteneala să studieze la fața locului, fie și numai Europa. De aici tot felul de judecăți sumare, atâtea decizii luate în grabă, uneori jignitoare în conduita demersurilor noastre și atâta loc lăsat hazardului.”

...„Sunt puțini miniștri de-ai noștri ale căror cunoștințe în materie de finanțe să le egaleze, de la război încoace, pe cele ale lui Titulescu care a propus tânărului Parlament român un program realmente cutezător și modem. Sau câtă recunoștință plină de admirație o datorăm d. Take Ionescu pentru curajul și inteligența cu care a

apărat politica statului.”

…„România nu are de ce să se teamă de Franța. între ea și noi nu poate fi vorba decât de colaborare. Ea știe cum s-a plecat asupră-i nobilul Michelet, pledând cauza națiunii sacrificate. Ea știe cum a fost iubită de Lamartine și Quinet.”

în aceeași notă, Generalul Berthelot, fostul șef al Misiunii militare franceze din timpul Primului Război Mondial, a colaborat în câteva rânduri la sumarul revistei *La Vie* observând:

14e Année nº 14 — 15 Juillet 1925

Nº Spécial Roumanie : Fascicule I.
1 fr. 50

La Vie

LA GRANDE ROUMANIE

Par **Edouard HERRIOT**, Président de la Chambre des Députés

„Cred că nu doar într-un anume punct e necesară strângerea relațiilor franco-române; aceste relații trebuie să cuprindă toate ramurile activităților celor două popoare: economice, intelectuale, artistice, comunitatea de gândire dintre România și Franța, vădite prin manifestări din mai multe veacuri și, îndeosebi de la Unirea Principatelor; faptul că bărbații de Stat care au reconstituit această nouă gândire au fost mai toți studenți ai Universităților noastre, ca și când orice român este, ca să zicem așa, o copie a Codului Napoleon, toate acestea alcătuiesc un mănunchi de motive suficiente pentru ca relațiile noastre să nu se mărginească doar la un contact, ci să acopere toate domeniile.”

La rândul lui, profesorul G. Lacour Gayet a menționat:

„Când, acum două luni, am primit să fiu pus la dispoziția Institutului Francez din București pentru a-mi muta vreme de câteva săptămâni cursurile de la Sorbona în Universități românești, acestea mi-au făcut marea cinste de a accepta prelegerile mele.”

... „Dar oricât de utile mi se par aceste misiuni temporare, ele trebuie completate cu alte măsuri.

Mai întâi, ar fi de dorit ca ele să nu rămână unilaterale. De mai mulți ani, la începutul fiecărei primăveri Sorbona s-a bucurat să-l asculte pe d. Profesor lorga și pot depune mărturie pentru succesul discursurilor sale care atrag în amfiteatrul Guizot un public atât de numeros, încât de fiecare dată ultimii sosiți trebuie să-l asculte în picioare. De ce atunci acest exemplu să nu fie urmat și de altele?”

... In fine și foarte important este să apărăm de orice atingere situația privilegiată a limbii franceze în România și să dezvoltăm studiul limbii române în Franța. Pentru a

 se aprecia și a se iubi, oamenii de bună-credință nu trebuie decât să se explice și să se înțeleagă”.

...„Când atât francezii, cât și românii vor fi convinși, prin aceste exemple personale, de originea comună a culturilor lor, ei vor simți și mai bine nevoia de a fi uniți pe tărâm politic și în plan economic. Franța trebuie să fie tot mai bine cunoscută de români, România trebuie să fie tot mai bine cunoscută de francezi și astfel atât unii cât și ceilalți vor afla în această cunoaștere reciprocă cele mai puternice și serioase motive de a se stima și a rămâne frățește uniți.”

Alt colaborator, Camille Aymard s-a ocupat, în special, dar într-un registru total discordant de al celorlalți, de aspectele economice și sociale ale relațiilor franco- române.

„înainte de 1914 Franța făcea puține afaceri cu România. Francezii nu prea cunoșteau această țară, în pofida faptului că mulți români își făceau studiile în Franța, își petreceau o bună parte a vieții sau veneau să se odihnească în timpul vacanțelor.

Din punct de vedere comercial și industrial, România era o colonie germană.

Și, din nefericire, ambasadorii și consulii noștri nu întreprindeau nimic spre a reacționa împotriva acestor stări de lucruri.

în 1917, un ministru român al Comerțului nu se plângea, oare de această situație spunând că n-a

văzut nicicând un consul francez, în timp ce nu exista zi în care să nu-i vină în birou consulul Germaniei?

în timpul războiului, România a fost descoperită de francezi care au avut surpriza să constate că, departe de noi și despărțită prin tot felul de țări, există o țară care i-a făcut să creadă că se aflau în altă Franță!

Ceea ce și explică faptul că după încheierea păcii, în 1919 și 1920, n-au existat destule locuri în trenurile care-i duceau spre România pe francezii doritori să se stabilească, să trăiască în această țară.

Iar dacă guvernul român i-ar fi sprijinit, francezii ar fi luat locul lăsat liber de germani.

Or, constatăm că acum colonia franceză e foarte mică și foarte puține întreprinderi românești au capitaluri sau sunt conduse de francezi și că, în pofida unei incontestabile simpatii a românilor față de Franța, germanii își reiau din nou locul în România, în comerț dacă nu încă și în industrie.”

...„Acum câțiva ani fostul guvern român - a continuat Aymard - a cerut în Camera deputaților stabilirea unui impozit asupra capitalurilor. Și numaidecât un mare număr de capitaluri românești și străine au plecat din țară fără să se mai întoarcă, chiar dacă apoi s-a renunțat la acest proiect.

... Noua legislație românească nu e deloc agreată de francezi. Ca să dăm un exemplu, o societate franceză care, înainte de război, exploata

o mină în Transilvania, din clipa intrării în vigoare a noii legislații a renunțat în favoarea unei societăți străine.

înainte de război, germanii aveau în România o misiunea militară. N-ar fi bine ca de acum înainte armata română să aibă instructori francezi?”

...„în fine, ar fi de dorit ca reprezentanții guvernului francez în România, consuli și ambasadori, să nu se ocupe doar de diplomație, ci și de protejarea intereselor economice ale țării noastre, să fie un sprijin competent și devotat al concetățenilor noștri”.

Judecățile răuvăitoare ale lui G. Lacour Gayet au fost, evident, nedrepte, iar după puțin timp revista

„L’ Illustration” - foarte răspândită în țările francofone, vândută și la noi în 160 de exemplare - a publicat un Supliment economic și financiar care a oferit cititorilor opinii autorizate asupra perspectivelor ce deschideau României noul concert european.

Alături de mesajele reginei Maria și regelui Ferdinand, articolele lui I.O. Duca, N. lorga, Const. Diamandi, ministrul român la Paris, Simion Mehedinți, Constantin Kretzulescu și altor personalități ale vremii, revista a prezentat detaliat întreprinderile ce jucau un rol precumpănitor în configurarea vieții economice a țării: cu date concludente asupra domeniilor lor de activitate, a capitalurilor investite, a ultimelor lor bilanțuri, a membrilor Consiliilor de administrație care au demonstrat elocvent falsitatea afirmațiilor lui Lacour Gayet. Capitalurile franceze nu numai

că nu „fugiseră”, dar erau prezente și active.

Citind, însă, acum toate acestea, s-ar putea ca ele să ne provoace și oarecari zâmbete. Căci acum se tot discută și se condamnă tot felul de „incompatibilități”, pe vremea aceea, însă, nimeni nu se arăta deranjat dacă generalul C. Coandă, fost prim-ministru, era președintele Consiliului de administrație al Societății „Astra Română” care exploata terenuri petrolifere; dacă Jean Cămărășescu, fost ministru, era membru în Consiliul de administrație la „Petrol Black”; dacă Alexandru Averescu, atunci încă general și de trei ori prim-ministru, prezida Consiliul de administrație al Societății miniere „Mica”, în care membri erau, din nou Generalul C. Coandă, Octavian Goga etc. etc… întrucât exemplele ar tot putea continua.

Nici longeviva și pe drept cuvânt prețuita „Revue des Deux Mondes” n-a rămas străină de dorința de a cunoaște

„La Nouvelle Roumanie”, cum și-a intitulat reportajul Noelle Roger, care ne-a vizitat țara în 1927.

Și a crezut a întrezări chiar de la graniță „profundele schimbări” survenite în Noua Românie din faptul că „verdele uniform” al câmpiilor de altădată era întrerupt de „vastele pătrate” ale noilor culturi.

Iar odată ajunsă în București s-a convins că și capitala își schimba înfățișarea.

Din spațiile „pline de liniște” și respirând parfumurile încinse de soare ale grădinilor cu

„fastul caselor aristocrației”, cu coloane și stucaturi, pornind agale și fără să se grăbească a dat peste „noile și modemele edificii: clădirea Poștei, Palatul de Justiție, Universitatea”. „Nonșalante”, acestea înconjurau cele patru coline cu biserici și mănăstiri. Una din acestea, „ornată cu fresce și populată cu icoane” se înălța în fața Camerei deputaților. Alta, un vechi schit, găzduia Arhivele Statului.

Cea mai depărtată, aceea de la Cotroceni - și-a informat Noelle Roger cititorii - fusese aleasă de regina Maria care a transformat vechea mănăstire, la care se ajungea printre straturi de flori, preferând-o „tristului palat” din Calea Victoriei ce-1 „supărase atât de rău” pe prințul Carol de Hohenzollem. Care, la sosirea lui în București, îndrumat către ceea ce trebuia să-i fie noua reședință și văzând că „în umbra zidurilor se adăpostea o șatră de țigări și o turmă de porci, a întrebat:

- Ce-i asta? Și a trebuit să i se răspundă:
- Palatul... Alteța Voastră.”

După care continuând în același registru a notat că nicio capitală nu dăduse, o vreme „senzația unei vieți mai puțin grăbite și brutale”. Locuitorii ei nu păreau deloc „aserviți” orelor ce se scurgeau. „Pe terasele cafenelelor,

în grădinile restaurantelor, în plimbările de-a lungul trotuarelor, ei păreau să guste nesfârșite clipe de relaxare.”

Toate acestea se petrecuseră, însă, înainte ca Noelle Roger să viziteze Bucureștiul. Când l-a parcurs încet, ea a văzut că:

„Trecătorii sunt grăbiți. Se îndreaptă spre locuri la ore fixe. Căci, de la reforma agrară, feciorii de boieri au intrat în administrație, în diplomație, în bănci. Răstimpul de după război a impus României, la fel ca întregii Europe, un efort necunoscut până atunci. Și s-a renunțat la lungile plimbări. Bucureștenii învață prețul timpului și al locului de muncă. Ei încearcă să se adune în jurul vastelor clădiri ale ministerelor. Se vorbește despre dărâmarea micilor palate pe care proprietarii nu le mai pot întrețineree. Pe terenurile virane se construiesc noi cartiere, mai compacte. Iar noile clădiri, în loc să imite vile franțuzești sau maure încearcă să ia aspectul vechilor case românești. Oraș care înainte de război avea 350000 de locuitori, Bucureștiul numără astăzi 800000. înaltele cuburi ale clădirilor de închiriat au început să umple vechile spații goale.”

Sunt câteva din schimbările percepute de Noelle Roger, care a încercat însă și un regret, anume acela că „Va veni o zi, poate chiar curând, când Bucureștiul va dori să pună ordine la periferie, transformând-o, ca în Occident, în ceva ce urâțește atâtea orașe... Bucureștiul își va renega atunci ceva din el însuși, ceva ce i se trage dintr-un lung trecut.”

într-o tonalitate puțin întâlnită, în „Journal des voyagers” - din 1 decembrie 1927 - Jean de Seyne, se vede bine informat despre falsele impresii cu care se întorceau unii călători, a pus o adevărată pasiune în a demola un stereotip ce crea o imagine incorectă și denigratoare despre țăranul român. Citez:

„Turiștii grăbiți care, după ce au vizitat superficial câteva orașe românești, revin acasă și vorbesc despre lenevia înnăscută a poporului român, făptuind mai mult decât o nedreptate, un adevărat afront la țăranii care, de la începutul și până la finele anului, nu cunosc decât munca perseverentă și plină de roade. Călătorii prin orașe n-au cunoscut, de fapt, poporul român a cărui forță și energie s-a concentrat în țăran. Influența explicabilă a Orientului care, aflat nu departe, a iradiat atâta vreme aceste ținuturi, îi face pe câte unii să se exprime cu condescendență. Dar nu! Nu există om care să muncească cu mai multă tragere de inimă decât țăranul român. în permanentul lui efort, nu știe ce-i odihna și nimic nu-1 oprește din munca lui, indiferent dacă plouă sau ninge, dacă e o căldură toridă, sau un ger năprasnic, el își continuă implacabil munca, scoțând din pământ bogatele recolte ce se răspândesc în lume și conferă, pe drept cuvânt, țării faima de a fi unul din cele mai bogate grânare."

Uneori, cărțile care făceau incursiuni în trecutul României aveau ele însele o mică „istorie". Un exemplu concludent a oferit astfel, volumul „Images et Silhouettes Roumaines" de G. Feytavi de Faugeres despre care am aflat mai multe înainte de a vedea lumina tiparului.

Printr-o adresă „Confidențială", datată 18 ianuarie 1928 și adresată lui Dianu, directorul general al Serviciului Presei și Informațiilor, Atașatul de Presă al Legației române din Paris l-a informat:

„Pentru a-mi completa raportul din 16 ianuarie 1928 trimis ieri, am onoarea să vă aduc la cunoștință că d. Mihai Popovici, fost Ministru de

Finanțe, care a dat presei franceze declarații deja semnalate, precum și o lungă dare de seamă despre discursul ținut în Cameră de d. Maniu în discuția despre buget s-a bucurat de sprijinul d. Feytavi de

Faugdres, care a vizitat recent România și este redactor de politică externă al Agenției „Radio”. în aceeași zi, această Agenție a publicat declarațiile d. M. Popovici și textul discursului d. Maniu ca... telegramă din București. Acesta era mai lung de o coloană.

D. Feytavi de Faugeres e însurat cu o româncă, după cât se pare de religie evreiască.”

Un nou raport, trimis aceluiași adresant dar datat 28 aprilie 1928, l-a informat că Feytavi de Faugâres „colaborator la diferite ziare și reviste din Paris, dorește să publice o carte documentară despre România și de aceea își propune să facă o călătorie de studii în țara noastră în septembrie viitor.

D. Feytavi de Faugăres a publicat recent o carte despre Polonia cu titlul „Vive la Pologne Monsieur” (Trăiască Polonia, Domnule!) tipărită de Revue Mondiale.

...,,D. Feytavi de Faugdres a fost mai întâi angajat la „Rumeur”, revistă de politică externă, pe care a părăsit-o după numai câteva zile; s-a retras, după câte a declarat, imediat ce și-a dat seama că unicul scop al acestui organ e șantajul cel mai nerușinat. Din același motiv a părăsit anul trecut „Paris Matinal[11], organul faimosului agent de publicitate Merle, care n-a dăinuit decât câteva

luni.

Prin locul pe care-1 ocupă la agenția Radio care, de fapt, e o sucursală camuflată a agenției Havas ce furnizează știri întregii prese franceze și datorită întinsei sale activități gazetărești, având în vedere că scrie aproape peste tot, d. Feytavi de Faugeres este un element pe care e bine să-l avem aproape de noi pentru a combate propaganda ostilă țării noastre.”

G. PEYTAVI DE FAUGÈRES

Images et Silhouettes roumaines

LILLE
MERCURE DE FLANDRE
Valentin BRESLE, Editeur
204, Rue Solférino
1930

...„Spre a sprijini tipărirea cărții pe care ar dori să o publice despre România, d. Feytavi de Faugeres cere să subscriem șase sute de exemplare a câte șase franci volumul, adică o sumă de 60000 de franci. E ceea ce și Polonia i-a acordat pentru recenta-i carte „Trăiască Polonia, Domnule!” Este de la sine înțeles că aceste tipărituri nu trebuie să cuprindă nimic tendențios sau greșit și că noi trebuie să-i furnizăm date exacte și precise despre România”.

Un al treilea raport al Atașatului de Presă, de astă dată *Strict confidențial,* datat 31 mai 1928 și adresat lui Eugen Filotti, de la Direcția Generală a Presei și Informațiilor, i-a oferit câteva informații ce completau cele furnizate anterior:

,,... D. Feytavi de Faugeres cere să i se acorde gratuitate pe căile ferate românești și o sumă care să-1 despăgubească pentru cheltuielile ocazionate de șederea sa în România.

Va veni cu soția și va rămâne în România circa douăzeci de zile.”

*

* *

Odată condițiile convenite și având asigurate toate facilităție, de Faugeres a pornit la drum și după doi ani și-a și publicat impresiile culese în circa douăzeci de zile în *Images et Silhouettes roumaines* (Lille, Editions de Flandre, 1930).

Primul lucru pe care a socotit că trebuie să-1 cumunice cititorilor - chiar din prefață - după ce a „contemplat în toate direcțiile drumurile acestei țări pitorești” a fost:

„Mănăstiri agățate de coastele dealurilor, schituri ascunse în peșteri sau dominând prăpăstii inaccesibile, cursuri de apă visătoare sau lucitoarea panglică a Dunării...

Iar în al doilea rând a ținut să descrie:

...„Jungla, jungla politică” în care el n-a vrut să vadă „decât culoarea și gesturi rare”.

Pe care a mai ținut el să adauge:

... Le ofer publicului cu grimase și zâmbete, pentru o oră de amuzament și sperând să-i facă plăcere.”

București. „La primul contact”, orașul i-a părut „banal”. A fost „dezamăgit” de ulițele strâmte și întortocheate în care ploaia lăsase „bălți cu apă murdară”, dar și străzile largi mărginite de „maghernițe urâte” și de palate uneori luxoase, în stil românesc, cu „logii” ornate cu coloane răsucite și capiteluri joase.”

Pe „neașteptate”, a observat, totuși, că Bucureștiul se schimba. „Puțin câte puțin” vechile case, joase, izolate, cu grădini provinciale vor dispărea și în locul lor se vor construi clădiri mari de închiriat. Care - a adăugat numaidecât de Faugeres - vor însemna moartea orașului proaspăt și zâmbitor. Și va instaura plictisul, despre care Boilleau, pe bună dreptate, a afirmat că pretutindeni în lume dă naștere uniformității.”

însă „întârziind” prin București a văzut și lucruri care „încet-încet” l-au sedus și vrăjit, sugerându-i „farmecul Orientului”. Astfel, dis-dimineață străzile răsunau de zgomotul „oltenilor” care, cu coșurile atârnate de umeri, își strigau „marfa”, struguri sau „piersiche” și amintindu-i că-i văzuse pe strămoșii lor în orașul „numit Roma”,

cum s-a exprimat Virgiliu. Dar acolo doar pe piatra arcului de triumf al lui Constantin.

86

Apoi, în umbra zilei, a fost izbit de mirosurile de mâncăruri pigmentate ce ieșeau de „sub streșinile unor bucătării”, semn al Orientului. Iar o nonșalanță în mersul locuitorilor, asortată cu abundența gesturilor lor avertizau - alt semn! - că Europa era îndărătul lor și Constantinopolul nu departe.”

Seara, însă, pe Calea Victoriei femei parfumate și elegante în rochiile lor subțiri „aruncau pe furiș ocheade, cu ochi mari, catifelați... Iar noaptea atrăgeau restaurantele care „mai mult sau mai puțin” semănau între ele: Flora și Chateaubriand pe Șoseaua Kisselef, Parisiana, Suzana, iar pe o treaptă ceva mai jos „Leul și Câmatul”. De Faugdres a frecventat mai des Suzana, unde avea „întâlniri colegiale”. într-una din acestea, a avut „norocul” să se întâlnească cu redactorii ziarului „Universul[11], în frunte cu Stelian Popescu, meniul fiind și el așa „cum se cuvenea la masa directorului unuia din cele mai importante ziare ale capitalei, iar conversația purtată în limba vorbită între Sena și Rhone, poate chiar și mai savuroasă decât cina.

N-a neglijat nici lumea politică, în care a remarcat mai întâi partidul liberal, „perfect organizat, controlând izvoarele bogățiilor, stăpân peste marile întreprinderi și bănci, ceea ce îi conferă o situație practic de nezdruncinat.” Opoziția național-țărănistă era, însă și ea tot mai puternică, „Maniu manevrând fără grabă, dar „cu metodă”, cu o „voință implacabilă de a câștiga,

până la urmă, partida”...

Un capitol al cărții descrie circumstanțele în care a trebuit să plece și să revină în țară Carol II, subliniind gestul elegant al acestuia de a exprima președintelui Franței recunoștința sa pentru că pe teritoriul ei i-au fost „îndulcite” neplăcerile exilului. Dar chiar în ultimul paragraf, amintind că în legătură cu „tânărul monarh a fost

87 rostit numele lui Ștefan cel Mare”, de Faugeres a considerat că „ce-i prea mult e prea mult”.

Cam astea au fost, în linii mari, „Imaginile și Siluetele” reținute de Feytavi de Faugeres după „circa douăzeci de zile” și 6000 de franci. El m-a ajutat să înțeleg și mai bine câtă dreptate a avut compatriotul și contemporanul său Paul Morand - care și el ne-a vizitat și a scris despre București, stârnind multe controverse - atunci când a spus: „în călătorie timpul obosește, dar mintea se odihnește”. Iar noi l-am putea completa spunând: Și uneori chiar doarme.

Tot pe atunci a vizitat Bucureștiul și un pasionat călător englez care a văzut, însă, orașul cu totul altfel decât de Faugeres. A fost, de altminteri, doar o etapă dintr-un periplu prin mai multe țări, în urma căruia a publicat albumul „Peeeps at many lands” (London, A&C Black LTD, 1930).

Hebe Spaul - cum îl chema pe autor - și-a conceput textul fără pretenții literare, în stil de manual școlar. Și a început astfel cele câteva pagini consacrate țării noastre:

„București este capitala României. Pe vremea când România nu devenise încă Regatul unit[14],

14 Principatele Unite

orașul a fost capitala Valahiei.

Datorită frumoaselor parcuri și elegantelor sale magazine orașul a fost supranumit „micul Paris”. Și dacă veți zăbovi ceva mai mult prin oraș veți descoperi că, într- adevăr, a luat multe din Franța. Dacă veți arunca o privire peste vitrinele librăriilor veți vedea că alături de cărțile și revistele românești sunt și multe franțuzești. Toți oamenii instruiți, dar și mulți comercianți cunosc limba franceză. Toți românii instruiți își trimit fiii și fiicele la învățătură în Franța, deși școlile și universitățile din România au cunoscut o dezvoltare rapidă. încât datorită faptului că multe familii au fost educate în Franța, limba franceză e la fel de frecvent vorbită ca româna.

Plimbându-vă pe străzile orașului, veți întâlni, însă, nu numai bucureșteni, ci și străini din țările limitrofe. Se povestește că un străin care a vizitat odinioară Bucureștiul și auzind niște inși vorbind rusește a întrebat: „Cine sunt ăștia?” Și ghidul care-1 însoțea, i-a răspuns: „Sunt din România”. Puțin mai încolo, a auzit niște inși vorbind ungurește și ghidul l-a lămurit: „Sunt din Transilvania”. Iar ceva mai departe auzind pe alții vorbind nemțește, a întrebat: „Da ăștia?” Iar ghidul i-a răspuns: „Sunt sași din nordul Moldovei”. Tot plimbându-se, a auzit trecători vorbind franțuzește. Și ăștia? a întrebat iar ghidul i-a explicat: „Sunt români care vorbesc românește”.

Nu știu ce răspunsuri ar mai primi acum călătorul, dar cel mai exact răspuns e acela că toți locuitorii din București sau din alte orașe vorbesc românește, chiar dacă mulți vorbesc și franțuzește.

Ajunși aici mai trebuie menționat ca un fapt incontestabil că în toată țara populația vorbește aceeași limbă românească și că nu există dialecte, ci doar mici deosebiri de accent. Este un lucru remarcabil dacă ne gândim că până nu demult țara nu era unită”.

…„București este un oraș modem, care s-a schimbat mult în ultima sută de ani, cum ne putem convinge din descrierea unui Consul englez din anul 1820. Acesta a relatat că pe atunci străzile erau pavate cu scânduri pline de găuri imprevizibile, încât unii erau deseori accidentați”.

…„Deși oraș modem, Bucureștiul are multe biserici datând din secolul șaptesprezece și clădite de Constantin

Brâncoveanu. într-una din ele, cunoscută sub numele de Biserica Sf. Gheorghe, se află cavoul voevodului martir, al cărui mormânt a fost descoperit abia în 1914, după două sute de ani de la moartea lui.”

Așadar, dacă Peytavi de Faugeres a tot insistat asupra similitudinilor dintre peisajul românesc și Orient, Hebe Spaul a comunicat publicului englez că România era o țară modernă.

Două viziuni despre același timp și același loc. Iar noi, cei de astăzi, nu putem trage altă concluzie decât că e mai ușor să te înșeli pe tine, decât pe alții.

Scriitori în scrisori

Scriitorul, este, se știe, un ins ce nu se resemnează să-și ascundă gândurile. Și când nu o făcea pentru public, într-o vreme când nici telefon nu avea oricine, iar intemetul nici în vise nu-i apărea, cel meii la îndemână mijloc de a-și exprima gândurile, fie și de la mari depărtări, erau scrisorile. în ele putea împărtăși sentimente, satisfacții, nemulțumiri, dorințe, proiecte. Astfel, scrisorile constituie pentru posteritate o fidelă oglindă a relațiilor dintre condeieri.

Acestea fiind spuse, mai întâi câteva cuvinte despre scrisoarea lui lorga către Coșbuc.

în 1906, Gh. Coșbuc și Ion Gorun scoteau *Viața literară,* „Revista săptămânală, literară și artistică", în care erau des întâlnite semnăturile lui Eugen Lovinescu și Ilarie Chendi. Iar și unul și celălalt scăpau puține prilejuri să nu-1 înțepe pe lorga, care li se părea prea sigur de sine și necruțător cu opiniile altora.

în numărul din 25 ianuarie 1906, Lovinescu constatase, astfel, malițios:

„Iată un om, ce zic? un supraom - ce nu are nevoie de miracolul modest al florilor bunului-simț, semănate în grădinița din dosul casei. Pe dânsul *Candide* nu l-a învățat nimic, în loc să-și semene grădina, el seamănă norii, ce-i foesc sub picioare".

Sau în cel din 3 septembrie 1906:

„Ideile generale nu sunt elementul cel mai tare al d-lui lorga...

Dar în *querillas,* d. lorga e tare, nesfârșit și totdeauna gata".

însă cel mai rău l-a supărat pe N. lorga articolul lui Ilarie Chendi intitulat „Originea scriitorilor" și apărut în numărul din 12 august 1906, în care acesta afirmase:

„Toate acestea nu le scriem ca o învinuire - căci e vinovat cineva de originea sa?" Și ceva mai departe: „Nici a pomi cu gândul rău împotriva celor ajunși români prin contopire de rase nu socotim, căci mulți dintre ei (ca să vorbim numai de cei în viață, amintim pe domnii Caragiale, lorga și Ranetti, tustrei elini după tată sau mamă) își au meritele lor incontestabile".

De aici replica lui N. lorga.

București, 19 Aug. 1906

Domnul mieu.

Vă rog să binevoiți, ca directorul „ Vieții literare ", să dispuneți publicarea în cel mai apropiat număr al revistei Dvoastră a următoarelor rânduri:

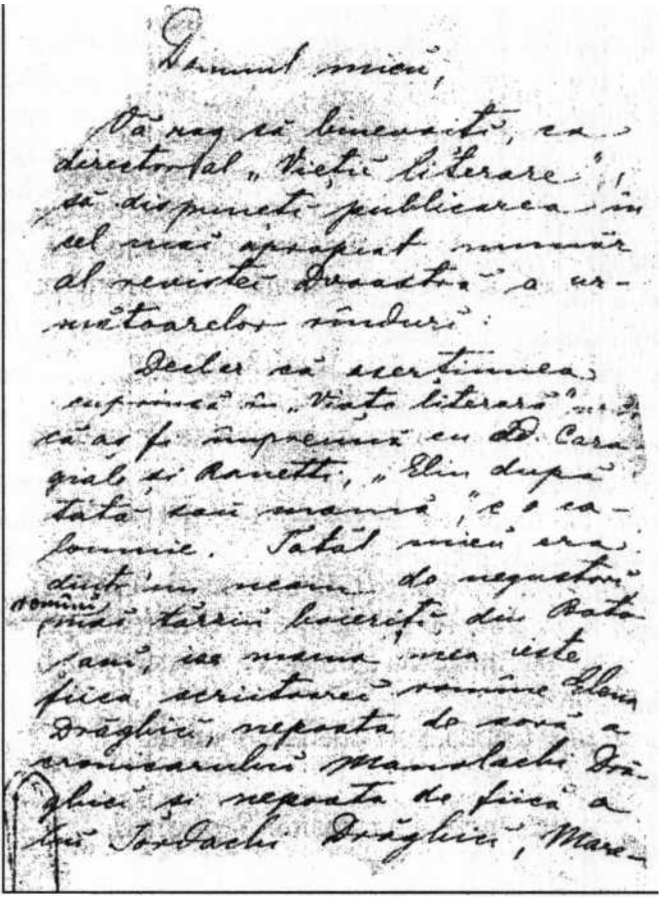
Declar că aserțiunea cuprinsă în „ Viața literară" nr. 34, că aș fi împreună cu dl. Caragiale și Ranetti, „Elin după tată sau mamă", e o calomnie. Tatăl mieu era dintr 'un neam de negustori români mai târziu boieriți, din Botoșani, iar mama mea ieste fiica scriitoarei române Elena Drăghici, nepoata de soră a cronicarului Manolachi Drăghici și nepoata de fiică a lui lordachi Drăghici,

mare Vornic al Moldovei. Cu tot numele său de Arghiropol, tatăl mamei mele, dintr-o familie venită din Rusia, din Basarabia, era fiul unei Miclește din Ținutul

Tartarei, rudă cu Mitropolitul Sofronie Miclescu la care a și locuit într 'un timp, și cu Mitropolitul Calinic.

Primiți, vă rog, încredințarea considerației mele deosebite.

N. Iorga

Domnule amice,

Vă rog să binevoiţi, ca directorul al „Vieţii Literare", să dispuneţi publicarea în cel mai apropiat număr al revistei Dvoastră a următoarelor rânduri:

Declar că afirmarea cuprinsă în „Viaţa literară" ... că aş fi împreună cu D. Caragiale şi Arnetti, „Elin după tată şi român după mamă", e o calomnie. Tatăl meu era dintr-un neam de negustori români bucureşteni din Botoşani, iar mama mea este fiica scriitoarei române Elena Drăghici, nepoata de soră a cronicarului Manolache Drăghici şi nepoata de fiică a lui Iordache Drăghici, Mare-

Eugen Lovinescu și Felix Aderca au fost mereu în cele mai bune relații. Scrisoarea celui dintâi mi se pare interesantă pentru ceea ce avea în vedere criticul atunci când se gândea la o nouă serie a

„Sburătorului“, care n-a putut să apară, însă, decât trei ani mai târziu, în 1926.

9 august 1923
Fălticeni
Scumpe domnule Aderca

îți mulțumesc pentru buna amintire ce-mi trimiți; aici m-am recules într-o pace patriarhală, fertilă în felul ei. Cum mi-am propus să dau literaturii române pe cei trei mari latini: Tacit, Virgiliu, Horațiu, în tălmăciri integrale și degajate de pedantisme și servilitate, îmi continui lucrul cu o frenezie ce mă pune la masa de lucru la ora 6 dimineața, o temperatură agreabilă și monotonia vieții mi-o permite; în nouăsprezece mari volume voi ridica, deci, paralel, două monumente marilor înaintași: unul latin și altul roman. Nicăieri nu te poți reculege mai bine în trecut și în lucrări considerabile, decât în provincie, prin intermitențe, regeneratoare.

Și pentru București am planuri, scumpe domnule Aderca; cu toată catastrofa hârtiei tipărite sau numai albe, tot sper să putem pune pe picioare un mic sburător, pur critic, dar mai ales militant. Publicistica noastră literară îmi pare atât de conjurată pentru parvenirea pe orice cale, prin dubla metodă a tăcerii sistematice și intimidării organizate pentru „ amici “ - încât mi se pare că ar fi vremea unui modest organ de strictă și severă înregistrare a întregii noastre activități culturale, fără reticență perfidă sau pumnalul asasin. Sper să mai vorbim în această chestie când voi veni (primele zile ale lui

94 *septembrie) la București și să ajungem la o închegare mică, mai mult sau mai puțin stabilă (ca toate întreprinderile literare), dar, înainte de toate, profund respectabilă prin spirit decis și onestitate.*

Cu toată afecțiunea prietenească

E. Lovinescu

Joi 19 august
1926

G.M. Zamfirescu era, la data expedierii scrisorii sale, director al Teatrului Național din Iași, iar H. Blazian ocupa un post important la Radio România. Ea impresionează plăcut prin delicatețea și grija de a nu răni, cumva, sensibilitatea adresantului.

TEATRUL NAȚIONAL IAȘI
DIRECȚIA DE SCENĂ

Dragă prietene Blazian,

Profit de faptul că distinsa mea colegă vine la București, ca să-ți trimit textul piesei. îți promisesem să fac.anumite însemnări pe text, dar așa zisele „scăderi" pe care le-am găsit sunt așa de mici, că am fost perfect convins, în timpul secundei lecturi, că ai să le vezi și ai să le suprimi singur. De pildă, am impresia că tablourile (fapt cert, acțiunea e prea fragmentată) referitoare la revista pe care o scot cei trei amici ar putea fi contopite, de nu cumva reduse, să rămână ca despre aventura lor publicistică de cari pot fi capabili acești trei mușchetari ai prieteniei și sărăciei rusești. Te îndemn la această

95 *contopire sau suprimare, pentru că nici interesul piesei și nici accentul dramatic nu cade pe ideea redactării unei reviste, ci pe cinstea sufletească și pe sărăcia ce-i unește. Conflictul dramatic, așadar, e în partea a doua și a treia a piesei și aici ar fi bine să concentrezi toată atențiunea - un conflict mult mai mult în intensitate, dacă - în toată această dramă subtilă ar trece firul de lumină al unei iubiri. Ai un personagiu, care ar putea deveni foarte prețios dacă i-ai acorda importanță și anume prostituata Marusia. Nu știu dacă Aver eseu i-a acordat o oarecare importanță în roman, dar indiferent de faptul acesta, d-ta poți și ești dator să depășești romanul, atunci când această depășire e în interesul dramatizării. Firește că tot ce spun eu aici are un simplu titlu de opinie amicală, așa cum l-ai cerut. Piesa are atâtea mari calități de umanitate și de meșteșug, încât ar fi păcat să n-o scuturi de tot ce ți s-ar părea d-tale după o nouă citire inutil. Sandu Morcovescu-Teleajen, care e membru în comitetul de lectură și a citit piesa, are o opinie tot așa de bună. Noi ne hotărâsem chiar s-o trecem prin amintitul comitet, dar nu va fi convocat decât foarte târziu, prin noiembrie - oricum după deschiderea stagiunii, care va avea loc la data de 14 oct. a.c. Deci, ai tot timpul să faci oarecari modificări, vreau să spun: să-i dai formă definitivă și s-o transcrii - ca să ai și d-ta un exemplar. Căci ai spus, când am vorbit ultima dată, că acesta pe care ți-l trimit acum e ultimul.*

Și acum, țin să-ți mulțumesc că m-ai înscris cu cea de-a doua conferință de la Radio. Am să vin la București, după toate probabilitățile, cu Ionel Teodoreanu. Dacă, însă împrejurări și de astă dată potrivnice ne-ar împiedica pe amândoi să venim, te rog foarte mult să citești d-ta conferința, ca să nu mai mi se scadă din onorariu și așa

96 *destul de redus, o parte pentru lector. Am făcut atâtea cheltuieli cu deplasarea de la București și cu instalarea de aici, că primul salariu pe care l-am luat, pe august, acum câteva zile, s-a dus pe gârlă. Am să te rog să fii așa de bun să dispui să mi se trimită onorariul, dacă nu vin, cât mai curând posibil. Repet, însă, că - până acum - nu văd ce m-ar opri.*

Dacă, eventual, nu vrei să faci nicio modificare la piesa d-tale (care - repet, are prea multe calități ca să nu treacă prin comitet și în forma actuală) te rog să dai la transcris și să mi-o trimiți, ca să fie printre primele înregistrate pentru lectură. De altfel, eu am avut grijă să opresc un număr în registru. în orice caz, mi-ar face plăcere să-mi comunici și mie, mai înainte, la ce hotărâre te-ai oprit. Iar până la primirea răspunsului din partea d-tale, îți trimit salutările mele cordiale.

Sept. 1933

Zamfirescu

în ultimii ani se poartă, între două remarcabile personalități ale culturii noastre, o acerbă dispută în legătură cu dreptul de a publica corespondența lui B. Fundoianu. Eu îmi îngădui doar să semnalez că la Arhivele Naționale există două scrisori ale celui amintit, iar la Biblioteca Națională una, către Mihail Sebastian.

Cea de față, nedatată și în franceză, este, mi se pare, interesantă prin maniera caracteristică vechiului colaborator al tuturor revistelor moderniste din perioada interbelică devenit, între timp, Benjamin Fondane.

O reproduc în franceză, una dintre scrisorile

către Ion Călugăru, întrucât o traducere ar răpi din savoarea ei:

Soctâte Anonime Franțaise Les Studio Paramount

Robert T. Kane
Administrate™? Deldgue

Siege Social
2 Rue des
Reservoirs Saint
Maurice
Seine
Bureau â Paris: Rue Meyerbeer

Dlui Ion Călugăru

Veuillez prendre note -j 'y songe que des le 15 Avril, enfin!
je cesse d'habiter rue Monge pour le 6 de la rue Rollin

M'y trouverons journaux et lettres amis, fâcheux et creanciers perseveram dans mon Etre au faite du grand Escalier.

Benjamin Fondane

N-am primit „ Omul de după ușă" și-l văd recenzat. Uitare? Poștă pierdută? Represalii? Te așteaptă cu aceiași veche dragoste.
Fundoianu

Misiva lui Camil Baltazar către Camil Petrescu, pe o filă cu antetul revistei **România literară -** de sub direcția lui Liviu Rebreanu, apărută între

1932-1934 - e o elocventă dovadă a amiciției care a dăinuit între cei doi în

tot răstimpul, atât de agitat, dintre cele Două Războaie Mondiale, dar și ulterior.

RO MANIA LI TE RAR A

CAZCTA SAJ»TAMAMALA M OBTICA ȘI IMTOBUAIH UTWtA&A ARTISTICA ȘI CULTURALA

' DIRECTOR- UVIU REBREANU

«OAOT1A m AOMNUTTHATIA BTRAOA neTĂȚA »A - BUOUfflWTI ~ TtajZFON «XX»

Dragă Cămile,

Am omis să te întreb eri ce faci în zilele de Crăciun. Cum relațiile noastre se întâmplă sub o zodie de discontinuitate, n-ar fl rău dacă am folosi prilejul unei reluări mai temeinice de relații. Să stăm adică de vorbă. Scrie-mi în ce zi a Crăciunului ești mai liber, ca să-mi faci plăcerea să poftești la

mine la un pahar de vin sau la un

99 *ceai și să putem sta și de vorbă pe îndelete. Aștept cuvântul tău.*

Cu dragoste
al tău Camil
Baltazar

Telefonul meu nu merge
Anastase Panu 11
Tramvai 19, 25, 8, 81

23 Decembrie 1933

Scrisoarea lui Petru Comamescu, aflată și ea la Arhivele Naționale, indică data alcătuirii ei, însă nu și destinatarul. Cuprinsul nu lasă, însă, nici-o îndoială că acesta era redactorul-șef al „Revistei Fundațiilor Regale", Camil Petrescu.

Bozener Weg 3, Leipzig 0.27
12 Septembrie 1936

Dragă prietene,

îți scriu de la Leipzig, pe o mașină infectă, care mă enervează, dar care, oricum, mă face mai citeț. Urmez aici o sesiune de o lună la facultatea de Filozofie, unde în afară de Hans Driesch, Hans Freyer și Heisenberg, există foarte puține personalități. In Germania estetica și etica aproape că nu mai există, iar sociologia a devenit politică. Despre actualul regim încă nu mi-am putut forma o părere temeinică deși îmi dau seama că s-au realizat aici multe lucruri bune și necesare în

ultimii trei ani. Am fost deja la

Breslau, Dresda și Meissen, orașul milenar, unde goticul a rămas în picioare, ca și întreg trecutul. De aici, după terminarea cursurilor voiu trece la Berlin, Hamburg, Mîinchen și în celelalte centre, pentru a mă documenta, măcar rapid, despre trecutul și prezentul german. în (ară revin la 15 Oct., când sper să lucrăm cât mai temeinic împreună, fiind deantregul la dispoziția dtale.

în categoria colaborărilor străine la R.F.R. aș propune și pe profesorul de aici, Hans Freyer, un tip strălucit, emerit eseist și filosof al culturii, care ne-ar da bucuros din când în când ceva la revistă, care prin dta ar putea căpăta o circulație mondială și o autoritate și mai mare. Guști îl apreciază îndeosebi pe Freyer, așa că la nevoie am avea și concursul său. Cum voiu vizita Halle, Heidelbergul, Berlinul aș putea lesne căpăta colaborările principale ale marilor gânditori germani, completând astfel programul început de dta în Franța. Dar am nevoie în prealabil de deslegarea dtale.

Al doilea punct al scrisorii acesteia este chestia lui Mihail Popescu, pe care l-am mai văzut și după plecarea d-tale, după cum a fost vorba, Mihai Popescu mi-a sugerat că ar Juca bucuros la Teatrul Național în Martie- Aprilie, după ce se va fi afirmat pe scenele străine, fie în piesa lui Jean Cocteau „La Machine Infernale ", fie în „ Le tombeau de sous l’Arc de triomphe", fie în „Ifigenia în Taurida" a lui Goethe, aici rolul lui Orest, pe care l-a mai jucat la

Katowicz. De asemenea, mi-a vorbit de piesa „ Der standhafte Prinz " (Principele hotărât) de Calderon, prelucrată de J. Gregor, piesă tipic barocă. Eu aș prefera piesa lui Cocteau, în care el are un frumos rol, pe care la Paris l-a jucat Jean Pierre Aumont. Dar această piesă ar trebui bine tradusă de un adevărat poet și înscenată de un

 regisor cu spirit nou. Vom mai vorbi în {ară despre acestea, dar am ținut să-ți comunic, după cum ne-am înțeles, rezultatul întrevederii noastre.

Te rog mult, dispune ca să apară odată în R.F.R., eseul lui Grigore Sturdza dat de aproape un an și care mereu este amânat, deși e un lucru bun. Te-aș ruga, de asemenea să nu întârzie nici micul eseu eminescian al drului Bacaloglu, care mă pisează mereu.

Cred că te-ai mai văzut cu Lassaigne și că i s-a achitat articolul acela. Nu știu unde să-i scriu acum, căci probabil că nu mai e nici la Sovata și nici în monografie cu Guști. Dacă-l mai vezi, spune-i că îi voiu scrie de îndată ce-i voi ști adresa. Numărul la casa din str. Primăverei iarăși nu-l am. Pentru Paris, agent în vederea colaborărilor îl putem face pe Brutus Coste, secretar de legație acolo și care e un om foarte informat și serios, din grupul celor tineri. El ne stă la dispoziție să ne furnizeze articolele, întreținând legături cu personalitățile pe care i le vei sugera.

Pentru cronica R.F.R., o bună achiziție va fi Anton Golopenția, care-și ia acum doctoratul aici cu Hans Freyer și care e un tip foarte adânc și erudit. îl vei cunoaște în țară, unde va colabora cu Guști.

Și acum te las, rugându-te să scuzi scrisul

acesta barbar, care a voit totuși să-ți demonstreze că nu te-am uitat și că mă gândesc cu bucurie la revederea noastră, precum și la cooperarea plănuită.

Petru Comarnescu

Dlui Rosetti nu i-am scris încă, știindu-l în străinătate. Dacă e în București, spune-i, te rog, toate cele bune din parte-mi.

102

Botenar Weg 3, Laipcig
0.37 .12 Septembrie 1938

Drage prietene,

Iti scriu da la Leipțlț, p* o auialiia .infecta, cere *t* *ma* enorveaaa,datt cere,orlouțțgp face **1 ciioj.. Urmi •iți. o ««alune <țe-o luna L^/!acdtatee da Filosofi» ,uode in afara. da Dana DrlaaoU, Bana. Frayer al ^olaanberg calate foajeteputlne. pp^ațRhlitatl. ,. InGermanie «statica «1 eti'oa aproape «a nu moiexlcta iar sooiclogiaa devenit politica. Despre actualul regie inoe nu al-an putut, forma o parare temalnloe,dosi,.inidau aaaap oa a'au reallaat aloi culta Ipopurl bușe ai $u.neoe«are in ultimii trei ani. Ap foot deja 1< BrMlaUw.Dresda. ai. Halsaan,oraaul aileoar, unda goticul .a ramaa lnplo|oare oa ai Întreg trecutul. *De* aloi,după torwinarea.oqrturLlor voiu trsee la Berlin, Hamburg,îfunoben al inoeleialte centre , pe nt.ru ■ sa documenta,seopr rapid,deepro'tre,cuțul <1 ppeaentul german. In t»ru revin le IS itab.,bind.speț .sș lucram flit/mol temeinic Împreuna, fiind p* deantregul la disposltia dtale.

In categoria oolaborerller «trăite le ft.r.R, «« propune al pe’preteaorul'de aibljflaM'ʳr*yUV,un tip atreluolt ,ea«A ’ rit oMlat al fllcaoif ai culturii,oare ne-ar da bucure■ din ciad iaclnd care la revl«ț«,oarpprdn dte.ar putea eapeta d olrbulătla mondiala'ai o fcfctbr’itțtna ai a«i â»re. Guatl 11

Opreolita Îndeosebi pa ^r«yep,a*a oa la nevoie aia avea al ooueuraul sau. Cum v61u viiite Halla/rfeldelborgul, Berlinul ae putea lean» bapiita nntaiiagr colaborările principiale ale porilor glnditori ger*nnl,coapletlnd.aatfel programul inoeput da dta In t'renta"; Dnr at> bevoie in prealabil da dealegares dtale.

țl doilea punct al acrișorii aceștia este obaatia Iul kllbai Popescu,pe cere ttx l-am nai vatut si dope placarea •tale,dopa cun a fcst v'crba, Hibei Popeeou «V» sugerat «o ar juba bucuros la ^eetrul national in Mertla-Aprll, deci după ce ae ti fl afinat pe scenele streine,fie in piesa lui Jean Cooteau "La Hachițe Infernale",tio in

Pentru cei care cunosc opera lui Comamescu poate stârni mirarea sau doar un zâmbet afirmația lui că, deși nu-și făcuse o „părere temeinică" despre regimul din Germania anului 1936, își dădea, totuși, seama că se realizaseră... „multe lucruri bune“. Căci nu după prea multă vreme, Comamescu a devenit un fervent admirator al societății americane, ba chiar și Secretarul general al „Societății Amicii Statelor Unite".

încât, odată cu Maurice Bedel, contemporan cu autorul scrisorii, am putea spune și noi: „Să luăm totul în serios, dar nu și în tragic".

Cu Păstorel la Capşa

Firimituri de la o cină...

Sunt ani şi ani de când Păstorel m-a invitat să cinăm la Capşa. întâmplarea mi-a rămas şi-mi va rămâne mereu trează în amintire atâta vreme cât memoria mi-o va îngădui. Şi dacă o fac cunoscută acum e pentru că-mi spun că poate completa ceea ce ştim despre Al. O. Teodoreanu.

Se scria, aşadar, anul 1956. Eu lucram la Editura pentru Literatură. Conduceam Redacţia de literatură clasică universală şi cum mulţi scriitori nu erau lăsaţi să publice ce-ar fi vrut, se dedicau traducerilor şi, ca atare, aveam frecvente contacte cu ei. Aşa i-am cunoscut, între mulţi alţii, pe Ion Vinea care le fermeca pe redactoare prin eleganţa ţinutei şi a langajului, pe Victor Eftimiu, care ne dăruia adevărate momente de artă actoricească recitând din *Inşir'te mărgărite* sau *Cocoşul negru,* pe Al. Phillipide şi, ca să nu lungesc înşiruirea, pe Păstorel. Pe unii îi vizitam şi acasă, ca de pildă pe Arghezi, care se deplasa greu şi, uneori, îmi scria.

Păstorel locuia într-o casă mică, de la începutul străzii Vasile Lascăr, cu un interior destul de trist care numai prin câteva, rare, obiecte amintea de un trecut mai senin. Şi într-o zi, în timp ce mă aflam la el spre a discuta despre nu mai ştiu ce carte, m-a invitat ca a doua zi seara să cinez, cu dânsul şi soţia lui, la Capşa...

N-aș putea spune ce am mâncat - lucru care nu m-a interesat, de fapt, niciodată prea mult - și nici cum mai arăta atunci restaurantul, dar n-am să uit nicicând cina aceea, care s-a prelungit de la șapte seara, până aproape de miezul nopții și pentru ipostazele sub care mi s-a înfățișat cel care mă invitase.

Astfel, la un moment dat, în buna dispoziție în care ne aflam, rememorându-i câteva expresii mai hazlii din *Hronicul măscăriciului Vălătuc,* care îmi plăcuse mult, prin nu știu ce asociație de idei Păstorel a început să recite versuri. Să recite sute, sute de versuri, din anticii greci și latini, din clasicii francezi... Dar ce m-a uluit cel mai mult au fost, cred, paginile de proză - care se memorează mult mai greu - din necrologul scris de Victor Hugo la moartea lui Talleyrand. Un text de vreo patruzeci de pagini, scris într-o dimineață, *d'un*

trait și din care simți cu adevărat suflarea geniului.

Păstorel îl știa în întregime!

106

Apoi, după câteva fraze schimbate despre poeții din care recitase versurile, au urmat iar altele - din unii mai aproape de vremea noastră.

Nemaiastâmpărându-mi uimirea - și admirația - am întrebat:

- Dar câte versuri știți, domnule Teodoreanu?

însoțit și aprobat, parcă, de zâmbetul soției, răspunsul a fost:

- Ei, la tinerețe știam, cred, vreo treizeci de mii, acum dacă mai știu zece mii...

Treptat, conversația a alunecat și spre prezent, prezentul de atunci, către viața literară și între altele - ba chiar mai presus de altele - m-a putut convinge de respectul pe care Păstorel i-1 purta lui Sadoveanu, „Conu Mihai", cum se exprima el. Despre care mi-a dat a înțelege și că numai datorită intervențiilor sale se întredeschiseseră foștilor colaboratori ai „Vieții românești" ieșene - Mihail Sevastos, Eugen Heroveanu, Demostene Botez, ori lui însuși - porțile noilor edituri și publicații. După cum, tot din câte mi-a spus, părea să fie în bune relații și cu Cezar Petrescu.

încurajat de astfel de confidențe, de atmosfera degajată în care conversam și de repetatele săgeți lansate de interlocutorul meu împotriva a tot felul de prefăcuți care în trecut spuseseră una și atunci declarau cu totul altceva, la un moment dat - împins de bună seamă de impertinența tinereții - m-am pomenit întrebând:

- Dar Conu Mihai crede?

Spre stupoarea mea, a urmat un răspuns, total neașteptat, care m-a lăsat fără grai:

- Conu Mihai nu, Cezar da.

Iar mai încolo, tot tăifăsuind așa, fără rețineri, în nu mai știu ce context m-am trezit că voiam să știu dacă era adevărat ce se spunea, că cei de la „Viața românească" au fost francmasoni și ce făceau în adunările lojei lor.

Fără nicio inhibiție, Păstorel mi-a confirmat, surâzând, zvonul public, dar despre adunările la care luase parte mi-a vorbit doar ca de un bun prilej de a se duela - în epigrame - cu George Topârceanu...

Pentru toate acestea - și multe altele - seara aceea mi-a rămas, iată, în amintire și după mai bine de 50 de ani, întrucât - mai presus de contingențele ei materiale - ea a fost luminată de străfulgerarea jerbelor spiritului lui Păstorel.

Topârceanu – pescuitor de „perle“

Celor care nu știu, pot să le dezvălui că sunt un mare admirator al nestimatelor cunoscute sub apelativul de „perle“. Dar întrucât yachtul meu e în revizie materială din cauza stării generale (direct proporționale), trebuie să mă mulțumesc cu cele pe care le găsesc la „cele mai mici prețuri", respectiv cu „cele mai bune oferte".

Și totuși, chiar și în aceste condiții, am putut achiziționa câteva „perle" frumoase, ba chiar „incendiare", scoase la vânzare din „cauza îmbolnăvirii instalațiilor sanitare" de către „inși loviți cu bătaie sau de un „prezidențiabil" care stă foarte bine în sondaje deși susține că a vorbit cu Dumnezeu".

Am fost, e adevărat, ispitit și de o „perlă" cunoscută sub denumirea de „Bruxeles", dar a fost cumpărată de alți competitori cu ocazia împlinirii „centenarului de 113 ani".

Dar nu despre căutările și achizițiile mele vreau să vorbesc, nu asupra lor doresc să insist, ci - folosindu-mă de acest prilej - să-i informez pe amatori că au un ilustru antecesor. Da, chiar pe George Topârceanu.

Lucru pe care, mărturisesc, și eu l-am aflat destul de recent. Și spunându-mi că, poate, într-o zi s-ar putea

inaugura *Muzeul perla contemporană,* să le adaug și pe cele astfel descoperite la îndemâna viitorilor curatori. Procedând, însă, în prealabil - și spre a le ușura strădania - la o primă sistematizare, în funcție de mărimea, strălucirea și culoarea exponatelor.

Nu înainte, totuși, de a mai face cunoscut și că G. Topâr- ceanu singur le șlefuia, precum și circumstanțele în care și-a alcătuit colecția, circumstanțe chiar de el dezvăluite. Citez:

„întâmplările pe care vreau să le povestesc acum s-au petrecut toate într-un singur an al vieții mele, într-o singură vară.

Amintirea lor ar fi rămas poate îngropată în pământul în care mă voi întoarce, dacă retrăindu-le cu mintea mea de acum, nu mi s-ar fi părut că descopăr în ele trainică rân- duială și ascunse înțelesuri[44].

Și într-adevăr, cum vom vedea numaidecât, câte întâmplări, tot atâtea înțelesuri și constatări.

Să-1 lăsăm, însă, pe el să ni le comunice și să ni le deslușească, lucind în negura vremurilor.

A călcat trenul un frânar și i-a tăiat niște picioare.

Cu cât te descoperi, cu atât ți-e mai frig.

I-am adus la cunoștință că e măgar.

Doresc căsătorie cu o fată onestă sau cu o profesoară. S-au culcat alături, ba și mai aproape.

Un prunc minor.

Cu jumătatea dumisale era căsătorit de curând; prima jumătate murise cu doi ani în urmă.

110

Un copil ce zice tată poate foarte bine să greșească. Ce știe el?

Era o femeie foarte văduvă.

Pe acolo, chiar și vara era cald.

E cinstit, dar e deștept.

Era un funcționar foarte conștiincios, prin urmare n-avea protecție și a fost suprimat la primele economii.

L-o fi durând o nară.

Trebuia să mă mut, prin urmare a început să plouă.

Ce nevoie să ne ducem pe alte planete, să vedem formele de viață de acolo, când avem aici pe pământ forme de viață atât de deosebite de a noastră.

Sau, dacă vrem, întâmplări și înțelesuri din viața celor care nu cuvântă. Spre exemplu:

Un pește acvatic.

A tăiat o găină de gen masculin.

în coteț nu mai era nimeni.

Vaca e-un animal mai vertebrat decât peștele.

Dacă vine vreun cățel sau altcineva să-mi spui.

Dar pe lângă asemenea giuvaericale, lui Toprceanu îi plăcea să colecționeze și evocările unor evenimente din viața culturală a vremii lui sau a alteia, dinainte. Și cine ar fi putut consemna mai conștiincios, mai exact, acest „Dialog al

morților“ despre opera lui Mihail Dragomi- rescu:

Ion Trivale - Acum, când ne vedem cu toții adunați la un loc, ar trebui să profităm de ceasul acesta liber și să urmăm discuțiile noastre despre Știința literaturii și concepțiile d-lui Mihail Dragomirescu.

Caragiale - Știi, dragă, că abia ne-am sculat de la masă. Ce, vrei să ne pomenim cu vreo indigestie.

Gârleanu - Ați băgat de seamă că pe noi ne servește regulat în urma celorlalți? Ar trebui să protestăm.

Trivale - Tot e bine că ne lasă să ne adunăm la un loc, pe naționalități.

Maiorescu - Nu vedeți că marele război a adus pe capul celor de aici un spor de populație neprevăzut?

Caragiale - Mai tare, Maiorescule!

Maiorescu - Spuneam așadar că capodopera...

Caragiale - Pune virgulă după ea, coane Titule!

Maiorescu - Spuneam că, după teoria lui Mihalache Dragomirescu, capodopera este ca o ființă vie, care se naște, trăiește și moare.

Caragiale - Da - pui nu face?

Maiorescu - Ba face, prin imitatorii ei.

Caragiale - Pui de capodopere? Cu cine?

Maiorescu - Cu moaș-ta pe gheață! Tu întotdeauna ai fost zeflemist și nici după moarte nu ți-ai lăsat năravul... Mai întâi, tu l-ai citit pe Mihalache?

Caragiale - Nu, dar îl cunosc din auzite...

Maiorescu - Apoi vezi? Așa sunteți cu toții. Nu îl citiți, dar îl combateți.

După cum se vede, Topârceanu n-a combătut, ci s-a mulțumit doar să demonstreze că:

„Evocarea are loc adesea dacă acele impresii sensoriale inconștiente sunt provocate de o altă cauză decât cea obișnuită. (Adică pe orice cale.)

Ceea ce a și izbutit, în cazul de mai sus, ca și în multe altele.

Despre altele, însă, cu alt prilej.

Ion Pillat a fost o figură absolut remarcabilă a vieții noastre literare din perioada interbelică. Și deși a mai fost, ani buni, și deputat, senator, n-a

Prieteni ai scrisului românesc

întrerupt niciun moment relația cu ceea ce-i stătea, mai ales, la inimă: scrisul.

Om de mare, autentică cultură, el s-a simțit mereu legat - alături de creația în limba maternă - și de viața intelectuală a restului lumii.

în testamentul lui, a cerut, de pildă, ca volumul II al Operelor sale, pe care-1 voia intitulat: *SUFLETUL ALTORA. Exerciții de echidistanță,* să includă în Partea I:

„Poezii de Georg Trakl; *Poezii alese* din Francis Jammes (cu N. S. Herescu); *Stanțe* de Jean Moreas (13 la număr); *Poezii* de Baudelaire; Din poezia germană - o antologie din *JVest-dstlicher Diwan* al lui Goethe; *Trei imnuri târzii* de Holderlin; *Sonate* de Shakespeare, Ronsard, Mallarme și Valery; *Poezii* de T.S. Elliot.

Partea II: *Cornetul* (Rilke); *Anabasis* (St.J.Perse); *Prietenie a Prințului* (St.J.Perse);

Centaurul, Bachanta (Maurice de Gudrin); *Odă* (Paul Claudel) etc.“

Dar în afară de această comuniune spirituală, pe care - cum vedem - o dorea continuată și postum, Ion Pillat a avut mereu și relații personale cu mari nume ale vieții culturale din vremea lui.

Aflat într-o vizită la Paris, un bilet primit din partea lui Benjamin Crdmieux la 8 martie 1928 îl anunța bunăoară:

„Mă găsiți la biroul meu din Quai d'Orsay vineri la 6 p.m.

Sper că miercuri veți participa la dineul P.E.N. Clubu- lui“.

Două luni mai târziu, după ce revenise la București Jules Romaine se interesa:

„înseamnă că proiectul e abandonat! Aș dori s-o știu, ca să pot dispune de existența mea. Un cuvințel, nu credeți? Vă mulțumesc cu anticipație. Și vă rog, dragul meu Poet, să credeți în foarte amicala amintire pe care am păstrat-o despre dumneata."

La 23 ianuarie 1933, Valdry Larbaud îi comunica:

„Vă mulțumesc pentru frumosul exemplar al traducerii dumneavoastră din *Anabasis,* iar modul cum mi-ați apreciat prefața la ediția rusă m-a mișcat profund.

Cunoașterea textului m-a ajutat să citesc traducerea dumneavoastră, care mi s-a părut excelentă; ați izbutit să-i redați în întregime sensul, de unde rezultă și armonia textului francez. Dacă aș putea pronunța â-ul și î-ul românesc, cred că mi-ar face plăcere să citesc pentru mine această *Anabasis,* în aceeași măsură cu plăcerea pe care mi-o procură textul francez.

Vă rog să primiți, odată cu colegialele mele salutări și asigurarea celor mai bune sentimente.“

De altfel, în arhiva lui Ion Pillat mai există și o altă scrisoare a semnatarului celei de mai sus.

Și aș mai putea reproduce și alte asemenea mesaje.

Dar, neîndoios, cele mai interesante sunt scrisorile primite de Ion Pillat din partea lui Rainer Maria Rilke și a lui Lucien Fabre.

Cea dintâi a fost prilejuită de primirea de către poetul german a mai multor numere din revista *Cugetul Românesc,* care a apărut, lunar, între 1922-1924, iar din 1923 a fost condusă de Ion Pillat. în mai multe numere acesta a publicat traduceri din Rilke, Trakl sau Francis Jammes.

Evident, semnatarul scrisorii a fost plăcut impresionat de prezența sa în paginile revistei, iar răspunsul lui ne dovedește că era, în genere, un bun prieten al literaturii noastre.

Și încă o mică precizare. Nicolae Lahovary - amintit de Rilke - publicase în revistă mai multe articole interesante: „Către pacea internațională. încercări vechi și noi“, „Impresiuni din America", „însemnări asupra vieții politice americane" ș.a.

Autorul celei de-a doua scrisori, eseistul, poetul și romancierul Lucien Fabre s-a arătat foarte interesat de traducerea de către Ion Pillat a poemului „Anabasis" al lui Saint-John Perse, făcându-i o amplă și pertinentă analiză.

Versiunea românească, apărută în 1932, este precedată de o amplă prefață a tălmăcitorului, ce nu-i totdeauna în consonanță cu viziunea lui Fabre asupra poemului, însă ar merita să fie cunoscută în întregime.

Dar, pentru moment, trebuie să mă mulțumesc

să reproduc doar două mici pasaje:

115

„Tipărit în 1924 la Paris într-o ediție voit restrânsă, pentru bibliofili, poemul a dispărut de atunci din librării prin însăși voința de izolare a acelui misterios Saint John Perse, pseudonim sub care se ascundea o personalitate marcantă de la Quai d'Orsay. St.-J publicase înainte de „Anabasis" sub numele enigmatic, dar poate mai străveziu *Alexis Lâger* un volum revelator de poeme *Elegii,* tot atât de imposibil de obținut chiar pentru rarii și ferventii săi adnrratori.

...E natural, deci, ca marele public din Franța să-l ignore cu totul, e și mai firesc, însă, ca un Valery, un Claudel, un Fargue și alte câteva spirite luminate, hotărâtoare ale gustului literar francez să-l plaseze foarte sus. în Europa, deși nu simt opt ani de la apariție, a fost tradus în limbile: germană, rusă, engleză și italiană, tălmăcirea mea vine a cincea la rând".

Iar acum scrisorile.

Château Muzot

Sierra (Valois). Elveția

10 noiembrie 1924

Revenit la Muzot între două călătorii, trebuie să mă resemnez să vă exprim în doar câteva cuvinte bucuria și surpriza pe care le încerc citind și recitind generoasele rânduri ce mi-au adus, o expresie a desăvârșitei, activei dv. atenții și să vă rog să credeți în via mea recunoștință.

Fascicolele Revistei dumneavoastră îmi confirmă rezultatele marei și binevoitoarei dv. strădanii; sunt fericit să mă găsesc în ele. în

privința calităților mele lingvistice, le cam exagerați, din păcate! înțeleg, însă, că V-ați apropiat de textul meu cu o fericită obstinație și o aplecare de poet. Dacă regret ceva, e împrejurarea că-i vorba de o lucrare din tinerețe ce acaparează onoarea de a-și croi drum în mai toate

116 limbile europene; așternute odinioară într-o singură noapte de toamnă, aceste pagini n-au alt merit decât sprințarul lor ritm tineresc. Probabil că tocmai aceste ritmuri sincere și naive se impun unui atât de mare număr de cititori; pe de altă parte, mă și tem că prin versurile mele mature mă depărtez de posibilitatea unei echivalențe.

Cum să nu iubești România, iubite domn, după ce am luat cunoștință de «Izvor» (de Martha Bibescu - n.n.). Vreme de un an a fost cartea mea de căpătâi și sunt convins că am să mă întorc la ea cu mereu aceeași uimire și egală tandrețe. Admirația pentru prințesa Bibescu a devenit definitivă în clipa când am cunoscut și «Alexandre Asiatique», dar în «Izvor» intuiția ei de mare poetă a izbutit să surprindă una din cele mai profunde continuități umane. Și îi înțeleg fericirea de a o fi descoperit în tainicele adâncuri ale propriului ei popor.

V-aș ruga să-i spuneți domnului Nicolae Lahovary că, realmente, l-am așteptat aici lună de lună, că nu mă mulțumesc cu regrete și că-i aștept vizita, ca și pe a dv. ceva mai încolo. S-ar putea, însă, să fiu deseori plecat în cursul acestei ierni; aș fi vrut să vă arăt acest ținut valaisan, devenit puțin și al meu, în momentele splendorii sale văratece sau autumnale, dar și iama. Aceasta îi conferă totdeauna o anume măreție, numai că atunci lumina se dezinteresează de aceste coline, care se și miră de dominația unei absențe.

Nu uitați, vă rog, să transmiteți și Domnului

colaborator al dumneavoastră ceva din recunoștința ce v-o port și rețineți pentru dv. Domnule și scump Poet

expresia devotatei mele simpatii

Rainer Maria Rilke

Pe plic: A Monsieur
Ion Pillat
Bucarest
6, Strada Romană

117

9 XI - 32

Scumpul meu prieten, ce lucru frumos și perfect izbutit mi-ați trimis. L-am citit cu nespusă plăcere.

Sunteți mulțumit de complimentul meu? N-am cum să știu ori poate că opera dv. îmi place din alt motiv decât cel pe care l-ați dori? Nu cred în posibilitatea unei adecvări totale a unei traduceri și consider că aceasta trebuie să încerce a transpune în geniul propriei limbi. E clar că «Et ma pensee n’est pas *distraite* du navigateur» nu-i totuna cu «gândul meu nu părăsește pe navigator». Căci e evident că între «*quitter*» și «en etre distrait» există cu siguranță o nuanță foarte subtilă; după care intervine complicația arhaismelor, revenirea la etimologie, surpriza spiritului și bucuria pricinuită de trecătoarea enigmă ghicită într-o clipită care nu putea fi, în opinia mea, transpusă într-o traducere. Dar există o compensație: aceea a magnificului cuvânt *gândul,* în locul bietului și spălăcitului *pensie,* întrucât expresia d-tră păstrează întreaga-i forță instructivă, legată de străfunduri, de circulația intimă, sangvină, în timp ce a noastră e o frunză veștedă, căzută din pom, ce nu le mai are pe toate

acestea.

Orice moment al unor astfel de transpuneri lasă să răzbată o plăcere. «în gura morților» în loc de «la bouche des morts» e, astfel, mult mai frumos și mai puternic în text.

Dar câte alte lucruri s-ar mai putea spune! Ca, de pildă, surprinzătoarea superioritate a limbii române asupra celei franceze în tot ce se referă la iscusința și meșteșugul țăranului și păstorului sau, pe scurt, în ceea ce e biblic.

O frază o va dovedi:

«Maître du grain, maître du sel... » «Stăpân pe grâu, stăpân pe sare ...»

Aici, însă, limba română mă pune în încurcătură, întrucât e, într-adevăr, vorba de un balans, în timp ce în expresia cântare (quintal), cred foarte frumoasă e vorba de a cântări propriu-zis și nu de o metaforă, ceea ce e cam greoi pentru o stare de spirit.

Sau alt exemplu: al transpunerii sunetelor.

«Un siffle, un sifflement si pur...»
«Un fluier, o fluierătură atât de limpede»

In Franța se fluieră cu gura, în România cu flautul. De aici și suflarea voastră e mai pastorală. Și tot în același vers, ce observații s-ar mai putea face comparând *pur* cu *limpede.* (Apropo de asta, gândiți-vă la superbul vers al lui Valery despre șarpele ce suflă, însetat și el de o anume nevinovăție).

Et quelle sombre soif de la limpidite.

Pur nu comportă adaos, *limpede* înseamnă transparent și clar. Pentru un francez, tipul purității e aerul *pur,* pentru un român e apa curată (deci *limpede).* Pentru cel dintâi *eau pure* cuprinde o restricție, nu e vorba *decât* de apă; pentru cel de-al doilea e *toată* apa.

Șt încă ceva: planul operei. Dumneavoastră indicați, cu o umbră de ironie, că Leger ar fi pretins că nu s-a gândit la asiatici și că schema nu-i și a lui; drept care zâmbiți discret. E adevărat, aveți dreptate; la început Ldger s-a declarat perfect de acord cu mine, dar poeții sunt mincinoși, ba mai mult mitomani; am să vă povestesc și am să vă trimit câteva magnifice minciuni ale acestui mare poet. Greșeala lui Leger e de a nu-1 fi lăsat pe cititor să iubească *cum crede acesta.* Plecând de la un subiect

119 transformat și uzat prin utilizare, procedeul aluziv de acum îi permite *«să facă a crede»* sau «a *lăsa să se creadă».* Perfect, nimic de zis; e calea regală deschisă visului; dar când Mallarme a fost întrebat dacă cutare geniu e autentic, a răspuns: «ce importanță are». Și avea dreptate.

Când Valdry a publicat *La jeune Parque,* eu n-am șovăit să afirm că *poem-ul se* înscria în linia poemelor ce ar trebui să se numească: Astre, Șerpi, Ispite, Visuri, Primăvara. El a fost cam deranjat și, într-un interviu, a declarat că *La jeune Parque* era povestea intimă a sufletului etc. Dar aspectul manuscrisului îmi dă mie dreptate. Și, într-adevăr, după aceea i-a venit ideea de a-i adăuga alte fragmente și de a face un poem unic, cu siguranță cel mai frumos din câte s-au scris în

limba noastră și, poate, în toate limbile și în toate timpurile - dar ne putem întreba, iar eu cer să nu se caute un sistem liric coerent și ordonat de psihologie. (De altfel, prin calitățile lui, Valdry e prea vast, spre a recurge la scheme).

Dar mă depărtez de ce discutam. Revin la Leger.

Și Ia dumneavoastră. Ați băgat de seamă că traducerea dv. trimite *Anabasis* în Asia, o împinge, o închide acolo?

«En *robe pure* parmi vous ...»
«în *caftan nepătat*»

Sunt două cuvinte care fac de prisos orice comentariu, și e mereu așa.

«Et le soleil n’est pas nornrne ...»

N-avem cumva de-a face cu religia abstractă a asiaticilor? (Eu m-am și întrebat uneori dacă, în frumoasa lor căutare a Universului, ei nu căutau, de fapt, ceva care

120 nu există, o imagine a propriului lor bine, o relație, iubirea pentru tribul lor? Și dacă nu cumva erau atei, fără s-o știe?).

Exemplul cu *robe pure* (și traducerea dumneavoastră abundă în asemenea exemple) e izbitor. Probabil că *robe pure* e preluat din Levitic și Leger n-o mărturisește. Dv. traduceți prin *caftan nepătat* și expresia *robe pure* capătă adevăratul ei sens: acela de mantie curată a asiaticului.

Toate astea sunt pasionante. Vă felicit; și termin cu un ultim elogiu, cel mai prețios, meritat de orchestrarea ritmurilor și a timbrului. In

Anabasis vorbea un mare poet, pentru o misiune muzicală cvasi imposibilă. Dumneavoastră ați găsit soluția. Matematicieni care rezolvă probleme pentru care nu există metode au afirmat că sunt genii.

Omagiile mele doamnei
Pillat prietenia lui Lucien
Fabre

Pe plic:
Dsale
Dlui Ion Pillat
9, str. Pia Brătianu
București
Roumanie

Mircea Eliade și Cezar Petrescu

Sunt ani buni de când, căutând cu totul altceva în Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, am dat peste aceste scrisori. Le-am citit pe nerăsuflate, întrucât îmi revelau relația, total neașteptată, a doi scriitori între a căror operă și carieră literară, în genere, nu întrevăzusem până atunci vreo posibilitate de apropiere.

Le-am fotocopiat, dar nu m-am îndemnat să le public, convins că exegeți ai operei lui Mircea Eliade nu vor întârzia, la rândul lor, să le descopere și să le încredințeze tiparului. Am cercetat și colecția „Cuvântului" spre a afla dacă Eliade a avut, realmente, motive să creadă că ceea ce

122 scrisese el, scurt timp înainte, despre *întunecare,* romanul lui Cezar Petrescu, l-a putut „necăji" pe acesta sau dacă totul n-a fost decât un „zvon", cum tot el se exprimă în prima scrisoare. Și în numărul din 20 mai 1927 al „Cuvântului" am citit printre altele: „Oglinda pe care mi-a dat-o Cezar Petrescu e cea a unei lumi, am spune, veștede, putrede, descompuse, dacă nu am întâlni atâtea cunoștințe pure, torturate de tragicul cotidian fără a fi răpuse. *întunecare* nu e numai romanul războiului nostru, cu eroismul autentic, cu mizeriile, cu suferințele și dezgustul lui. E și o viziune pe alocuri dureros de plastică a societății contemporane românești, pe care războiul a rupt-o în două, a însângerat-o fără a o schimba. O frescă străbătută de impulsuri epice ale burgheziei. Pentru cea dintâi oară, în proza românească, burghezia se vădește complet și autentic".

Articolul e mult mai lung, dar mereu în aceeași notă de urbanitate și nepărtinire, încât Cezar Petrescu nu numai că n-a fost mâhnit din pricina lui, dar l-a poftit numaidecât pe Eliade să colaboreze la „Gândirea", inaugurând astfel o legătură care avea să dureze ani buni, continuând și în răstimpul petrecut de cel din urmă în India sau, mai târziu, la Legația română de la Lisabona.

Aflate, așadar, de mulți ani printre hârtiile mele, nu mi-am îngăduit să public aceste scrisori, timorat de aprehensiunea de a nu face, cumva, braconaj pe domeniile cercetătorilor avizați ai biografiei și operei lui Mircea Eliade.

în această ordine de idei, la o festivitate care avea loc la Institutul Cervantes, l-am interpelat în legătură cu acest subiect pe dl. Mircea Handoca, care a vădit atâta acribie în publicarea corespondenței lui Eliade. I-am vorbit despre

123 scrisorile aflate în posesia mea și domnia-sa m-a încurajat să le public.

O fac, totuși, abia acum, întrucât nici de-atunci încoace, poate din cauza lipsei unei bibliografii exhaustive a operei lui Eliade, n-am putut afla despre ele și-mi spun că ar fi păcat să rămână și mai departe ferite de ochii celor care ar trebui, în primul rând, să le cunoască.

P.S. 1) în scrisoarea în care Eliade descrie persecuțiile la care era supus pentru legăturile cu mișcarea legionară, el povestește de ziarul „România[44] condus de Cezar Petrescu. Poate că nu e de prisos să amintim că acest ziar - care a apărut între 1938 și 1940 - a fost organ al Partidului Națiunii, iar directorul său un protejat al regimului dictaturii regale.

2) B. Madeleine (pseudonim al Mădălinei Brebu) autoarea unei antologii evocate în ultima scrisoare a fost între cele Două Războaie Mondiale, o colaboratoare asiduă a ziarelor ,,Adevărul“ și „Dimineața[44] și o harnică traducătoare din opera lui Henri Bordeaux, Guy Chantepleux, John Galsworthy, Knut Hamsun, Marcel Prevost ș.a. dar a tradus și din română în franceză (împreună cu Leon Thevenin) *Ciuleandra* și *Pădurea spânzuraților.*

(1927)

Dragă Domnule Petrescu,

Am primit de mult scrisoarea Dumitale, și am întârziat răspunsul - numai pentru că nădăjduiam că va fi complet. Nu m-am întâlnit încă, cu dl. Crainic: a fost la Chișinău, apoi fierberea politică,

apoi criza guvernamentală, apoi sfârșitul mai mult sau mai puțin tragic. N-am cutezat să-i cer o întâlnire. în cursul săptămânei acesteia, cred că o voi avea.

124

Eu sunt entuziasmat de propunerea Dumitale de a colabora la „Gândirea", și mă bucur că dl. Crainic o acceptă. Mi-au ajuns la ureche, însă, zvonuri dureroase pentru mine: anume că Mata vei fi necăjit pentru *Cronica* din „Cuvântul", asupra *întunecărei.* Dacă faptul e adevărat - apoi cel necăjit nu pot fi decât eu.

Iată de ce, dacă supărarea Dumitale pe mine nu e un simplu zvon - mi-e penibil să mai interviu pe lângă dl. Crainic. S-ar spune că ești prizonierul unei impresii de mult schimbate; că regreți hotărârea Dtale, de când am scris cele ce am scris asupra *întunecărei.* Nu vreau să intru la „Gândirea", decât dacă D-ta îmi porți aceiaș voie bună, pe care, cred, mi-o purtai până acum.

Eu la „Gândirea" aș aduce la început un fragment dintr-un roman scris în 1925, când aveam 18 ani; romanul unui adolescent miop. E foarte ciudat.

După aceia, ași aduce eseuri, cronici, nuvele. Totul depinde, însă, de impresia pe care o va face *însemnările adolescentului miop.* Mă tem mult.

Nu știu dacă mai trebuie să mă întâlnesc cu dl. Crainic. Dumitale îți urez sănătate, voie bună și entuziasm la compunerea ultimului roman.

Mircea Eliade.

P.S.: N-am putut afla până acum adresa lui Nilaia. Am scris iar, la Roma. Aștept răspuns.

P.S.: salutări d-lor Șeicaru și N. Crainic.

în curând voi trimite ceva bun „Gândirii".

Calcutta, 82 Ripon Street
25 septembrie 1929

*

125

Iubite Domnule Petrescu,

E inutil să-ți spun bucuria cu care am cetit paginile D- tale. Nu mai nădăjduiam răspunsul la acele rânduri himalaiene, ejaculate mâhnit și nărăvaș, ca tot ce scriu cu gândul la țară. Bănuiam că scrisoarea s-a pierdut și așteptam un prilej onomastic, ca să trimit alta. Mă simt dator, sincer dator, să-ți mulțumesc pentru dragostea ce o arăți cărților mele sau, în orice caz, publicării lor. Ca să nu uit, îți comunic acum toate informațiile de cari poți avea nevoie. Eu am gata - vorbim de literatură, firește - cinci cărți, dintre cari trei romane, un volum de proză, un volum de vagabundagii indiene (inedit). Hai să le confecționăm synopticul. încep cu ceiace cred eu că e mai bun.

1. *Isabel și apele Diavolului* - scris în vara aceasta - 250 pagini de tipar, cel mult - subiectul: viață europeană în India. Sunt incapabil să-l rezum. Pentru D-ta, nu pentru editor (lui îi poți sugera succesul lui Claude Farr ere, cu viața europeană la Saigon). îți spun că personagiile sunt: un om care nu poate rodi, nici cu gândul nici cu carnea, un artist secătuit de diavol, ajuns „doctor" în istoria artelor și trimis de soartă, în cele mai neașteptate împrejurări, agent de legătură între

oameni cari nu s-ar fi cunoscut altfel; Isabel, o stupidă cari se deșteaptă în urma unei jicniri, și deșteptarea ei maturizează căderea, căderea care rodește - așa cum a rodit căderea omului în pântecul neprihănitei Fecioare - și mărturisește: soldatul, cel care împlinește, și „visul unei nopți de vară“, coșmar al personagiului principal și lămuritor al menirilor; Miss Roth, o Hypathia Touc, maestru gimnastic; D-na Oxon, mama - pe jumătate sfântă, pe jumătate codoașă, ca oricare mamă a unei fete de măritat. Nu, nu, iartă-mă; nu pot rezuma nimic, nimic. Romanul e destul de monumental. Acum se află la un prieten, la Viena; dar în Octombrie e la București; scriu

126 unui alt prieten să ți-1 aducă la redacție. E vorba să fie publicat în „Vremea".

2. Un roman universitar (titlul nu e fixat), scris în 1928, care a plăcut puțin lui I. Teodoreanu, roman de succes dar nu matur; 250 pagini, alegru, semi-idilic semișarjă (gen Alfredo Panzini), stil nostalgic-reținut, ceva filozofie, multă autobiografie. Pe scurt, un tip care își propune dragostea ca o „experiență", ca o posibilitate de autocreare și depășire prin renunțare; teza „eroismului", nitcheean, papinismului, etc.; cuprinde destulă melancolie ca să amelioreze accentul „viril". Repet, ceiace a repetat I. Teodoreanu se bea ca mustul, dușcă, nu pe îndelete, ca vinul vechiu. E un păcat, e o calitate pentru editor. Același prieten îți va aduce manuscrisul, dacă va fi nevoie.

3. Un volum de impresii, aventuri, interviuri indiene, cam 300 pagini, cuprinzând o parte din foiletoanele publicate (corectate, adăugate) și o

mare cantitate de note inedite: Santiniketan, Benares, Moghul Sanai, Agra, Lucknow, Jaipur, Ajmere, Udaipur etc. Cum în primăvară voi vizita și cerceta Cașmirul, notele vor fi și mai complete atunci.

4. *Romanul adolescentului miop.* 200 pp. Liceul, *Un an sfârșit,* 1928, Teodoreanu, Minulescu, autobiografie. Stil alegru, subiect neclar, defectele și calitățile „primului roman". Document, posibilități de desfacere, dar fără succes „critic".

5. Volum de nuvele, câteva inedite. Restul, proză obsedată, chinuită, sexuală, analitică. Câteodată realizări ritmice, de cele mai multe ori lucrături sobre cu subiecte tari. Titlul: *Cel care trebuie ascultat,* titlul unei nuvele. Succes îndoielnic, și de critică și de librărie. Ultimele nuvele, toate inedite, au șanse.

Aceasta e tot ceiace am gata. în lucru am un roman nesfârșit, *Lumina ce se stinge,* un soiu de Don Quijote și Gargantua modem, un bibliotecar osândit orbiei, care în singurul an ce îl mai are de trăit colindă lumea și întreabă oamenii, respingând totul, judecând totul cu ochiul celui ce va orbi, cu profetismul unui anno domini. Romanul va fi sudoarea oricărui european saturat de „experiențe[44], dar fiind scris cu pasiune universală, are șanse să placă și în altă parte și în alt timp. De altfel, voi încerca să-l traduc eu însumi în englezește.

Eu nu prețuiesc atât literatura mea cât prețuiesc eseul filosofic sau filosofia culturii, dar

literatura poate plăcea și poate că îmi va aduce bani, pentru studiile mele și călătoriile asiatice.

La „Gândirea[44] aș fi fericit dacă mi se va accepta un volum de eseuri asupra culturii Asiei (complet inedit), sau dacă pot spera pentru *Lumina ce se stinge.* Celelalte studii de specialitate la cari lucrez, se vor publica pe rând peste hotare, și cred că vor fi bine primite. Producția mea filosofic-orientală va fi, cândva, mult mai apreciată în Europa decât nădăjduiesc să fie în țară. în țară vor să-mi suprime bursa; cică sunt în India, la ce bun să studieze un român în India, vorba lui Ralea: nu avem closete, și eu mă țin de sanscrită, de Yoga, de tibetană, de „spiritul asiatic[44]...

Noutăți: am cunoscut, intim, pe Tagore la Santiniketan - și e cu adevărat un vrăjitor. Dar ar fi banal să scriu despre el, nu? Cunosc tot mai multe fete și mai multă sanscrită. Duc viață bengaleză și miros flori de lotus. Profesorul meu, autoritatea deceniului, vrea să mă scoată sanscritist de 18 carate, ținându-mă lângă el 5-6 ani (are o fată minunată, poetă; cu ajutorul ei voi traduce „Glossa[44] și „Scrisoarea 1“ în bengali și sanscrită). Am muncit ca un

128 nebun și am înfruntat tot ce-mi îngăduie miopia mea și puterile mele. Ar fi păcat și stupid să nu rămân aici încă trei ani. Dacă birocratismul mă va sufoca, îmi îngăduiți să cer o mână de ajutor și de la D-stră? Când am ajuns și m-am asimilat aici - nu e brutal să fiu chemat în țară pentru „regularea formelor[41]?

Dar, am abuzat cumplit. Am compus adevărate confesiuni. Să nu mă credeți mâhnit. Dar când voi sfârși ultimul ban și voi vagabonda ca un aut-caste - am să strig, vă jur, „mama lor de politicieni! Ce

scriți, ce ați mai scris. *Aurul negru? Calea Victoriei?* Vă rog din inimă să nu mă uitați și să-mi scrieți când veți avea răgaz. Cu dragoste și stimă mulțumind.

M. Eliade

*

(1938)

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

îți scrie un vechiu admirator și prieten. Mă întemeiez pe legăturile atât de trainice pe care le-am avut cu scriitorul Cezar Petrescu pentru a putea pătrunde la Directorul ziarului „România[41]. Vreau să-ți comunic doar câteva amănunte care te-ar putea interesa ca scriitor și director de ziar, deopotrivă.

D-ta știi cum a fost arestat Nae Ionescu: cu o camionetă de jandarmi cu patru mașini pline cu agenți. Știi, probabil, cum i-au cotrobăit biblioteca și ce documente compromițătoare i-au confiscat: testamentul lui Ionel Moța, cele două scrisori ale lui Moța pentru copiii săi, care trebuiau deschise numai la majoratul lor - și câteva scrisori ale părintelui Moța către Nae Ionescu, în legătură cu o eventuală colaborare la „Cuvântul[44]. Pe

temeiul acestor acte care periclitau Siguranța internă și externă a Statului. Nae Ionescu a fost dus la Miercurea Ciuc. Unde nu poate ceti nimic, și nu poate fi văzut de nimeni.

Toate acestea le știai. Fără îndoială, însă, că nu știai și nici nu bănuiai ce se întâmplă cu asistentul

lui Nae Ionescu, umilul D-tale prieten. A fi asistentul lui Nae, se-nțelege, este de-a dreptul subversiv. A fi redactor la „Cuvântul[44] este chiar și mai grav. Cumulând aceste două culpe, eu și familia mea suntem necontenit păziți de agenți, de șase săptămâni. Cinci descinderi și percheziții, descinderi la proprietar, jandarmi pe stradă, sergent la poartă. Soția și copilul nostru nu mai au somn. De cinci zile, de când au venit „să mă ridice[44] - fără mandat, firește - eu sunt fugărit ca un vânat de lux, din casă în casă, din gară în gară, din oraș în oraș. Am de lucru, ca să-mi pot plăti chiria și coșnița, și nu pot lucra. M-am angajat să editez, în limba franceză, o revistă de studii religioase, „Zalmoxis[44], și am primit de două luni șase studii de la savanți streini. Nu pot tipări revista pentru că nu mai găsesc fonduri. Și, mai ales, pentru că sunt urmărit ca un câine. Nu mă gândesc la mine; dar mă gândesc la țara noastră pe care am angajat-o - ca un prost - la College de France, la Academia Italiană, la Oslo și Bruxelles, la Harvard University și la Field Museum. Toți savanții aceștia mi-au trimis studii importante - pe care le-am arătat și lui Al. Rosetti, și lui C.R. Motru, etc. - și eu nu mai pot tipări „Zalmoxis[44], pentrucă nu mai pot da pe- acasă, și dorm pe unde apuc.

Te rog să mă crezi, nu mă plâng. Vreau numai să-ți aduc la cunoștință unele amănunte, care te vor interesa mai ales în calitatea D-tale de Director al „României[44]. Gândește-te că dacă toate astea mi se întâmplă mie -

130 asistent universitar, membru în comitetul S.S.R., conferențiar la radio, ce trebuie să li se întâmple celorlalți scriitori și cărturari legionari. Să-ți mai spun eu ce li se întâmplă. Const. Virgil Gheorghiu arestat și ținut două nopți în picioare, adus din ceas în ceas la „șef“, ca să spună o adresă pe care n-o știa. Arșavir Acterian, arestat, Valeriu Cându, arestat. îți spun doar nume pe care le cunoști. Luni noaptea s-au făcut cinci sute de noi arestări. Toți subversivi. Toți studenții mei de la seminarul de metafizică sunt arestați sau urmăriți. Iar eu sunt considerat atât de periculos, încât a venit chiar un colonel la mine acasă, ca să mă „ridice“. Regret, dar nu mă pot încă preda. Nu mi-am învățat familia cu cerșitul. Să termin măcar o traducere, să încasez ceva bani, și-apoi voiu vedea ce e de făcut.

Deocamdată, regretând că nu-ți pot strânge mâna personal, îți trimit salutările mele cele mai prietenești. Al D-tale

Mircea Eliade

*

Legation Royale de Roumanie
Le Conseillier Culturel

Lisabona, 2 August 1943

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

Nu știu dacă ai primit rândurile mele de mulțumire pentru *Ochii Strigoiului,* adresate tot Editurii Cugetarea. De data aceasta vin eu cu o rugăminte care, poate, nu te va supăra. Uite despre ce este vorba. Mai mulți editori portughezi îmi cer cărți românești. A apărut până acum

Ciuleandra, o antologie a nuvelei românești și e sub tipar (cu *Omul din vis* al D-tale), *Pădurea Spânzuraților* și *Europolis* se traduc, *Ion* va fi tradus în septembrie. Să nu te mire nici alegerea, nici ordinea. Am început cu ce-am avut la îndemână în traduceri franceze sau italiene. Eu am *La Capitale* a D-tale, însă șovăi s-o dau, acum, pentru că e cam... sombră. Am ales *Omul din vis* în antologie. Nu ți-am mai cerut permisiunea de a o traduce pentru că e o lucrare „de propagandă", și vreau să apară repede. Dar, de data aceasta vin cu lucruri mult mai mari și mai precise. Trimite-mi, te rog, prin poștă („Cugetarea" se poate însărcina cu asta) *Aranca, la fee des lacs, La vera morte di Guynemer* și *La Simfonia fantastica.* Chiar dacă nu ai decât câte un exemplar personal din aceste traduceri, te implor trimite-mi-le, căci ți le voi înapoia îndată după ce se va face versiunea portugheză. Și, mai ales, urgent! Este un bun moment de a pătrunde în librăria portugheză și braziliană. în privința drepturilor de autor, ele nu sunt faimoase, dar sunt în valută forte. Și pe urmă, este o problemă de propagandă care ne interesează în cel mai mare grad, căci vecinii noștri se pregătesc să inunde piața literară. Te asigur că editurile care îmi cer cărți sunt serioase. Te asigur, mai ales, că volumele vor apare la cel mai târziu 3-4 luni de la primirea lor de către mine. Nu se repetă basmul cu Cocoșul Roșu al celorlalți confrați de pe timpuri. Nu uita că numai întâmplător sunt atașat cultural, meseria mea rămânând cea de scriitor.

Și încă ceva. Dacă ai manuscrisul francez al *întunecării,* expediază-mi-L Ar putea fi publicat imediat.

Și nu mă uita cu *Carlton* și *Cadavrul.* Iar dacă ai cumva traduceri în limbi latine din schițele și nuvelele D-tale, chiar lucruri foarte scurte, am fi fericiți să ți le

132 tipărim în paginile literare ale ziarelor de aici. Până acum am tipărit schițe de Basarabescu, A. Maniu, V. Eftimiu (da! Pentrucă era scurtă și în franceză!), Mircea Damian etc. - tot ce-am găsit în volumul lui B. Madeleine.

Cu mulțumiri anticipate, îți urează spor la *Neamul Var dărilor,* și te asigură de prietenia lui.

Mircea Eliade

*

Zalmoxis
Revue des Etudes Religieuses
Redaction str. Palde, 43 -
București, III

25 Mai

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

Ași fi fost fericit să nu-ți trimit scrisoarea de față. Am șovăit săptămâni dearândul. Dar greutățile cu care mă zbat mă silesc să renunț și la ultima decență pe care mi-o hotărâsem. D-ta nu bănuiești sila pe care e silit să o înghită zilnic un scriitor, nevoit să facă zi și noapte traduceri pe care le semnează alții; la sărăcia mea definitivă, se adaogă polițele semnate ca să poată apare „Zalmoxis“ - numai ca să nu ne facem țara de râs, înapoind colaboratorilor străini manuscrisele

primite.

Sunt la capătul puterilor. Am scris vreo 5 articole la „România Literară", dar până azi n-am primit onorariul. N-am cerut niciodată onorarii dacă ele nu mi s-au dat. De data aceasta sunt silit s-o fac. Și îndrăznesc, pentrucă știu că și D-ta ai cunoscut spectrele sărăciei și deznădejdii ultime ale unui scriitor nevoit să-și vândă cu bucata biblioteca. Dacă m-ași ști vinovat... de cel mai mic lucru,

133 în afară de crâncena mea onestitate, ași răbda
și mi-ași aștepta sfârșitul hotărât de Dumnezeu.
Dar, repet, mi-este peste putință să-mi descopăr
vreo vină. Și atunci, mă întreb, cui folosește lenta
mea pieire?!

Te rog încăodată să-mi scuzi scrisoarea de față, și dacă se poate, s-o uiți după ce vei fi avut bunătatea s-o rezolvi.

Al D-tale cu prietenie, Mircea Eliade.

Adresa editurii:
Str. Polonă nr. 92,
Bl. 17 A+B, Ap. 1, Sector 1,
București
Tel. și fax: 021/210 8897
editvivaldi@clicknet.ro
www.edituravivaldi.ro

Tiparul executat la SIC *LUMINA TIPOs.r.L*
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 021.211.32.60; tel. 021.212.29.27
E-mail: ofTice@luminatipo.com
www.luminatipo.com